

NILF-rapport 2002–6

Standardisering og internasjonal handel

Rammebetingelser for fiskerinæringen

Standardisation and International Trade
Conditions for the Fishing Industry

Stig S. Gezelius
Svein Ole Borgen
Frode Veggeland

| | |
|---------------------|--|
| Tittel | Standardisering og internasjonal handel. Rammebetingelser for fiskerinæringen |
| Forfattere | Stig S. Gezelius, Svein Ole Borgen, Frode Veggeland |
| Prosjekt | Kartlegging av internasjonalt standardiseringsarbeid innen sjømatsektoren (L032) |
| Utgiver | Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) |
| Utgiversted | Oslo |
| Utgivelsesår | 2002 |
| Antall sider | 104 |
| ISBN | 82-7077-477-4 |
| ISSN | 0805-7028 |
| Emneord | standardisering, fisk, havbruk, handel, CAC, ISO, harmonisering |

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Denne rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Fiskeridepartementet. En del av arbeidet er også finansiert av Norges Forskningsråd gjennom det strategiske instituttprogrammet «Nye rammebetingelser for næringsmiddelindustrien».

Rapporten bygger på dokumenter, intervjuer og sekundærlitteratur, og omhandler statlig og ikke-statlig standardisering på internasjonalt, europeisk og norsk nivå, samt institusjonelle koplinger mellom standardisering og internasjonale handelsregimer. Det er lagt særlig vekt på fiskeri- og havbrukssektoren.

Stig S. Gezelius har vært prosjektleder og ansvarlig for kapittel 1, 2.2, 3 og 5. Frode Veggeland har hatt ansvaret for kapittel 2.1.2 og 4. Svein Ole Borgen har vært ansvarlig for kapittel 2.1.1. Alle tre har kommet med innspill og kommentarer til rapporten som helhet.

Vi vil rette en spesiell takk til Norsk Allmennstandardisering for bistand og godt samarbeid gjennom hele prosjektperioden. Vi vil også takke Fiskeridepartementet for nyttige innspill og kommentarer.

Oslo, juli 2002

Leif Forsell

Innhold

| | Side |
|---|------|
| SAMMENDRAG | 1 |
| SUMMARY | 3 |
| 1 INNLEDNING..... | 5 |
| 1.1 Tema og problemstillinger | 5 |
| 1.2 Sentrale begreper..... | 7 |
| 1.3 Standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren – hovedtrekk | 10 |
| 1.4 Strukturen i rapporten..... | 11 |
| 2 DE SENTRALE STANDARDISERINGSORGANISASJONENE OG DERES ARBEID | 13 |
| 2.1 Den mellomstatlige standardiseringen..... | 13 |
| 2.1.1 Codex Alimentarius Commission | 13 |
| 2.1.2 Office International des Epizooties (OIE)..... | 23 |
| 2.2 Den ikke-statlige standardiseringen | 25 |
| 2.2.1 Internasjonalt nivå: ISO..... | 25 |
| 2.2.2 Regionalt nivå: CEN/CENELEC | 35 |
| 2.2.3 Norges standardiseringsforbund/Norsk allmennstandardisering..... | 38 |
| 3 STANDARDISERINGENS ROLLE I INTERNASJONAL HANDEL..... | 49 |
| 3.1 Standardiseringens funksjon | 49 |
| 3.1.1 Standarder og regulering..... | 51 |
| 3.2 Det internasjonale standardiserings- og handelsregimet | 52 |
| 3.2.1 TBT-avtalen..... | 54 |
| 3.2.2 SPS-avtalen | 56 |
| 3.2.3 EU | 56 |
| 3.2.4 Koordinering mellom ISO og CAC | 57 |
| 3.2.5 Wien-avtalen mellom CEN og ISO..... | 58 |
| 4 INTERNASJONALE HANDELSAVTALER OG STANDARDISERING PÅ MATVAREOMRÅDET | 60 |
| 4.1 Innledning..... | 60 |
| 4.2 WTOs SPS-avtale og Codex Alimentarius Commission | 60 |
| 4.2.1 Om Codex og internasjonale standarder i SPS-avtalen | 60 |
| 4.2.2 Tvisteløsning i WTO: vurderingene av forholdet mellom SPS og Codex i hormon-saken..... | 62 |

| | |
|---|-----|
| 4.2.3 SPS-avtalen og Codex: Foreløpig oppsummering..... | 65 |
| 4.3 WTOs TBT-avtale og Codex Alimentarius Commission | 65 |
| 4.3.1 Om internasjonale standarder i TBT-avtalen | 65 |
| 4.3.2 TBT-avtalen og «Code of Good Practice»..... | 68 |
| 4.3.3 Tvisteløsning i WTO: vurderinger av forholdet mellom TBT og Codex i sardin-saken | 68 |
| 4.3.4 TBT-avtalen og Codex: foreløpig oppsummering | 72 |
| 4.4 EU, «ny metode», og harmonisering av regelverk på matvareområdet..... | 73 |
| 4.5 Oppsummering: Handelsavtaler og standardisering | 77 |
| 5 AVSLUTNING | 79 |
| 5.1 Oppsummering og konklusjoner | 79 |
| 5.2 Handlingsmuligheter | 81 |
| 5.3 Kunnskapsbehov | 82 |
| REFERANSER | 81 |
| INFORMANTLISTE..... | 83 |
| APPENDIKS 1 Codex standard for sardiner | 85 |
| APPENDIKS 2 EUs regulering for sardiner | 91 |
| APPENDIKS 3 Annex 3 til WTOs TBT-avtale | 95 |
| APPENDIKS 4 Standardiseringsorganisasjoner som har notifisert at de | 97 |
| aksepterer appendix 3 i WTOs TBT-avtale..... | 97 |
| APPENDIKS 5 Medlemmer i Norges Standardiseringsforbund..... | 101 |
| APPENDIKS 6 Oversikt over Codex-standarder utarbeidet av komiteen | 103 |
| for fisk og fiskeprodukter..... | 103 |

Akronymer og forkortelser

| | |
|----------|---|
| AFNOR: | Den franske standardiseringsorganisasjonen Association française de normalisation |
| CAA: | Codex Alimentarius Austriacus |
| CAC: | Codex Alimentarius Commission |
| CAE: | Codex Alimentarius Europaeus |
| CCFAC: | Codex Committee on Food Additives and Contaminants |
| CCMAS: | Codex Committee on Methods of Analysis and Sampling |
| CCPR: | Codex Committee on Pesticide Residues |
| CEN: | European Committee for Standardisation |
| CENELEC: | European Committee for Electrotechnical Standardization |
| EFTA: | European Free Trade Association (Det europeiske frihandelsforbund) |
| ETSI: | European Committee for Electrotechnical Standardization |
| EU/EF: | Europeiske Union/Europeiske Fellesskap |
| FAO: | FN's Food and Agricultural Organization |
| IEC: | International Electrotechnical Commission |
| IPPC: | The International Plant Protection Convention |
| ISO: | International Organization for Standardization |
| ITU: | International Telecommunication Union |
| JECFA: | Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives |
| JMPR: | Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues |

| | |
|--------|--|
| MSC: | Marine Stewardship Council |
| MD: | Miljøverndepartementet |
| NAS: | Norsk Allmennstandardisering |
| NBR: | Norges Byggstandardiseringsråd |
| NEK: | Norsk Elektroteknisk Komité |
| NEMKO: | Norges Elektriske Materiellkontroll |
| NHD: | Nærings- og Handelsdepartementet |
| NS: | Norsk Standard |
| NSF: | Norges standardiseringsforbund |
| NST: | Norsk Teknologisenter |
| OIE: | Office International des Epizooties (Verdens dyrehelse-organisasjon) |
| PT: | Post- og teletilsynet |
| SNT: | Statens Næringsmiddeltilsyn |
| SPS: | Sanitary and Phytosanitary Measures |
| TBT: | Technical Barriers to Trade |
| WHO: | World Health Organization |
| WTO: | World Trade Organization |

Sammendrag

Denne rapporten omhandler standardisering og dens betydning i internasjonal handel. Hensikten er å kartlegge rammebetingelser for norsk fiskeri- og havbruksnæring. Vi beskriver de viktigste standardiseringssystemene og deres forhold til internasjonale handelsregimer.

Hensikten med standardisering er å øke effektiviteten i markedet gjennom å koordinere et stort antall aktører. Standarder skaper forutsigbarhet og tillater produsenter og forbrukere å økonomisere med informasjon. Standarder er i dag en uunnværlig del av samfunnets infrastruktur. Tekniske standarder gjør det også mulig å forenkle utformingen av lover og forskrifter ved at disse ikke behøver å innbefatte tekniske detaljer. Utarbeidelse av de tekniske spesifikasjonene kan da i stor grad overlates til næringen selv, gjennom at den deltar i standardiseringsarbeid.

I løpet av de siste ti år har det også vært en økende tendens til at internasjonale standarder brukes som middel til å harmonisere ulike staters regelverk. Dette foregår hovedsaklig på to måter. For det første kan det skje gjennom at standarder tilskrives bindende status gjennom internasjonale handelsavtaler. Det er i prinsippet frivillig for aktørene i markedet å rette seg etter standarder. To handelsavtaler i WTO (SPS-avtalen og TBT-avtalen) forplikter imidlertid medlemmene til å legge internasjonale standarder til grunn for sine reguleringer dersom slike eksisterer, noe som innebærer at internasjonale standarder i realiteten blir bindende. På denne måten spiller standarder en viktig rolle i arbeidet for en friere verdenshandel. Den andre måten å bruke standarder som middel til harmonisering på, er å bruke tekniske standarder som referanse i forskrifter. Isteden for å sette detaljerte tekniske krav til et produkt, kan man fastsette f.eks. generelle sikkerhetskrav for så å henvise til en teknisk standard man anser for å oppfylle de generelle kravene i forskriften. Standarden gjøres ikke med dette bindende, men dersom man avviker fra standarden må man på annen måte godtgjøre at kravene i forskriften overholdes. Det er denne framgangsmåten som benyttes i EUs «nye metode».

Aktiviteten innenfor internasjonal standardisering har økt kraftig gjennom de siste tiår, men det har foreløpig vært gjort relativt lite innenfor fiskeri- og havbrukssektoren. Vi mener følgelig at det ligger et uutnyttet potensial på dette feltet.

Det er to standardiseringssystemer som er av særlig potensiell betydning for fiskeri- og havbruksnæringa. For det første er det det mellom-statlige arbeidet i regi av *Codex Alimentarius Commission* (CAC). Dette organet utarbeider standarder innenfor matvareområdet, og beskjeftiger seg særlig med spørsmål knyttet til kvalitet og mattrygghet. Formålet med CAC er å harmonisere medlemsstatenes regelverk på matvareområdet, og standardene kan derfor sies å være reguleringsorienterte. Dette vil si at CACs arbeid i stor grad handler om å finne felles retningslinjer for hva som skal anses akseptabelt i markedet. CAC har en egen komité for fiskeprodukter, og Norge har en sentral rolle i dette arbeidet. Det andre sentrale standardiserings-

systemet finner vi i *International Organization for Standardization* (ISO). ISO er en ikke-statlig organisasjon som består av de ledende standardiseringsorganisasjoner i ca. 140 land. ISOs arbeid omfatter de aller fleste områder, inklusive mat, fangst- og produksjonsteknologi og miljø. ISOs standarder er ikke reguleringsorienterte i samme forstand som CACs arbeid er det. ISOs standarder på f.eks. matvareområdet omfatter ikke retningslinjer for hva som skal aksepteres i markedet, men snarere retningslinjer for hvordan kravene teknisk sett skal oppfylles, slik som metoder for prøvetaking, analyse og kontroll. ISOs arbeid er derfor i stor grad komplementært til CACs. Det er først og fremst innenfor den ikke-statlige standardiseringen at potensialet for standardisering på fiskeri- og havbruksområdet er lite utnyttet.

SPS-avtalen og TBT-avtalen innebærer at tekniske reguleringer som er basert på anerkjente internasjonale standarder svært vanskelig lar seg bestride av handelspartnere. Å basere seg på internasjonale standarder vil derfor kunne redusere de politiske kostnadene ved å innføre reguleringer. Eksistensen av en anerkjent internasjonal standard på et felt gjør også at handelspartnere kan kreve at standarden legges til grunn på dette feltet, eventuelt dokumentasjon på at et avvik er legitimt. For fiskeri- og havbrukssektoren kan det derfor ligge et potensial i å arbeide for utviklingen av internasjonale standarder på områder hvor det er behov for harmonisering.

En økt satsing på standardisering innenfor fiskeri- og havbrukssektoren fra Norges side bør innebære at det etableres faste fora for kommunikasjon mellom næring, forvaltning og FOU-miljøer for å identifisere behov og prioritere mellom disse. Satsing innenfor den ikke-statlige standardiseringen også kan med fordel koordineres med arbeidet innenfor CAC. Igangsettelse av standardiseringsarbeid på nasjonalt nivå er ofte den mest effektive framgangsmåten for å få startet opp arbeid internasjonalt.

Summary

This report focuses on standardisation and its significance in international trade. It aims to outline conditions of action for the Norwegian fishing industry. We describe the most important standardisation systems and their relations with international trade regimes.

Standardisation aims to increase the efficiency of markets by coordinating a great number of actors. Standards create predictability and thus allow consumers and industry to economize their efforts to acquire and spread information. Standards constitute an indispensable part of the infrastructure of modern societies. Technical standards also allow for the simplification of regulations, as specification of the technical details may be left to the industry that participates in standardising activities.

There is also an increasing tendency that international standards are used as a means for the harmonisation of the market regulations of different states. This is basically done in two different ways. First, standards may be ascribed binding authority through international trade agreements. Compliance with international standards is in principle voluntary. However, two trade agreements in the WTO (the SPS agreement and the TBT agreement) bind the members to base their national regulations on international standards wherever such standards exist, which implies that compliance with international standards in effect has become mandatory. International standards thus play an important part in the work for international trade liberalisation. Secondly, technical standards may be used as reference in technical regulations. Policy makers may set the general requirements, and then refer to a technical standard that is perceived to satisfy those requirements. This does not imply that the standard is legally binding, but if a producer chooses to deviate from the standard, he must prove that the legal requirements are satisfied. EU's "new approach" is based on this method.

International standardising activities have grown rapidly during that past ten years. However, there are still few international standards specifically related to fisheries and aquaculture. We suggest that the potential for standardisation within this field is not fully utilised.

There are two systems that have a particular potential for international standardisation within fisheries and aquaculture. First, there is the intergovernmental cooperation in the *Codex Alimentarius Commission* (CAC). This body develops standards related to food safety and food quality. The CAC aims to harmonise the regulations of the member states. CAC thus seeks to develop standards for what ought to be considered acceptable in the market. CAC has a separate committee for fish products, and Norway is strongly involved in this work. Secondly, there is the International Organization for Standardization (ISO). ISO is a non-governmental organisation which consists of the leading standardising bodies in

approximately 140 countries. ISO's work covers most fields of standardisation, including food, catch technology, production technology and environment. ISO's standards are not oriented towards regulation in the same way as CAC's work. ISO's standards on food for instance, do not include specifications of what ought to be considered acceptable in the market, but rather guidelines for how such demands can be met technically. Such guidelines include methods for sampling, analysis and control. ISO's and CAC's work can thus be considered as complementary. The potential for fisheries-related standardisation within the non-governmental systems has been particularly poorly utilised.

The SPS agreement and the TBT agreement imply that technical regulations are very hard to dispute once they are based on recognised international standards. Basing regulations on international standards may thus reduce the political costs of regulation. Whenever a relevant international standard exists, other WTO-members can either demand that the standard is used as basis for regulation, or require satisfactory documentation that deviance from the standard is legitimate. The Norwegian seafood industry may thus have an interest in international standardisation in areas where they are in need of harmonised rules.

Increased emphasis on standardisation within fisheries and aquaculture ought to imply the establishment of regular forums of communication between management authorities, the industry and science. This is necessary in order to identify needs for standardisation and make rational priorities. The work within non-governmental standardisation may benefit from coordination with CAC-oriented activities. Starting national standardisation projects is usually the most efficient way to initialise work at the international level.

1 Innledning

1.1 Tema og problemstillinger

Når vi setter oss inn i en ny bil, kan vi forutsette at gasspedalen er den til høyre. Dersom en bilprodusent skulle finne på å avvike fra standarden på dette området, ville det ha vekket ikke bare forundring, men trolig også ubehag. En av våre grunnleggende hverdagslige forventninger vill vært brutt, og mange ville utvilsomt følt at de ble holdt for narr. Den ubetenksomme bilprodusenten ville ikke bare få problemer med å selge den nye bilen, men ville nok også risikere å bli gjenstand for offentlig debatt og fordømmelse.

Standarder utgjør en grunnleggende del av samfunnets infrastruktur, og inngår i våre forutsetninger om virkeligheten. Disse forutsetningene er ikke bare personlige anliggender for hver enkelt av oss, men inngår i en felles normativ referanseramme som gjør meningsfylt og forutsigbar samhandling mulig. Vi stoler automatisk på at en del grunnleggende regler overholdes. Når en bilprodusent markedsfører en bil med gasspedalen i midten, oppfattes dette derfor som et kollektivt anliggende, og ikke bare som en sak mellom kjøper og selger. Bilprodusenten har angrepet en felles forestilling om virkeligheten, og får antakelig svi for det.

Det faktum at vi kan ta visse forhold for gitt, gjør det mulig for oss å økonomisere med informasjon, og det er nettopp dette som er ideen bak standardisering. En forbruker skal kunne kjøpe en barbermaskin uten først å måtte forsikre seg om at kontakten passer i støpselet hjemme. Standarder skaper en forutsigbarhet som muliggjør en viss effektivitet i markedet. Bileksempelen viser også at denne forutsigbarheten i ganske mange tilfeller nedfeller seg i en grunnleggende

kollektiv virkelighetsoppfatning, og skaper trygghet som strekker seg utover de rene effektivitetshensyn.

Den forutsigbarhet som standarder skaper, danner grunnlag for effektiv sosial koordinasjon i stor skala. Jeg kan begynne å produsere printere i forvisning om at du som lager ark har et produkt som passer til mitt, og dette kan jeg gjøre uten at vi har noen avtale eller i det hele tatt har snakket sammen. Standarder er kort sagt en forutsetning for å holde transaksjonskostnadene i et moderne marked på akseptabelt nivå.

Vi ser at standarder i økende grad brukes som middel til koordinering også på politisk nivå. Dersom jeg skal eksportere mine printere, er det ikke tilstrekkelig kun at jeg forsikrer meg om at papirstørrelsene i utlandet passer. Jeg må forsikre meg om at printeren også tilfredsstillende de politisk fastsatte krav til f.eks. helse og sikkerhet som gjelder i importørlandet. Når alle land opererer med ulike regelverk, skaper det store barrierer mot handel. Innen frihandelsområder tilstreber man derfor å harmonisere ulike staters tekniske regelverk for å lette handelen. Standardiseringen har fått en stadig viktigere rolle som verktøy i denne harmoniseringen. Internasjonale handelsavtaler anvender internasjonale standarder som middel til å harmonisere reguleringer. Standarder bidrar på denne måten til å forenkle den politiske prosessen for å utarbeide felles internasjonale kjøperegler.

Denne rapporten tar sikte på å gi en oversikt over de viktigste institusjonene i det internasjonale handels- og standardiseringssystemet, samt vise hvordan de er forbundet med hverandre. Rapporten har ett allment og ett mer spesifikt siktemål. På den ene siden inneholder rapporten en generell kartlegging av systemer for standardisering på internasjonalt, regionalt og nasjonalt nivå. Vi tar for oss de viktigste standardiseringsorganisasjonene, og beskriver deres organisasjon, arbeidsform og arbeidsområder. Rapporten beskriver og drøfter videre standardiseringens rolle i internasjonal handel. Vi tar for oss forholdet mellom standardiseringsorganisasjonene og internasjonale handelsorganisasjoner. På den annen side har rapporten også et spesifikt fokus på Norges interesser som sjømateksportør. Dette innebærer at de generelle utredningene er fulgt av avsnitt som fokuserer spesielt på standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren. Rapporten tar sikte på å kartlegge handlingsbetingelser og muligheter for mer effektiv satsing på standardisering innen fiskeri- og havbrukssektoren.

Standardisering er et meget omfattende og komplekst felt og vi har måttet gjøre visse avgrensninger. For det første har vi tatt for oss de ledende og allment anerkjente internasjonale standardiseringsorganer, ikke alle organisasjoner som på en eller annen måte utvikler standarder. Hensikten har vært å beskrive det systemet som innebærer handlingsmuligheter for norske myndigheter og som spiller den sentrale rollen i internasjonal handel.

For det andre vil beskrivelsene av standardisering innenfor fiskeri- og havbruk, fokusere på standarder som går spesifikt på denne sektoren. På matvareområdet finnes det for eksempel en stor mengde generelle standarder som gjelder for en rekke ulike sektorer (horisontale standarder), og som også vil kunne være relevante for sjømatsektoren. Vårt mål har imidlertid vært å danne et bilde av status for standardiseringsarbeidet innenfor fiskeri- og havbrukssektoren spesielt, for å kunne

antydde i hvilken grad aktørene innen denne sektoren er aktive i forhold til å utnytte potensialet som ligger i standardisering. Vi kopler denne beskrivelsen til en skisse av det nasjonale, regionale og globale standardiserings- og handelsregimet, med sikte på å kunne utmeisle handlingsmuligheter og forbedringspotensial. Vi har ansett matvareområdet som viktig, og derfor viet det et eget kapittel. Vi har imidlertid også inkludert andre områder som går direkte på fiskeri- og havbrukssektoren, slik som miljø, lagring og transport.

1.2 Sentrale begreper

Standardiseringen er omgitt av en egen terminologi, og et visst innblikk i denne begrepsverdenen er nødvendig for å få en tilstrekkelig presis forståelse av kommende kapitler. Før vi tar for oss mer substansielle emner, vil vi derfor gå igjennom noen sentrale begreper brukt videre i denne rapporten.

Standard

Utarbeidelse av felles definisjoner av termer og begreper er i seg selv en viktig del av standardiseringen, og det er utarbeidet en egen standard som definerer terminologien brukt i det internasjonale standardiseringsarbeidet. I den norske og europeiske standarden for standardiseringsbegreper, utarbeidet på bakgrunn av retningslinjer fra de internasjonale standardiseringsorganisasjonene ISO og *International Electrotechnical Commission* (IEC) (ISO/IEC Guide 2), er standard definert som:

«dokument til felles og gjentatt bruk, fremkommet ved konsensus og vedtatt av et anerkjent organ som gir regler, retningslinjer eller kjennetegn for aktiviteter eller resultatene av dem for å oppnå optimal orden i en gitt sammenheng

MERKNAD Standarder bør være basert på samordnede resultater fra vitenskap, teknologi og erfaring og ta sikte på å være til størst mulig nytte for samfunnet.» (NS-EN 45020:1998: 3.2).»

For å få en nærmere forståelse av hva en standard er, må vi følgelig også se på definisjonen av konsensus:

«alminnelig enighet karakterisert ved at ingen betydningsfull berørt part er vedvarende uenig på vesentlige punkter som er oppnådd gjennom en prosess der det er prøvd å ta hensyn til alle parter det angår, og forlike eventuelle motstridene argumenter

MERKNAD Konsensus innebærer ikke nødvendigvis enstemmighet.» (NS-EN 45020:1998: 1.7)

I Annex 1 til Verdens Handelsorganisasjons (WTO) *Agreement on Technical Barriers to Trade* (TBT-avtalen) finner vi en definisjon av «standard» som har hentet sentrale elementer fra ISO/IEC Guide 2. Imidlertid presiserer TBT-avtalen eksplisitt to

avvik fra ISO/IECs definisjon av «standard». Det første elementet gjelder et tilleggskrav, og det er nettopp dette tillegget som skiller en «standard» fra en «teknisk regulering» i TBT-avtalen, nemlig frivillig overholdelse. I henhold til TBT-avtalens definisjoner er det forpliktende å overholde en teknisk regulering, mens det er frivillig å overholde en standard. Ifølge ISO/IECs definisjon kan det være både frivillig og forpliktende å overholde en standard. Imidlertid må det presiseres at ISO/IECs standardiseringsarbeid bygger på det prinsippet om frivillig overholdelse. Standardene til ISO og ISOs medlemmer faller følgelig inn også under TBT-avtalens definisjon av «standard».

Det andre avviket som TBT-avtalen gjør i forhold til ISO/IECs definisjon gjelder elementet om «konsensus». I henhold til ISO er konsensus et definitivt kjennetegn på en standard, mens det ikke er det i henhold til TBT-avtalen, som definerer «standard» på følgende måte.

«Documents approved by recognized body, that provides, for common and repeated rules, guidelines or characteristics for products or related processes and production methods, with which compliance is not mandatory. It may also include or deal exclusively with terminology, symbols, packaging, marking or labelling requirements as they apply to a product, process or production method.» (TBT-avtalen, Annex 1, punkt 2.)

Selv om konsensusbegrepet er utelatt fra TBT-avtalens definisjon, er det verdt å peke på at man innen ISO-systemet opererer med et ganske løst konsensusbegrep som ikke nødvendigvis innebærer enstemmighet. Konsensusbegrepet i ISO omfatter også det generelle prinsippet i standardiseringsarbeidet som foregår i det mellomstatlige organet *Codex Alimentarius Commission* (CAC), som er nærmere beskrevet i kapittel 2.1. TBT-avtalens definisjon av «standard» er derfor godt dekkende for hva standardiseringen innebærer i praksis.

Standardiseringsorganisasjoner og standardiseringsnivåer

I forbindelse med standardisering er det viktig å være klar over betydningen av ordet «internasjonal». F.eks. i TBT-avtalens artikkel 2 gjøres det en rekke henvisninger til «*international standards*». Innen standardiseringen tilsvarer ordet «internasjonal» det vi i dagligtalen ville betegne som «global». Det kan derfor være nyttig å gå igjennom ISO- og WTO-systemets terminologi på dette feltet.

I ISO-systemet finner vi følgende sett definisjoner:

Standardiseringsorgan

«standardiserende organ¹ som er anerkjent på nasjonalt, regionalt eller internasjonalt nivå og som ifølge sine vedtekter har som hovedoppgave å utarbeide, godkjenne eller fastsette standarder som er offentlig tilgjengelige

¹ «Standardiserende organ» er definert som «organ med definerte aktiviteter innenfor standardisering» (NS-EN 45020:1998: 4.3)

MERKNAD Et standardiseringsorgan kan også ha andre hovedfunksjoner» (NS-EN 45020:1998: 4.4)

Nasjonalt standardiseringsorgan

«standardiseringsorgan som på nasjonalt nivå er anerkjent som kvalifisert til å være nasjonalt medlem av tilsvarende internasjonale og regionale standardiseringsorganisasjoner» (NS-EN 45020:1998: 4.4.1).

Regional standardiseringsorganisasjon

«standardiseringsorganisasjon der medlemskap er åpent for det aktuelle nasjonale organet i alle land innenfor bare ett geografisk, politisk eller økonomisk område» (NS-EN 45020:1998: 4.4.2).

Internasjonal standardiseringsorganisasjon

«standardiseringsorganisasjon der medlemskap er åpent for det aktuelle nasjonale organet fra alle land» (NS-EN 45020:1998: 4.4.3).

«Internasjonal standard» er da definert som «standard som er fastsatt av internasjonal standardiserende organisasjon/standardiseringsorganisasjon og gjort offentlig tilgjengelig» (NS-EN 45020:1998: 3.2.1.1).

TBT-avtalen i WTO opererer på dette feltet med et sett definisjoner som er konsistente med ISOs, etter som betegnelsen «internasjonal» er forbeholdt for som omfatter minst alle WTO-medlemmer:

«International body or system

Body or system whose membership open to the relevant bodies of at least all Members.

Regional body or system

Body or system whose membership is open to the relevant bodies of only some of the Members.» (WTOs TBT avtale, Annex 1)

En felles europeisk standardiseringsorganisasjon er følgelig ingen internasjonal standardiseringsorganisasjon, og Europeisk Standard er ikke Internasjonal Standard. En nasjonal regulering er følgelig heller ikke automatisk i samsvar med WTOs TBT-avtale om den bygger på Europeisk Standard, noe vi vil komme tilbake til kapitlene 3 og 4.

1.3 Standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren – hovedtrekk

Noe av bakgrunnen for at denne rapporten ble skrevet er at det er gjort lite standardisering innenfor fiskeri- og havbrukssektoren. Dette til tross for at det har vært en meget sterk vekst i standardiseringsarbeidet i verden de siste tiår. På områder som oljesektoren, byggsektoren og innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi finnes det i dag et stort antall omforente internasjonale standarder.

Det finnes også et betydelig antall horisontale standarder som gjelder matvarer generelt, og sjømatprodukter omfattes av mange av disse. Imidlertid skrumper omfanget dramatisk når vi avgrensner til fiskeri- og havbruk spesielt. De ulike organisasjonenes arbeid og potensial på dette feltet vil bli nærmere utredet i senere kapitler,

men vi vil likevel ta for oss noen hovedtrekk angående status for dette arbeidet her. Den mellomstatlige og internasjonale standardiseringsorganisasjonen *Codex Alimentarius Commission* (CAC) har utarbeidet en del standarder som omhandler mattrygghet og kvalitet for sjømatprodukter (se appendiks 6), men til nå er det gjort svært lite innenfor den ikke-statlige internasjonale standardiseringsorganisasjonen ISO og den europeiske standardiseringsorganisasjonen CEN på dette. Det er imidlertid enkelte pågående arbeider i CEN. Det er også nylig startet opp en del prosjekter på norsk nivå i regi av Norges Standardiseringsforbund (NSF), men foreløpig er det ikke bygget opp noe nasjonalt program for å samle sentrale interesser til regelmessig drøfting av behov og prioriteringer på dette feltet.

Etter forespørsel fra NILF har NAS/PRONORM gjennomført søk i databasene til en rekke nasjonale standardiseringsorganisasjoner i Europa, og søket indikerer at Norge i dag faktisk er blant de mest aktive innenfor standardisering på dette feltet. Den franske standardiseringsorganisasjonen *Association française de normalisation* (AFNOR) skilte seg imidlertid ut med drøyt femten treff på standarder innen fiskeri og havbruk. Dette omfattet to dyrehelsestandarder, standarder for størrelsesklassifisering av en del ulike fiskeslag og noen spesifikasjoner for fiskeforedling.

Når det gjelder det internasjonale nivået, må vi imidlertid konkludere med at fiskeri- og havbrukssektoren fortsatt i stor grad representerer et stykke upløyd mark hva standardisering angår.

1.4 Strukturen i rapporten

I kapittel 2 tar vi for oss de viktigste standardiseringsorganisasjonene, både mellomstatlige og ikke-statlige. Hensikten med dette kapitlet er å skape oversikt over de viktigste aktørene innenfor standardiseringen og deres arbeid og potensial innenfor fiskeri- og havbrukssektoren, sett fra et norsk synspunkt. Vi beskriver organisasjonenes bakgrunn, organisatoriske strukturer, grunnleggende prinsipper, arbeidsfelt og arbeidsprosedyrer. Dette kapitlet inneholder også en generell kartlegging av organisasjonenes arbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren.

Kapittel 3 er en generell analyse av standardiseringens rolle i internasjonal handel. Vi diskuterer standarders funksjon i markedet, forholdet mellom standarder og reguleringer, og forholdet mellom de sentrale standardiseringsorganisasjonene og internasjonale handelsregimer. Hensikten med dette kapitlet er å lage en oversikt over de sentrale institusjonene innen internasjonal handel og standardisering, samt vise forbindelsene mellom dem.

Kapittel 4 er viet matvareområdet spesielt. Her har vi gått dypere inn på standardiseringen på matvaresikkerhetsområdet, med særlig vekt på Codex og SPS- og TBT-avtalene, samt EU. Panelrapporter fra tvisteløsningsorganet i WTO blir brukt i en drøfting av standardiseringens autoritet i internasjonale handelstvister. En del bakgrunns- og oversiktsmateriale er presentert i 6 appendiks.

I kapittel 5 oppsummerer vi rapportens viktigste punkter og utmeisler handlingsalternativer innenfor standardiseringsområdet.

2 De sentrale standardiseringsorganisasjonene og deres arbeid

2.1 Den mellomstatlige standardiseringen

I dette delkapitlet vil vi tar for oss de mellom-statlige standardiseringsorganisasjonene med størst relevans for fiskeri- og havbrukssektoren. Vi vil beskrive organisasjonenes arbeidsfelt og arbeidsmåte. Den ikke-statlige standardiseringen vil bli behandlet under kapittel 2.2.

2.1.1 Codex Alimentarius Commission

Den mellomstatlige standardiseringsorganisasjonen *Codex Alimentarius Commission* (CAC) er i dag en internasjonalt ledende aktør i utviklingen av standarder på områdene mattrygghet og kvalitet. Det er flere årsaker til denne sterke posisjonen. For det første har CAC svært mange medlemmer. Pr. i dag har CAC 163 medlemsland som til sammen representerer 97 % av verdens befolkning. For det andre har CAC etter hvert et betydelig antall standarder og anbefalinger på merittlisten. Hittil har CAC utviklet mer enn 200 standarder for matvarer og mer enn 40 standarder for hygieniske forhold og arbeidsmetoder. I tillegg har CAC hittil fastsatt maksimumsverdier for innhold av om lag 200 pesticider (plantevernmidler) og mer enn 1 000 tilsetningsstoffer.

Den tredje årsaken til at CAC er en ledende aktør på dette området er at Codex-standarder har fått økt relevans i handelspolitisk sammenheng etter at WTO-landene inngikk SPS-avtalen i 1995. SPS-avtalen pålegger WTO-medlemmene i

størst mulig grad å bruke Codex-standarder som rettesnor for sine nasjonale mattrygghetstiltak. De faglige vurderingene som ligger til grunn for Codex-standardene blir derved brakt inn i handelspolitiske tvister mellom WTO-medlemmene.

Vi skal her presentere CAC nærmere. Vi gir først en kort beskrivelse av bakgrunnen for etableringen av CAC, med vekt på FAOs og WHO's sentrale rolle som fødselshjelpere. Deretter presenterer vi hovedtrekk i CACs strategi, organisering og arbeidsform. Vi kommenterer også kort endel av resultatene som er oppnådd i CAC så langt.

Bakgrunnen for at CAC ble opprettet

På 1930-tallet skjøt arbeidet med å utvikle regelverk for å sikre mattrygghet for alvor fart i mange industrialiserte land. Dette hang bl.a. sammen med en stigende bekymring for helsefaren knyttet til rester av pesticider (midler mot skadedyr) i matvarer. Landbrukets anvendelse av pesticider hadde økt betydelig over flere år, og det knyttet seg betydelig usikkerhet til mulige skadevirkninger. Mange nasjoner nedla etter hvert betydelige ressurser i å utvikle en næringsmiddelregulering som tok høyde for de nye problemstillingene. Dessuten økte omfanget av matvarer som ble gjort til gjenstand for regulering. Tidligere hadde en i stor grad konsentrert næringsmiddelreguleringen omkring kjøtt- og meieriprodukter, men varespekteret ble etter hvert betydelig utvidet. Etter hvert ble det klart at de nasjonale tiltakene og virkemidlene burde harmoniseres på en eller annen måte. Nasjonale standarder for hygiene, kontroll etc. viste seg å bli svært ulike både i innhold og form. Det var store forskjeller på hvordan ulike land vektla forskjellige risikoelementer, samt hvilke virkemidler de tok i bruk. Noen land (bl.a. USA) utarbeidet svært detaljerte regelverk, mens andre land (bl.a. Vest-Tyskland) tillot betydelig grad av skjønn ved anvendelsen av regler. Noen land la vekt på å kontrollere sluttprodukter, mens andre nasjoner ønsket å regulere produksjonsprosessen, for eksempel gjennom å forby visse tilsetningsstoffer.

Etter hvert ble det tydelig at slike nasjonale forskjeller kunne ha stor innvirkning på handelsmønsteret mellom land. Dette gjaldt spesielt for de seks første EU-medlemmene, siden handelen dem imellom økte kraftig rett etter annen verdenskrig. I en del tilfeller ble det reist tvil om tiltaket hadde en reell begrunnelse (dvs. tiltaket var absolutt nødvendig for å ivareta forbrukernes behov for trygg mat), eller om tiltaket kun var et påskudd for å hindre importkonkurranse. Det ble derfor tatt en rekke initiativ for å overkomme problemet med ulike og delvis uforenlige nasjonale mattrygghetstiltak. Bl.a. igangsatte Europarådet i 1956 et program for å formidle og spre informasjon om helserisikoen ved ulike typer pesticider. Et langt mer omfattende tiltak var opprettelsen av Codex Alimentarius Europaeus (CAE) i 1958. (Victor, 1997. Randell, 1995). Siktemålet med CAE var nettopp å harmonisere nasjonale mattrygghets- og kvalitetstiltak som de europeiske landene var i ferd med å sette i gang. CAE var en knoppskyting fra to standardiseringsorganisasjonene som allerede var etablert på den tiden; nemlig «the International Commission on Agricultural Industries» og «the Permanent Bureau of Analytical Chemistry» (Victor, 1997). Dette europeiske harmoniseringsarbeidet var banebrytende, men likevel av noe begrenset rekkevidde siden det kun rettet seg mot

europiske land. Det ble derfor tatt initiativ via FAOs regionale konferanse for Europa om å involvere land utenfor Europa på en sterkere og mer forpliktende måte i standardiseringsarbeidet. Ikke minst ønsket endel store produsenter av næringsmidler i Australia, Canada og USA å øke sine eksportandeler til Europa. Etter som den internasjonale handelen med matvarer stadig økte, måtte også den øvrige verden trekkes inn i standardiseringsarbeidet.

Med dette som bakteppe ble Codex Alimentarius Commission (CAC) etablert i 1962. I startfasen kunne CAC trekke betydelige vekslere på det standardiseringsarbeidet som allerede var utført innenfor rammen av det såkalte Codex Alimentarius Austriacus (CAA). (Victor, 1997. Randell, 1995). Østerrike var tidlig ute med å utforme en modell for standardisering, under ledelse av vitenskapsmannen Hans Frenzel. CAA's arbeid var imidlertid lite kjent utenom de tyskspråklige landene i Europa. Ved etableringen av CAC ble mange av ideene satt inn i en større sammenheng. Hovedtanken i CAA var at standarder i størst mulig grad må bygge på anerkjent vitenskapelig kunnskap, og at standardene kontinuerlig må tilpasses til nye skiftende betingelser (for eksempel at nye problemer oppstår, eller at ny vitenskapelig kunnskap erverves).

FAOs og WHO's sentrale rolle

På 1950-tallet hadde både FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) og WHO (World Health Organization) markert seg som sentrale aktører og pådrivere på området mattrygghet. Siden tidlig på 1950-tallet hadde særlig WHO tilkjenning en økende bekymring for helseeffekten av forskjellige tilsetningsstoffer i maten. Etter påtrykk fra meieriindustrien etablerte WHO og FAO først en felles komité med formål å fastsette standarder for melk og melkeprodukter. Videre gikk WHO og FAO på midten av 1950-tallet sammen om flere store, internasjonale konferanser der fokus bl.a. ble satt på helseeffektene av tilsetningsstoffer.

Konferansene munnet ut i en erkjennelse om at internasjonale standarder for mattrygghet var nødvendig. Spiren til et bredt anlagt standardiseringsarbeid på området mattrygghet og kvalitet ble lagt. WHO og FAO samarbeidet om rollen som fødselshjelpere for Codex, og har helt fram til i dag spilt en avgjørende rolle for Codex' utvikling. Dette kommer til uttrykk ved at FAO og WHO er de viktigste finansieringskildene for virksomheten i Codex. FAO har tilført ca. 80 % av Codex' årlige budsjett, mens WHO har sørget for 20 %.

Videre kommer FAOs og WHO's sentrale rolle til uttrykk i det tette samspillet mellom Codex og de to vitenskapelige komiteene JECFA (Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives) og JMPR (Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues). JECFA er sammensatt av internasjonalt ledende vitenskapsfolk. Komiteen er administrert av FAO og WHO i fellesskap. Den har vært i funksjon siden 1956, opprinnelig for å evaluere helsemessige aspekter ved tilsetningsstoffer i mat. I dag gjennomfører JECFA også faglige evalueringer av ulike typer forurensende stoffer som kan forekomme i matvarer, samt forekomsten av såkalt naturlig forekommende giftstoffer i mat. I tillegg evaluerer JECFA omfanget av reststoffer etter medisiner som er brukt av veterinære årsaker. Hittil har JECFA bl.a. evaluert mer enn 1300 tilsetningsstoffer og ca. 80 reststoffer i matvarer der medisiner er

brukt pga. veterinære formål. JECFA møtes vanligvis to ganger i året. Komiteen har ikke permanente medlemmer. Hvilke vitenskapelige eksperter som deltar i møtene er avhengig av temaene som tas opp. Fra etableringen og fram til år 2000 hadde JECFA avholdt 55 møter. JECFA fungerer som et vitenskaplig, rådgivende organ overfor FAO, overfor WHO, overfor medlemslandene i FAO og WHO, og ikke minst overfor ulike Codex-komiteer. Når det gjelder tilsetningsstoffer, forurensende stoffer og naturlig forekommende giftstoffer, har JECFA først og fremst et tett samspill med CCFAC (Codex Committee on Food Additives and Contaminants). På området veterinære reststoffer samarbeider JECFA først og fremst med CCRVDF (Codex Committee on Residues of Veterinary Drugs in Foods). JECFA spiller en viktig rolle i å frambringe troverdig, vitenskapelig basert kunnskap på de nevnte områdene. En rekke land baserer seg på JECFAs faglige vurderinger når de utformer sitt nasjonale regelverk. På samme måte utvikler CCFAC og CCRVDF standarder for kjemikalieinnholdet i matvarer basert på JECFAs evalueringer.

JMPR (Joint FAO/WHO Meeting on Pesticide Residues) har mange likhetstrekk med JECFA. Denne komiteen har fungert siden 1963. Komiteens oppgave er å vurdere helsemessige aspekter ved plantevernmidler (pesticides). Dette inkluderer bl.a. data om slike stoffers metabolisme (stoffskifte). I tillegg beregner komiteen maksimumsnivåer for pesticider, og forsøker å relatere dette til såkalt «god agronompraksis». I likhet med JECFA bidrar også JMPR med faglige råd til FAO, WHO og alle medlemslandene i FAO og WHO. Ikke minst har JMPR et tett faglig samarbeid med Codex-komiteen CCPR (Codex Committee on Pesticide Residues).

Det faglige arbeidet som utføres i JECFA og JMPR synes å bli av økende betydning. Med den utbredte handelen med matvarer som eksisterer i dag, trenger alle nasjoner tilgang til pålitelige og troverdige risikovurderinger av kjemikalieinnholdet i matvarer. Imidlertid er det svært få land som har den ekspertisen og de økonomiske midler som kreves. JMPR fyller derfor en viktig funksjon i å tilby pålitelig og troverdig rådgivning på dette området. Mange nasjoner bruker JMPRs data og anbefalinger direkte i deres egen næringsmiddelregulering. Koplingen mellom JECFA/JMPR og Codex har fått økt betydning etter at WTO-landene etablerte SPS-avtalen i 1995. I SPS-avtalen gis det eksplisitt referanse til Codex-standarder, og på endel områder er altså Codex-standardene direkte fundert på de faglige konklusjonene som trekkes i JECFA og JMPR.

Nærmere presentasjon av Codex

Som allerede nevnt, vokste det fram en erkjennelse på 1950-tallet om at sterkere internasjonal harmonisering av nasjonale mattrygghets- og kvalitetstiltak var nødvendig for å sikre rettferdig handel med matvarer som forbrukerne kunne ha tillit til. Denne problemerkjennelsen dannet bakteppet for etableringen av CAC i 1961. CAC ble opprettet for å utvikle matstandarder med formål å beskytte forbrukernes helse, samt sikre rettferdig handel med matvarer. Det ble fra starten lagt vekt på at CAC selv skulle ta initiativ til å utvikle standarder der en mener det er påkrevd, men også at CAC skulle ta rollen som samordner av tilgrensende aktiviteter i andre

internasjonale organisasjoner. Dette er mer presist beskrevet i CACs vedtekter (min oversettelse):

«Codex Alimentarius Commission skal være ansvarlig for, og skal bli konsultert av, FAO og WHO i alle spørsmål som angår iverksettingen av det felles FAO/WHO standardiseringsprogrammet, som har følgende målsetninger:

- beskytte forbrukernes helse og sikre like vilkår i handelen med matvarer
- tilskynde samordning av alt arbeid med matstandarder som foretas av internasjonale organisasjoner; både offentlige myndigheter og private organisasjoner (NGOs=Non-governmental organizations).
- fastsette prioriteringer, samt ta initiativ til utarbeidingen av forslag til standarder med hjelp fra relevante organisasjoner.
- slutføre arbeidet med standarder, og etter godkjenning av myndighetene publisere dem i Codex Alimentarius enten som regional standard eller global (verdensdekkende) standard, sammen med internasjonale standarder som allerede er utarbeidet av andre institusjoner når dette er praktisk mulig
- forbedre allerede publiserte standarder etter nødvendig gjennomgang når nye forutsetninger gjør dette naturlig».

I løpet av et tiår etter etableringen i 1961, hadde CAC fått hegemoni som den ledende standardiseringsorganisasjonen innen området mattrygghet og kvalitet. En rekke andre standardiseringsorganisasjoner med varierende ambisjonsnivå og rekkevidde (som for eksempel de tidligere nevnte Codex Alimentarius Europaeus og Codex Alimentarius Austriacus) ble enten nedlagt, eller lagt innunder CAC. Tidlig på 1970-tallet var arbeidet for å harmonisere nasjonale mattrygghets- og kvalitetstiltak i all hovedsak samlet innenfor CAC. En årsak til at dette var mulig, var trolig at CAC praktiserte konsensusvedtak. Dette gjorde (og gjør) arbeidet i Codex langdrygt og ressurskrevende, men sikrer samtidig at det smått om senn skapes et felles grunnlag på tvers av mange kryssende interesser og konfliktlinjer. CACs vedtekter åpner opp for votering, men dette har kun blitt brukt i to saker (mineralvann-saken og hormon-saken). Det synes å være en utbredt oppfatning i CAC at erfaringene med å fatte beslutninger på grunnlag av votering var heller dårlige. I begge sakene var det betydelige mindretall som i varierende grad følte seg overkjørt. Selv om konsensusbeslutninger er krevende, synes det likevel å være riktig for en organisasjon av CACs type. Fordelene med konsensusvedtak er at det sikrer engasjement i utforming av standarder, og lojalitet i etterlevelsen av dem.

Hvordan er CAC organisert?

Kommisjonen (Codex Alimentarius Commission) er øverste beslutningsmyndighet i Codex. Alle medlemslandene i Codex har adgang til å være representert i kommisjonens møter, som arrangeres annethvert år. Alle nasjonale delegasjoner ledes av myndighetsoppnevnte representanter. Vanligvis sender medlemslandene delegasjoner der landets embetsverk og industri er representert, i tillegg til forbrukerorganisasjoner og fagekspert, men i prinsippet står medlemslandene fritt til selv å sette sammen delegasjonen slik de ønsker. Vanligvis er deltagelsen stor på kommisjonens møter, gjerne med omlag 500 personer tilstede på plenumssesjonene. En av

de viktigste oppgavene for kommisjonen er å fatte endelig vedtak om at en standard skal godkjennes. Til grunn for dette ligger imidlertid en lang og omstendelig prosess, der horisontale og/eller vertikale komiteer har gjort et betydelig arbeid. Mer presist er det tre hovedtyper av komiteer i Codex:

- **Generelle («horisontale») komiteer.** Denne typen komiteer utarbeider generelle standarder som har relevans for et stort antall varer (eks. standarder for merking, forsøksmetoder, sertifisering etc..)
- **Varekomiteer («vertikale» komiteer).** Denne typen komiteer har ansvar for å utarbeide spesifikke standarder for et nærmere spesifisert vareslag.
- **Regionale koordineringskomiteer:** Dette er fora der avgrensede regioner eller grupper av land samordner aktiviteter knyttet til standardiseringsarbeid i sin region. Dette kan også inkludere utviklingen av regionale standarder; dvs. standarder som ikke forventes å ha gyldighet utover den aktuelle regionen.

Det er i dag ni generelle («horisontale») Codex-komiteer i funksjon:

- Komité for generelle prinsipper, med Frankrike som vertsnaasjon
- Komité for merking (food labelling), med Canada som vertsnaasjon
- Komité for utvikling av metoder for analyse og forsøksteknikk (sampling), med Ungarn som vertsnaasjon
- Komité for mat hygiene, med USA som vertsnaasjon
- Komité for plantevernrester (pesticide residues), med Nederland som vertsnaasjon
- Komité for import/eksport kontroll og sertifiseringssystemer, med Australia som vertsnaasjon
- Komité for ernæring og mat med spesielle dietter, med Tyskland som vertsnaasjon
- Komité for rester av veterinære medisiner (veterinary drugs) i mat, med USA som vertsnaasjon.

Disse generelle (horisontale) komiteene har til felles at de utvikler metoder, konsepter og prinsipper med et stort anvendelsesområde; dvs. de gjelder på tvers av produkter og produktgrupper. Nedslagsfeltet kan likevel variere noe; idet prinsippene enten kan anvendes til matvarer på helt generell basis, til spesifikke typer mat og/eller grupper av matvarer. De generelle komiteenes ansvarsområde er i alle tilfeller å fremme forslag til tiltak og ordninger innenfor sine respektive ansvarsfelt, som etter en nærmere spesifisert prosedyre skal framlegges for kommisjonen i form av et vedtaksforslag. Det synes å være en utbredt oppfatning i Codex at arbeidet i de horisontale komiteene har vært av stadig økende betydning de siste årene, noe som trolig har sammenheng med at medlemslandene vurderer anvendelsesområdet for horisontale standarder som stort.

Blant de horisontale komiteene har Komiteen for utvikling av metoder for analyse og forsøksteknikk (Codex Committee on Methods of Analysis and Sampling, forkortet CCMAS) det største grensesnittet til ISO. Dette har sin naturlige for-

klaring i at CCMAS jo har et ansvarsområde med klare paralleller til ISOs arbeid for å utvikle standarder for prøvetaking, analyse og kontroll. Derved kunne det i prinsippet ligge an til et spenningsforhold mellom Codex og ISO på dette konkrete standardiseringsområdet, i form av at begge forsøker å skaffe seg et hegemoni over det. Imidlertid synes det klart at CCMAS og ISO i stedet har funnet fram til en praktisk samarbeidsform der en i stor grad bygger på hverandres standarder. En indikasjon på dette er referatene fra møtene i CCMAS, der det ved gjentatte anledninger viser seg at CCMAS har valgt å legge ISO-standarder til grunn i de tilfeller der dette er naturlig. Videre har ISO observatørstatus med talerett i alle Codex-møtene, slik at ISO til enhver tid har anledning til å informere om ev. Overlappende standardiseringsområder. Det finnes også eksempler på at ISO har deltatt i arbeidsgrupper i regi av CCMAS.

Varekomiteene – som også går under betegnelsen vertikale komiteer – har ansvar for å utvikle standarder for spesifikke typer mat eller grupper av mat. Slike standarder skal gi en presis definisjon av varen, samt fastsette normer og retningslinjer for hygienisk nivå, varemerking, og andre relevante komponenter og egenskaper ved den aktuelle varen. Det er i dag 16 slike varekomiteer i Codex:

- Komité for fettstoffer og olje, med Storbritannia som vertsnasjon
- Komité for fisk og fiskeriprodukter, med Norge som vertsnasjon
- Komité for melk og melkeprodukter, med New Zealand som vertsnasjon
- Komité for frukt og grønnsaker, med Mexico som vertsnasjon
- Komité for kakaoprodukter og sjokolade, med Sveits som vertsnasjon
- Komité for sukker, med Storbritannia som vertsnasjon
- Komité for vegetabiliske proteiner, med Canada som vertsnasjon
- Komité for cereals (kornprodukter), pulses (belgfrukter) and legumes (bønner etc.), med USA som vertsnasjon
- Komité for bearbejdede kjøttprodukter og fjærfe, med Danmark som vertsnasjon
- Komité for suppe og kjøttkraft, med Sveits som vertsnasjon
- Komité for hygiene for kjøttprodukter, med New Zealand som vertsnasjon
- Komité for naturlig mineralvann, med Sveits som vertsnasjon.

Varekomiteene møtes etter behov, og en del av dem arbeider på ad hoc basis. Nye komiteer blir altså opprettet for å dekke behovet for å utvikle nye standarder når et slikt behov oppstår, og komiteen kan ellers «gå i dvale» eller bli lagt ned når det aktuelle arbeidet er utført.

Til sist har Codex etablert fem regionale koordineringskomiteer, dvs. én komité for hver av regionene (1) Afrika, (2) Asia, (3) Europa, (4) Latin-Amerika og Karibien, samt (5) Nord-Amerika. Disse komiteene har ikke noe fast vertsland. De regionale koordineringskomiteene møtes jevnlig; dvs. årlig eller annethvert år.

I tillegg til disse tre hovedtypene av komiteer, opererer CAC med ad hoc komiteer² (*task forces*) for å løse hastesaker som ikke passer inn i eksisterende komiteer. Disse ad hoc komiteene kan oppløses når det ikke lenger er behov for dem. De kan også omgjøres til permanente komiteer dersom de skulle vise seg å dekke vedvarende behov.

Hvordan Codex-standarder blir til

Alle Codex-standarder utvikles etter noenlunde samme mønster, bestående av i alt åtte steg (se figur 2.1 nedenfor).

| Steg | Aktuell prosedyre p ulike niv |
|------|--|
| 1 | Medlemsland (myndighetsrepresentant) fremmer forslag (til en relevant Codex-komitee) om at det bør utformes en standard (code) pa et bestemt område |
| 2 | Et første forslag til standard utarbeides av et medlemsland |
| 3 | Dette forslaget sirkuleres til andre medlemsland og internasjonale organisasjoner for kommentering |
| 4 | Forslaget – med kommentarene som framkom under steg 3 – sendes tilbake til den aktuelle Codex-komiteen. |
| 5 | Forslaget blir revidert i Codex-komiteen, og deretter oversendt kommisjonen for vurdering. |
| 6 | Revidert versjon av utkastet sirkuleres til medlemslandene og internasjonale organisasjoner for kommentering. |
| 7 | Utkastet m/endringsforslagene fra steg 6 blir panytt vurdert av den aktuelle Codex-komiteen. Deretter blir forslaget enten godkjent av kommisjonen, eller returnert til den aktuelle Codex-komiteen for ytterligere bearbeiding. |
| 8 | CAC godkjenner forslaget, som deretter sirkuleres til medlemslandene og internasjonale organisasjoner. |

Figur 2.1

I korte trekk starter altså prosedyren med at det formuleres et utkast til standard, og dette utkastet sendes medlemslandene for kommentarer og endringsforslag i to omganger. Standarder blir til syvende og sist godkjent av Codex Alimentarius Commission, der alle medlemsland kan delta med sine myndighetsrepresentanter. Imidlertid gjøres det meste av arbeidet med å utforme standarder som regel av industri- og fageksperter. De personene som skal gjøre det konkrete arbeidet med å

² CAC har for tiden tre slike ad hoc komiteer: *Ad Hoc Intergovernmental Task Force on Food Derived from Biotechnology*, *Ad Hoc Intergovernmental Task Force on Animal Feeding*, *Ad Hoc Intergovernmental Task Force on Fruit and Vegetable Juices*.

utforme standardene må rimeligvis inneha nødvendig spesialisert kunnskap om de produktene og reguleringene som skal standardiseres.

Dersom det ikke er mulig å enes om endringer, blir teksten som regel sendt tilbake til et foregående steg i prosedyren for derved å åpne opp for mer fundamentale endringsforslag fra berørte medlemsland. Det finnes mange eksempler på at det oppstår strid om utkastene til standarder, og at de derved gjentatte ganger sendes «bakover» i åttestegsprosedyren. To eksempler er standarden for varebetegnelse «fruit cocktail» og «corned beef». Det viste seg i begge disse tilfellene svært vanskelig for Codex-medlemmene å bli enige om en presis varebetegnelse. Uten at det foreligger konsensus om en definisjon er det rimeligvis vanskelig å enes om en standard. Når det gjelder produktet og varebetegnelsen «corned beef» dreide debatten seg om «canned corned beef» skulle være forbeholdt biffkjøtt fra Sør-Amerika, eller om også andre former for biffkjøtt – først og fremst europeisk biffkjøtt med bestemte tilsetningsstoffer – også skulle regnes som «corned beef». På samme måte har en langvarig strid om tillatte andel av smør i margarin sendt et utkast til standard (Proposed Draft standard for Fat Spreads) tilbake til fase 3 for ytterligere revisjoner og konsultasjon.

Denne vektleggingen på stadige revisjoner, sammen med prinsippet om at beslutninger skal være basert på konsensus, gjør at framdriften i Codex arbeid ofte er beskjeden. I en del tilfeller framstår også standarder noen ganger som «minstefelles-multiplum»-løsninger, dvs. at den endelige løsningen blir vag eller tannløs fordi partene ikke klarer å enes om særlig mye. Men samtidig bør den store oppslutningen om virksomheten i Codex kunne tolkes slik at medlemmene tross alt innser fordelene av at overnasjonale standarder ligger til grunn for internasjonal handel med matvarer.

Når CAC til syvende og sist godtar en standard og publiserer den i Codex Alimentarius, har den vært gjenstand for en omfattende og bred debatt før den etter hvert har funnet en form som Codex-medlemmene finner akseptabel. Standarden er imidlertid ikke bindende iht. internasjonal lov. Nasjonale myndigheter blir bedt om å gjennomgå og vurdere de standardene som CAC har vedtatt, og bringe inn sine kommentarer (notifikasjoner) som fastslå i hvilken grad – og under hvilke betingelser – de nasjonale myndigheter aksepterer den aktuelle standarden. I denne sammenheng betyr aksept at landet gjør standarden bindende iht. sin egen nasjonale lovgivning. I så fall forplikter landet seg til at både importprodukter og hjemlig produserte produkter skal leve opp til kravene i den aktuelle standarden.

Selve publikasjonen Codex Alimentarius er altså en samling av standarder og andre veiledende tekster som er godkjent av kommisjonen (*Codex Commission*), sammen med medlemslandenes notifikasjoner; dvs. en oversikt over hvilke standarder som er godtatt av medlemslandene.

Hvor mange standarder og anbefalinger har Codex fremmet?

En optelling viser at CAC pr. 1998 har vedtatt følgende antall standarder og anbefalinger:

- 237 varestandarder (*food standards for commodities*) er vedtatt

- 41 standarder for hygiene og teknologisk praksis (*codes of hygienic or technological practice*) er vedtatt
- 185 plantevernmidler (*pesticides*) mot skadedyr er evaluert
- 3274 grenseverdier for restinnhold av pesticider er evaluert
- 25 retningslinjer for forurensende stoffer (*contaminants*) er utformet
- 1005 tilsetningsstoffer er evaluert
- 54 veterinære medisinske stoffer er evaluert.

Hva har vært nytteverdien av standardiseringsarbeidet i CAC?

Hva slags innflytelse og nytteverdi har Codex hatt siden etableringen i 1961 og fram til i dag? En viktig pekepinn på dette får vi ved å summere opp hvor mange vedtatte Codex-standarder som er akseptert av medlemslandene i Codex. Aksept innebærer i denne forbindelse, at vedtatte Codex-standarder legges til grunn for medlemslandenes eget nasjonale lov- og regelverk. Hvorvidt en lykkes i få til internasjonal harmonisering av medlemmenes respektive lov- og regelverk er jo til syvende og sist et spørsmål om medlemmene er villige til å legge CAC-standarder til grunn for eget lov- og regelverk. Victor (1997) har foretatt en slik opptelling, med utgangspunkt i 163 standarder som hittil er vedtatt i Codex. Er disse også akseptert av Codex-medlemmene? Victors viktigste funn er at denne akseptraten hittil har vært generelt lav, men at det er svært store forskjeller mellom utviklingsland og OECD-land. Faktisk står utviklingslandene for omtrent samtlige «fulle aksepter» av Codex-standarder; dvs. at de uten modifikasjoner og forbehold forplikter seg til å legge den vedtatte Codex-standarden til grunn for eget lov- og regelverk. Victor forklarer den store forskjellen mellom akseptraten i utviklingsland og OECD-land med at mange OECD-land har vesentlig mer omfattende og komplisert næringsmiddelregulering enn utviklingslandene. I en del utviklingsland finnes kun et svært grovmasket og ufullstendig regelverk på dette området. En «ny» Codex-standard vil derfor støte an mot atskillig flere «hindringer» i OECD-land enn i utviklingsland. Der et utviklingsland på godt og vondt kan stille med blanke ark i forhold til en ny Codex-standard, kan myndighetene i industrialiserte land ha en lang vei å gå i endre etablert praksis og utfordre etablerte interessegrupper på det aktuelle området. Ofte ender dette med at myndighetene i industrialiserte land velger å ikke forplikte seg til å akseptere standarden formelt sett.

Men en lav akseptrate betyr selvsagt ikke at Codex-standardene er uten innflytelse. Slik vi tidligere har nevnt i denne rapporten, forplikter både SPS-avtalen og TBT-avtalen alle WTO-medlemmer til å legge anerkjente internasjonale standarder til grunn for sine nasjonale tiltak på de områdene der relevante internasjonale standarder finnes. SPS-avtalen fremhever også Codex spesielt i denne forbindelse. Medlemslandene har imidlertid en mulighet til å avvike fra Codex-standardene dersom de kan godtgjøre at avviket er legitimt. I den såkalte «sardin-saken» (jf. kap. 4.3.3) mellom Peru og EU argumenterte EU med at det var betydelig uenighet innad i Codex' fiskekomité omkring utformingen av den aktuelle standarden (Trade Description of Sardines). EU mente derfor at de ikke var forpliktet til å legge standarden til grunn for sin praksis for merking av sardinprodukter som ble

importert til EU. EU hadde også reservert seg mot denne Codex-standard. EUs argumenter ble imidlertid nylig avslått av WTOs tvisteorgan, noe som tilsier at Codex-standarder faktisk har innflytelse i kraft av å være et viktig referansepunkt i reelle og/potensielle tvister mellom WTO-land. Det bør nevnes at nytten av arbeidet i Codex også kan spores på andre måter, gjennom informasjonsspredning, etablering av formelle og uformelle nettverk av fagpersoner og politikere, samt dyktiggjøring av nasjoner. Det siste gjelder ikke minst for land i den tredje verden som mangler kapasitet til å bygge opp nødvendig regelverk og kvalitetskontroll på næringsmiddelområdet.

2.1.2 Office International des Epizooties (OIE)³

Bakgrunn og formål

Gjennom WTOs SPS-avtale har Verdens dyrehelseorganisasjon (OIE) fått en tilsvarende rolle på dyrehelseområdet som Codex har fått innenfor mattrygghetsarbeidet. SPS-avtalen innebærer at medlemslandene i WTO i størst mulig grad skal bruke OIEs standarder, retningslinjer og anbefalinger som utgangspunkt for sine nasjonale regler på dyrehelseområdet. Dette området inkluderer også fiskehelse, noe vi kommer tilbake til. I Norge er det for øvrig Landbruksdepartementet ved Statens Dyrehelsetilsyn som har forvaltningsansvaret for dette området.

OIE er i likhet med Codex en mellomstatlig organisasjon. Den ble etablert i 1924 og hadde i mai 2001 158 medlemsland. Organisasjonen skal:

- Sikre åpenhet omkring verdens dyresykdommer
- Samle, analysere og videreformidle veterinær informasjon
- Skaffe til veie ekspertise og fremme internasjonal solidaritet med hensyn til kontroll av dyresykdommer
- Garantere at internasjonal handel med dyr og dyreprodukter er trygg gjennom utvikling av veterinære regler for denne handelen.

Organisering og struktur

OIE styres av *International Committee*, som består av delegater fra medlemslandenes myndigheter. Den daglige driften utføres av *Central Bureau* som holder til i Paris og ledes av en generaldirektør (*Director General*) utpekt av *International Committee*. Resolusjoner som er vedtatt av *International Committee* og utviklet gjennom støtte fra spesialkommisjonene (se under), iverksettes av *Central Bureau*. OIE samarbeider med mer enn 20 internasjonale organisasjoner og har utpekt egne koordinatorene for alle fem kontinenter. Samarbeidet med WTO er for øvrig utdypet og konkretisert i en egen avtale.

Fem elementer står sentralt i OIEs arbeid: samarbeidssentre, referanselaboratorier, arbeidsgrupper/ad hoc grupper og spesialkommisjoner.

³ Informasjon om OIE er hentet fra OIEs hjemmesider: <http://www.oie.int>

- ***Samarbeidssentre***

Disse skal være sentra for forskning, ekspertise, standardisering og videreformidling av kunnskap. Sentrene skal også komme med forslag eller selv utvikle prosedyrer, som kan bidra til harmonisering av internasjonale reguleringer som er rettet mot overvåking og kontroll av dyresykdommer. De skal også stille ekspertise til rådighet for OIE.

- ***Referanselaboratorier***

Laboratoriene skal være sentra for ekspertise og standardisering av analyse-teknikker av relevans for sine respektive fagfelt. De skal også lagre og oppbevare biologisk materiale av betydning for diagnoser og kontroll av dyresykdommer. I tillegg skal laboratoriene utvikle nye kontroll- og diagnoseprosedyrer og samle, bearbeide, analysere og videreformidle data. I likhet med samarbeidssentrene skal ekspertise stilles til rådighet for OIE

- ***Arbeidsgrupper og ad hoc grupper***

Arbeidsgrupper etableres for å utføre det nødvendige arbeidet med å samle, analysere, videreformidle og vurdere kunnskapsutviklingen på bestemte områder av relevans for OIE. Gruppene skal informere generaldirektøren om sine funn med sikte på å forbedre tjenestene som tilbys, eller løse problemer som oppleves av, medlemslandene. Ad hoc gruppene har en noe mer begrenset kompetanse enn arbeidsgruppene, noe som fastsettes ved etableringen. Disse gruppene nedsettes dessuten kun for en begrenset periode.

- ***Spesialkommisjoner***

Spesialkommisjonene skal studere problemer knyttet til epidemiologi og kontroll av dyresykdommer og spørsmål som er relatert til harmonisering av internasjonale reguleringer. Det er *International Committee* som bestemmer om det skal opprettes en spesialkommisjon med utgangspunkt i gjeldende behov og den tidsrammen som er nødvendig for å løse konkrete problemer. Sommeren 2002 er det 4 spesialkommisjoner i OIE – *International Animal Health Code Commission*, *Foot and Mouth Disease and Other Epizootics Commission*, *Standards Commission* og *Fish Diseases Commission* – som alle har forskjellig mandat og retningslinjer. Vi skal se nærmere på den siste av disse.

Fish Diseases Commission

Denne kommisjonen ble etablert i 1960 og arbeider med å samle informasjon om sykdommer i fisk, skalldyr og bløtdyr, og om metodene som brukes til å kontrollere disse sykdommene. Formålet er å kunne komme med forslag til de beste diagnose-teknikker og metoder for forebygging og kontroll, for å kunne sikre at internasjonal handel med akvatiske dyr foregår på en trygg måte. Sentralt i dette arbeidet står *International Aquatic Animal Health Code and the Diagnostic Manual for Aquatic*

*Animal Diseases*⁴ som produseres av kommisjonen. I tillegg organiserer kommisjonen ekspertmøter der ulike spørsmål relatert til akvakultur er tema. Kommisjonen velges av OIEs *International Committee*.

Oppsummering

OIE er en selvstendig, mellomstatlig organisasjon som gjennom WTOs SPS-avtale spiller en sentral rolle som standardiseringsorgan på dyrehelseområdet. Organisasjonen utarbeider retningslinjer, anbefalinger og standarder som medlemslandene i WTO dermed er forpliktet til å ta hensyn til. Sjømat er en viktig del av OIEs arbeid, ikke minst gjennom arbeidet i *Fish Diseases Commission*, og det er i den forbindelse utarbeidet relativt omfattende retningslinjer relatert til akvatiske dyr (jf. *International Aquatic Animal Health Code and the Diagnostic Manual for Aquatic Animal Diseases*). OIE har fått mindre oppmerksomhet enn Codex. Samtidig er det potensial for at også OIE-standarder kan bli tema i internasjonale handelstvister. OIE arbeider nemlig med spørsmål som absolutt kan være høyaktuelle i forbindelse med problemer som oppstår i internasjonal handel, noe ikke minst munn- og klovsyke og kugalskap, som begge er områder som OIE håndterer, illustrerer.

2.2 Den ikke-statlige standardiseringen

Resten av dette kapitlet er viet den ikke-statlige standardiseringen. Vi skal ta for å de sentrale organisasjonene på internasjonalt, europeisk og norsk nivå, beskrive deres organisasjon, arbeidsområder og arbeidsform. Vi skal også anslå deres relevans for standardisering innen fiskeri- og havbrukssektoren.

2.2.1 Internasjonalt niva: ISO

Selv om CAC må regnes som en av de viktigste internasjonale standardiseringsorganisasjoner på matvareområdet, så foregår svært mye av det internasjonale standardiseringsarbeidet i regi av ikke-statlige organisasjoner. Det viktigste og mest vidtfavnende av disse systemene er det som utgjøres av *International Organization for Standardisation* (ISO) og *International Electrotechnical Commission* (IEC). ISO og IEC er samlokalisert i Genève, opererer i stor grad etter felles regelverk og samarbeider nært om det internasjonale standardiseringsarbeidet. ISO utarbeider standarder innen alle tekniske områder unntatt de områder innenfor elektrisitet og elektronikk som dekkes av IEC. Innenfor matvaresektoren er det følgelig ISO som i de fleste tilfeller vil være det aktuelle standardiseringsorganet innenfor den ikke-statlige standardiseringen. Ved utgangen av 2001 hadde ISO mer enn 13 500 gjeldende internasjonale standarder, hvorav over 860 innenfor landbruks- og matvaresektoren. ISO produserte i alt 813 internasjonale standarder i 2001, og har i dag over 4 000 pågående standardiseringsarbeider.⁵

⁴ Denne kan lastes ned fra OIEs hjemmesider:

http://www.oie.int/eng/publicat/en_aqua.htm

⁵ Kilde: ISO Annual Report 2001; ISOs hjemmesider, www.iso.ch/iso.

Som vi vil komme tilbake til, så finnes det også en rekke andre internasjonale organisasjoner som samarbeider med ISO-IEC og i større eller mindre grad er direkte involvert i standardiseringsarbeid. Den viktigste av disse er *the International Telecommunication Union* (ITU), som er en del av FN-systemet. ISO og IEC må regnes som hovedaktører innenfor det ikke-statlige internasjonale standardiseringsarbeidet.⁶

ISO er kortnavnet⁷ til *International Organization for Standardisation*, som ble etablert i 1947, primært for å fremme felles standarder innen industrien. ISO var imidlertid ikke den første internasjonale standardiseringsorganisasjon. IEC ble etablert så tidlig som i 1906, og ISOs forløper, *the International Federation of the National Standardizing Associations* (ISA), ble etablert i 1926 for å fremme internasjonale standarder på andre områder enn det elektrotekniske. ISA ble imidlertid avvirket under 2. Verdenskrig, noe som ledet til opprettelsen av ISO noen år senere.

Medlemskap i ISO

ISO er egentlig en sammenslutning av nasjonale standardiseringsorganisasjoner over hele verden - og omfatter i dag organisasjoner fra ca. 140 land. Det er tre grader av medlemskap i ISO. De regulære, fullverdige ISO-medlemmene utgjøres av de nasjonale standardiseringsorganisasjoner som er mest representative for standardiseringen i sitt land. Hvert land kan kun ha ett medlem i ISO. Norges Standardiseringsforbund (NSF) er Norges medlem. Et fullverdig medlem har deltakelses- og stemmerett i alle ISOs komiteer, men også en rekke plikter. For det første skal medlemsorganisasjonen informere nasjonale interessenter om relevant standardiseringsarbeid. For det andre plikter medlemsorganisasjonen å presentere omforente synspunkter på sitt lands interesser under internasjonale forhandlinger om standardiseringsavtaler, hvilket innebærer at medlemsorganisasjonen må komme fram til nasjonal konsensus før den presenterer synspunkter i ISO. For det tredje, er medlemsorganisasjonen ansvarlig for å betale sitt lands medlemsavgift til ISO.

I tillegg til de regulære medlemmer, har ISO en rekke assosierte medlemmer (*correspondent members*). Denne type medlemmer utgjøres vanligvis av organisasjoner i stater som ikke har noe fullt utviklet nasjonalt standardiseringssystem. De assosierte medlemmene har ikke rett til aktiv deltakelse i ISOs standardiseringsarbeid, men har rett til å holdes informert om arbeid som berører deres interesser.

Den siste medlemskategorien er såkalt «bidragsytende medlemmer» (*subscribing members*). Dette er medlemmer i økonomier som er for små til å ha noen regulær standardiseringsaktivitet, men som tillates kontakt med internasjonalt standardiseringsarbeid ved å betale en redusert medlemsavgift til ISO. ISO har i dag 143 medlemsorganisasjoner, hvorav 93 har fullverdig medlemskap, 36 har assosiert medlemskap, og 14 er bidragsytende medlemmer.

⁶ Kilde: World Standards Services Network (WSSN), www.wssn.net/wssn/gen.inf.

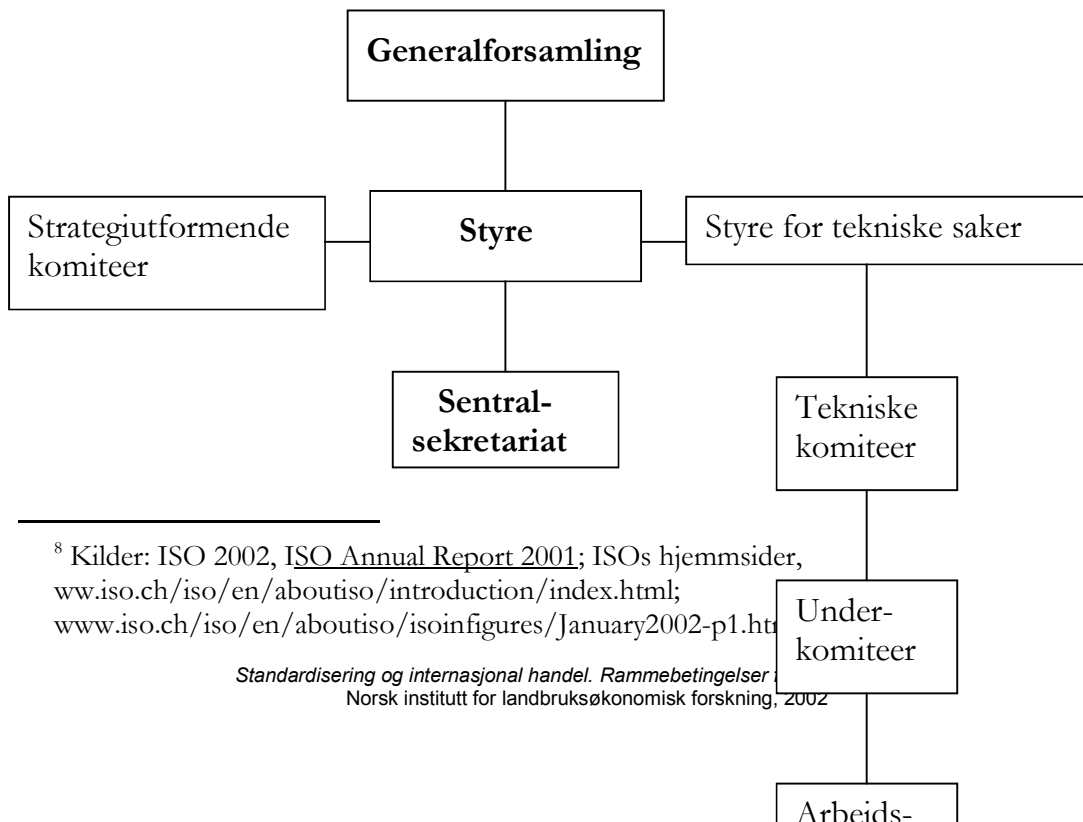
⁷ ISO er egentlig ingen forkortelse, men et eget navn avledet av det Greske ordet for «tilsvarende» (*isos*).

ISOs organisasjon

Som nevnt er det de nasjonale standardiseringsorganisasjonene og institusjonene for samarbeid dem imellom som egentlig utgjør ISO. Hovedtrekkene i det organisatoriske rammeverket for dette samarbeidet er gjengitt i figur 2.2.

ISOs Generalforsamling (*General Assembly*) møtes årlig og består av ledende funksjonærer, samt delegater fra medlemsorganisasjonene. Både fullverdige medlemmer og assosierte- og bidragsytende medlemmer kan møte her. Ansvaret for styringen av organisasjonen ligger hos ISOs styre (*Council*). Styret består av ledende funksjonærer, samt 18 valgte medlemmer. Daglige administrative oppgaver utføres av ISOs Sentralsekretariat (*Central Secretariat*). Dette organet fungerer som sekretariat for Generalforsamlingen, Styret og de underliggende komiteer. Det utfører også generelle medlemstjenester og informasjonsoppgaver.

Det praktiske standardiseringsarbeidet foregår i komiteene under Styret for tekniske saker (*Technical Management Board*). Styret for tekniske saker har ansvaret for opprettelse og avvikling av tekniske komiteer (*Technical Committees (TC)*) og underkomiteer (*Subcommittees (SC)*), samt koordinering og avgrensning av komiteenes mandater. Alle fullverdige medlemsorganisasjoner med interesse i feltet har deltakelses- og stemmerett i disse standardiseringskomiteene. ISO har i dag 186 tekniske komiteer, 552 underkomiteer og over 2000 arbeidsgrupper (*Working Groups*). Det administrative ansvaret for standardiseringsarbeidet i de ulike komiteene delegeres til nasjonale medlemsorganisasjoner. Disse medlemsorganisasjonene utgjør da sekretariat for komiteene. I tillegg er det en lang rekke internasjonale organisasjoner, både statlige og ikke-statlige, som har status som samarbeidende organisasjoner (*ISO liaisons*). Disse organisasjonene er også involvert i disse komiteene. Kun internasjonale non-profit organisasjoner har adgang til å få status som samarbeidende organisasjon. Nasjonal industri og nasjonale myndigheter er følgelig ekskludert fra direkte deltakelse i disse foraene.⁸



⁸ Kilder: ISO 2002, *ISO Annual Report 2001*; ISOs hjemmesider, www.iso.ch/iso/en/aboutiso/introduction/index.html; www.iso.ch/iso/en/aboutiso/isoinfigures/January2002-p1.htm

Figur 2.2 Organiseringen av ISO

Utgiftene til ISOs virksomhet kan deles i to hoveddeler: utgiftene til driften av ISOs Sentralsekretariat og utgiftene til selve standardiseringsarbeidet. Sentralsekretariatet mottar ca. 80 % av sin finansiering fra medlemskontingenter og ca. 20 % fra salg av ISO-standarder og andre dokumenter. Kontingenten til de ulike medlemmene settes i form av kontingentenheter. Hvor mange kontingentenheter det enkelte medlem skal betale beregnes på grunnlag av økonomiske indikatorer – slik som landets Bruttonasjonalprodukt og verdien av landets utenrikshandel. Verdien av en kontingentenheter fastsettes årlig i Sveitsiske francs av ISOs styre. Driften av sekretariatet utgjør likevel bare ca. 20 % av de totale kostnadene ved ISOs arbeid. Hoveddelen av utgiftene knytter seg til driften av sekretariatene for de ulike standardiseringskomiteene. Disse kostnadene dekkes direkte av det medlem som har sekretariatansvaret for komiteen. De totale driftskostnadene for ISOs virksomhet ligger på 790-800 millioner NOK årlig. Av dette går altså ca. 160 millioner til driften av det sentrale sekretariatet, og ca. 125 millioner av dette dekkes gjennom medlemskontingenter.

Prosedyrer i internasjonalt standardiseringsarbeid

En internasjonal standard er resultatet av en avtale mellom ISOs medlemsorganisasjoner. Den internasjonale standarden kan også inkorporeres i nasjonale standarder.

Retningslinjene for arbeidet med å utvikle internasjonale standarder er nedfelt i en rekke ISO/IEC direktiver. ISO og IEC har utarbeidet felles direktiver som beskriver framgangsmåten ved utarbeidelse av standarder (ISO/IEC Directives, Part 1), samt supplementsdirektiver som beskriver prosedyrer spesifikke for henholdsvis ISO og IEC. Retningslinjene for utformingen av det dokumentet som utgjør selve standarden er nedfelt i et eget direktiv (ISO/IEC Directives, Part 2) (ISO/IEC 2001a; ISO/IEC 2001b; ISO/IEC 2001c).

ISO utarbeider standarder etter følgende tre prinsipper:

- **Konsensus.** Dette prinsippet innebærer ikke nødvendigvis enstemmighet, men at sentrale aktører ikke skal være vedvarende uenige på viktige punkt. Alle

berørte parter skal ha anledning til å gi uttrykk for sine interesser, og disse skal tas med i betraktning under utarbeidelse av standarden. Dette gjelder både næringsliv, forbrukere, forvaltning og forskning.

- **Internasjonalitet.** ISO skal utarbeide globale standardiseringsløsninger for å dekke behovene til næringsliv og forbrukere.
- **Frivillighet.** Internasjonal standardisering skal være drevet av behovene til aktører i markedet. Dette innebærer at alle markedsaktører kan delta på frivillig basis og fremme sine behov.

Det er normalt næringslivet som først signaliserer behovet for nye standarder. Når en næringssektor innenfor et land opplever behov for en internasjonal standard på et område, så vil dette behovet vanligvis kommuniseres til den nasjonale standardiseringsorganisasjonen som igjen fremmer forslag overfor ISO om at man starter opp et internasjonalt standardiseringsarbeid på dette området.⁹

Det internasjonale standardiseringsarbeidet innenfor fiskerisektoren er generelt kommet kort, og det kan ligge et betydelig potensial for å lette internasjonale handel med sjømat gjennom internasjonale tekniske standarder. Imidlertid er det primært næringen selv som best vil vite hvor behovet for standardisering ligger, og en rasjonell utnyttelse av ressursene til standardiseringsarbeid vil kreve en i størst mulig grad rutinisert kommunikasjon mellom fiskerinæringen og den nasjonale standardiseringsorganisasjonen. Det er rimelig å anse at Norge, som er ISO- og WTO-medlem og en av verdens største sjømateksportører, kan og bør ha en pådriverrolle i dette arbeidet. Dersom man skal få til dette, er man imidlertid avhengig av at fiskerinæringen selv kjenner til de mulighetene som ligger i det internasjonale standardiseringssystemet og har evne og vilje til å bruke dem. De forvaltningsorganer som har ansvaret for å utvikle og forvalte regelverk, samt å bistå næringen der det oppstår problemer med eksport - i Norges tilfelle vil dette i første rekke være Fiskeridirektoratet - vil også kunne ha en viktig rolle når det gjelder å identifisere og kommunisere behov for internasjonale standarder. Fiskeridirektoratet har i dag liten eller ingen kontakt med ISO-systemet, og det ligger et betydelig uutnyttet potensial i forholdet mellom næring og forvaltning på den ene side og Norges Standardiseringsforbund på den andre. Dette gjelder spesielt innenfor de områder som normalt ligger utenfor CACs domene.

Når en medlemsorganisasjon foreslår utarbeidelse av en ny ISO-standard, gjør den dette gjennom å fremme et formelt forslag - en såkalt «new work item proposal (NP)» - til den aktuelle tekniske komité eller underkomité. For å vedta et forslag kreves det simpelt flertall blant komiteens medlemmer, samt at minst fem medlemmer forplikter seg til aktivt å involvere seg i arbeidet med å utvikle standarden.

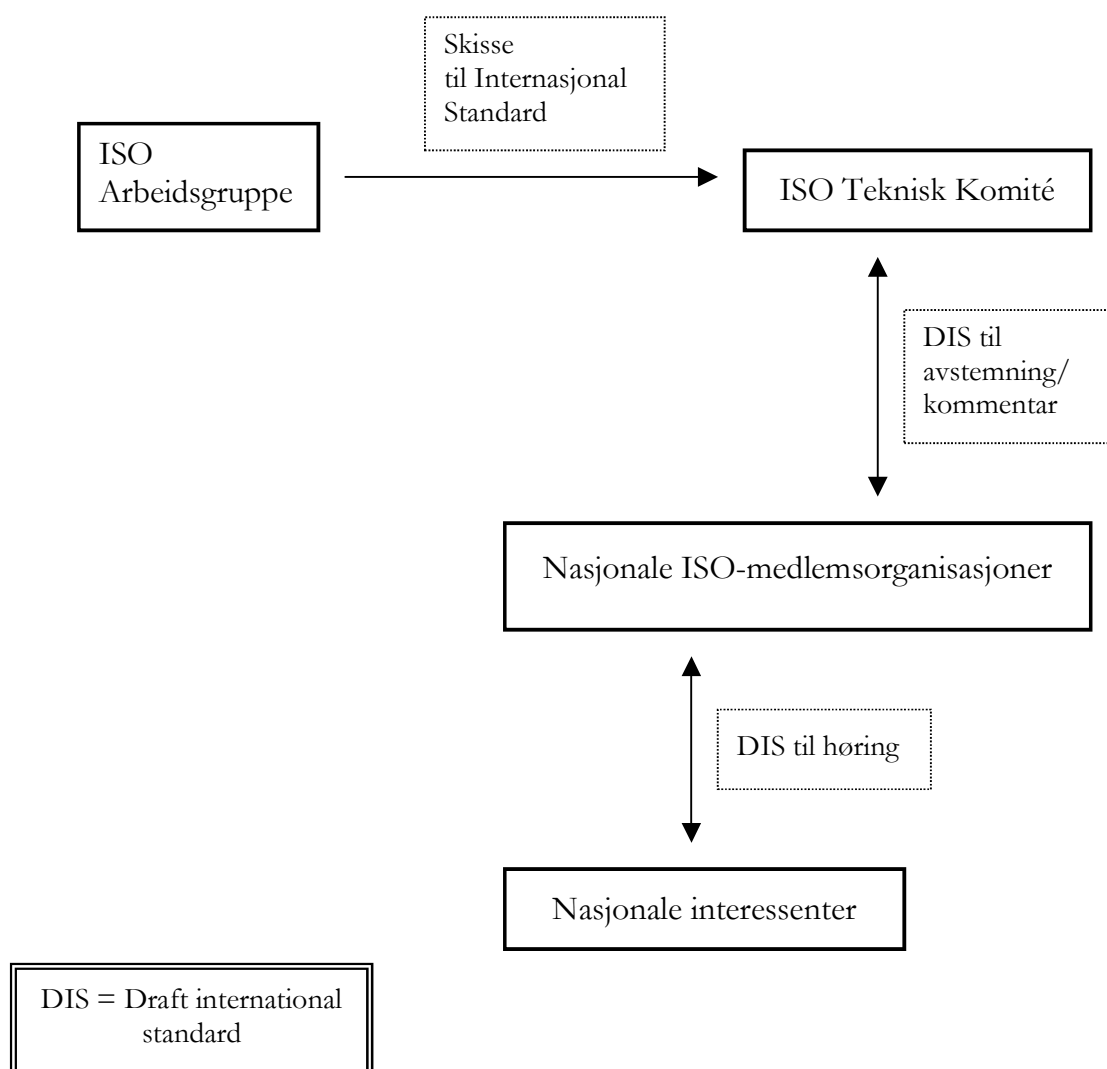
Når komitémedlemmene er blitt enige om å utvikle en ny internasjonal standard, nedsetter de en arbeidsgruppe (*Working Group*) av eksperter, som har ansvaret for å avgrense hva som skal omfattes av standarden, samt å utarbeide forslag til tekniske

⁹ Kilde: ISOs hjemmesider, ww.iso.ch/iso/en/aboutiso/introduction/index.html.

løsninger på det problemet standarden gjelder. Arbeidsgruppen ledes av en prosjektleder oppnevnt av den aktuelle tekniske komiteen eller underkomiteen.

Når arbeidsgruppen har utarbeidet sin skisse, går denne til moderkomiteens medlemmer for kommentarer og, dersom det er nødvendig, stemmegivning. Ofte vil disse kommentarrundene resultere i at arbeidsgruppen utarbeider nye og alternative forslag helt til man har oppnådd konsensus i komiteen. Når komité-medlemmene er blitt enige om det tekniske innholdet, utarbeides det et utkast til Internasjonal Standard (*draft International Standard (DIS)*).

Når et utkast til Internasjonal Standard foreligger, er ISOs sentrale sekretariat ansvarlig for å distribuere denne for kommentar og votering til alle ISOs medlemsorganisasjoner. Fristen for tilbakemelding er 5 måneder. ISOs medlemmer er imidlertid ikke selvstendige høringsorgan, de fungerer mer som bindeledd mellom ISO og nasjonale interessenter. Når f.eks. Norges Standardiseringsforbund får en ISO standard til kommentar eller avstemning, så distribueres den gjennom et nasjonalt nettverk til interesserte parter, som avgir kommentar før NSF igjen avgir sin stemme eller uttalelse.



Figur 2.3 Prosedyrer i ISO

Hvis minst tre fjerdedeler av de stemmegivende ISO-medlemmer stemmer for ukastet til Internasjonal Standard, samt at minst to tredjedeler av medlemmer i den ansvarlige tekniske komité eller underkomité stemmer for det, vil utkastet få status som endelig utkast til Internasjonal Standard (*final draft International Standard* (FDIS)). Dersom man ikke oppnår det kvalifiserte flertall for utkastet, går det tilbake til den ansvarlige komiteen for revisjon, og deretter til ny kommentar- og stemmegivning blant ISOs medlemmer.

Det endelige utkastet til Internasjonal Standard sendes så på ny ut til ISOs medlemmer for en ren stemmegivning. Når en FDIS, etter de nødvendige runder med revisjon, oppnår det nødvendige kvalifiserte flertall (tre fjerdedeler av ISOs medlemmer og to tredjedeler av komitémedlemmene), vil teksten publiseres som Internasjonal Standard.¹⁰ ISOs standarder er ikke bindende for medlemmene, hvilket betyr at det er opptil medlemsorganisasjonene å avgjøre om en ISO-standard adopteres som nasjonal standard.

Når det gjelder nasjonal aksept av en internasjonal standard, er det en viktig forskjell mellom Codex- og ISO-systemet. En Codex standard er ikke folkerettslig bindende, men den er likevel reguleringsorientert i den forstand at den utgjør en anbefaling om hvilke krav som bør settes til produkter som skal tillates i markedet. Når et medlemsland notifiserer at de har akseptert en Codex-standard, så betyr det at denne standarden legges til grunn for medlemslandets nasjonale lovgivning.

ISOs standarder er ikke lovgivnings- og myndighetsorientert på denne måten. For det første, så er det ikke statlige myndigheter som adopterer ISO-standarder, men de ulike lands standardiseringsorganisasjoner. At en ISO standard blir adoptert som nasjonal standard, innebærer ikke på noen måte at det blir juridisk bindende for den nasjonale industrien å følge standarden. Standarden tjener kun som hjelpemiddel for bransjen.

Dette reflekteres også i hvilke typer standarder som utvikles innenfor de to systemene. Mens CACs standarder i stor grad er utarbeidet som produktkrav (kvalitetsstandarder, grenseverdier for potensielt helseskadelige tilsetningsstoffer o.l.), så utvikler ISO standarder av mer teknisk karakter, slik som metoder for prøvetaking og analyse. Standardene utviklet innenfor ISO-systemet kan likevel knyttes til juridisk bindende regelverk. Dette er beskrevet i kapittel 3 og 4.

Alle internasjonale standarder skal tas opp til ny vurdering i den ansvarlige tekniske komiteen eller underkomiteen minst hvert femte år. Det vurderes der om standarden skal videreføres, endres eller trekkes tilbake.

¹⁰ Kilde: ISOs hjemmesider:

<http://www.iso.ch/iso/en/aboutiso/introduction/howstdsdev.html>

Hvilke typer standarder utarbeider ISO?

ISOs arbeid er ikke begrenset til spesifikke sektorer. Elektriske og elektroniske ingeniørstandarder dekkes av IEC, og de to organisasjonene har en felles komité på informasjonsteknologi, men for øvrig dekker ISO i prinsippet alle områder.

Tabell 2.1 ISOs portefølje av internasjonale standarder i 2001, prosentvis fordeling på de viktigste områdene

| | |
|-------------------------------|------|
| Materialteknologi | 28,5 |
| Landbruks- og matteknologi | 6,4 |
| Transport og varedistribusjon | 10,6 |
| Elektronikk, IKT | 15 |
| Ingeniørteknologi | 23,6 |
| Helse, miljø, sikkerhet | 4 |
| Infrastruktur og vitenskap | 9 |
| Spesialteknologi | 0,9 |
| Bygningsstandarder | 2 |

Kilde: ISO Annual Report 2001

Når det gjelder sjømatsektoren, så er det flere tekniske komiteer som er av potensiell betydning. Først og fremst gjelder dette TC 34 - *Food products*. Denne komiteen har ansvaret for både menneske- og dyreføde. Arbeidsfeltet omfatter også formeringsmateriale for dyr og planter. TC 34 utarbeider standarder for terminologi, test- og analysemetoder, kontrollprosedyrer, produktspesifikasjoner, pakking, lagring og transport.

TC 34 har egne arbeidsgrupper for blant annet genmodifiserte organismer (WG 7), systemer for matsikkerhet (WG 8), og sporbarhet av landbruksprodukter (WG 9). Den har også egne underkomiteer for blant annet kjøtt-, fjerfe-, fiske- og eggprodukter (SC 6), dyrefor (SC 10) og animalske og vegetabiliske oljer og fettstoffer (SC 11). ISO standarder som går spesifikt på fiskeprodukter er definert som egen kategori (nr. 67.120.30). For tiden finnes det imidlertid ingen gjeldende ISO standarder under denne kategorien, og ISOs arbeid på matvaresektoren har til nå i all hovedsak vært konsentrert om landbruksprodukter. Potensialet for utarbeidelse av internasjonale standarder på sjømatområdet har til nå i stor grad forblitt uutnyttet.

Arbeidsdeling mellom ISO og CAC

At ISO også dekker matvareområdet innebærer en risiko for at deres arbeid kan overlappe eller konkurrere med det arbeidet som gjøres innen CAC. ISO har derfor inngått en avtale med CAC for å unngå dette. Avtalen nedfeller en slags «arbeidsdeling» mellom ISO og CAC i forhold til matvarer fra landbrukssektoren. ISOs tilnæringsmåte til landbrukssektoren viser hvor ISOs potensial ligger i forhold til også sjømatsektoren, noe som bekreftes av ISOs standardiseringsdirektør. I et strateginotat slår ISO fast at:

«ISO considers that it is particularly well qualified to study terminology, sampling, testing and analysis.»

I sin arbeidsstrategi skiller ISO mellom «standardiseringsaspektet» og «reguleringsaspektet» i utarbeidelse av produktretningslinjer. Mens «reguleringsaspektet» dekker kvalitetskrav og grenseverdier i forhold til f.eks. helse, som avgjør når et produkt bør tillates omsatt i markedet, så favner «standardiseringsaspektet» områder som kategorisering og vurderingskriterier. ISO vil på matvaresektoren i hovedsak konsentrere seg om sistnevnte, hvilket vil si standarder forterminologi, prøvetaking og analyse, samt kontroll. Når det gjelder rene kvalitetsstandarder, så er dette anerkjent å være CACs domene, og ISO slår fast i sin strategi at de skal bestrebe seg på å unngå å overlappe CACs arbeid på dette området.

«In regard to specifications for “minimum quality” having a regulatory aspect, ISO will continue to offer its full support and cooperation to the CAC with a view to avoid duplication of work and it will adopt, for its own documents, the conclusions of that organization on this subject, as also on questions concerning food hygiene.»¹¹

Grovt sett kan man si at utvikling av standarder som går direkte på selve matvareproduktet er CACs domene. ISOs rolle er å utvikle standarder i tilknytning til implementering av kvalitetsstandarder, samt standarder for behandling av produktet: lagring, pakking og transport.

Som en hovedkonklusjon, kan vi dermed si at CAC nok fortsatt vil være et hovedforum for utarbeidelse av rene kvalitetsstandarder for sjømat. ISO vil derimot kunne være et viktig organ for utarbeidelse av internasjonale standarder for prøvetaking og analyse, samt kontrollsystemer for å overholde de kvalitetskrav som nedfelles i CACs standarder. De gjeldende ISO-standardene på matvareområdet omhandler også i hovedsak prøvetaking, analyse og kontroll. Standarder for lagring, pakking og transport ligger også innen ISOs domene.

I tillegg ovenfor de standarder som indirekte knytter seg til selve matvareproduktet, vil ISO i kraft av sin generelle orientering være rette organ for utvikling av standarder for teknologi som benyttes i fangst og produksjon.

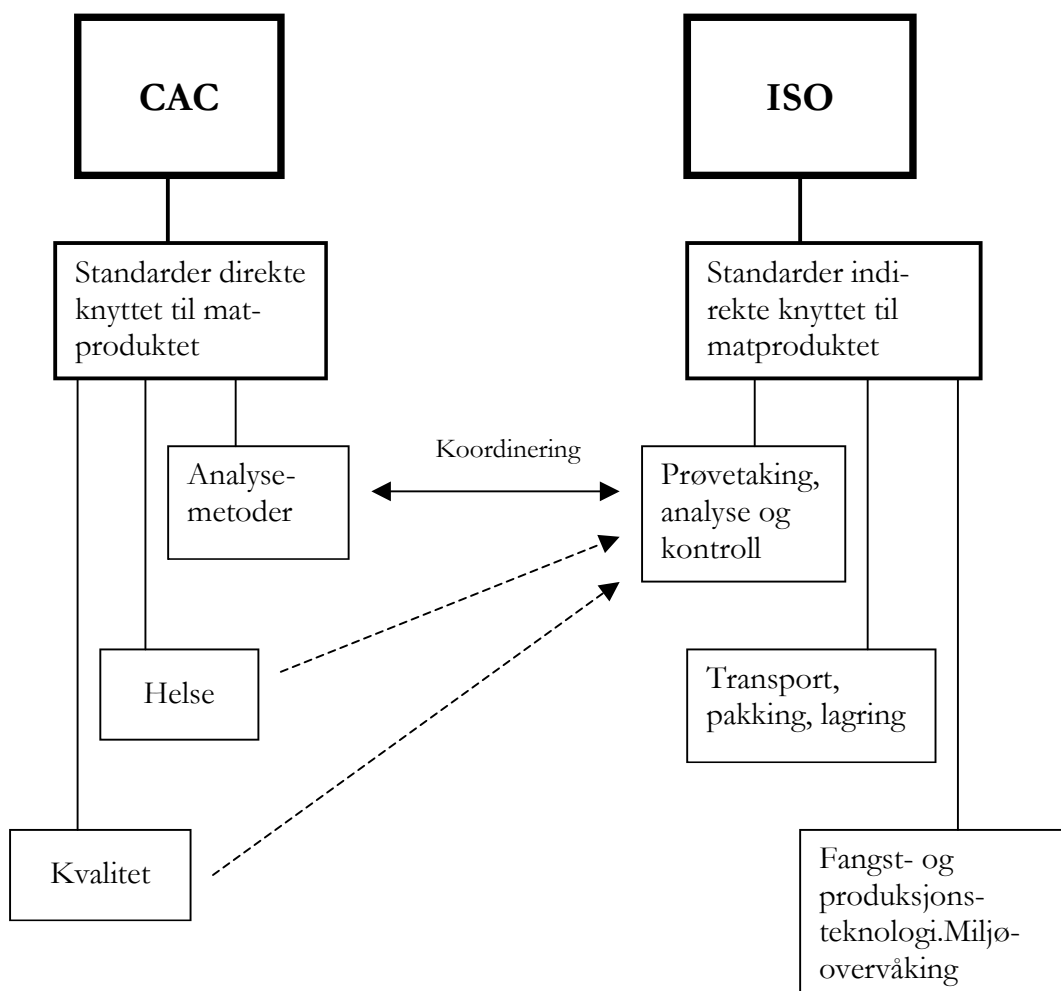
ISO utvikler også en egen serie av standarder for miljøovervåking - 14000-serien. Denne serien omfatter på den ene siden organisasjonsorienterte standarder, slik som styringssystemer og miljørevisjon, og produktorienterte standarder, slik som miljømerking, livssyklusanalyse og miljøvennlig design.¹²

ISO og CAC framstår følgelig i svært liten grad som alternativer når det gjelder standardisering innenfor matvaresektoren. Systemene må betraktes som komplementære. Mens CAC er aktiv i produksjonen av standarder på sjømatområdet, med et meget sterkt engasjement fra Norges side, så er ISOs potensial svært lite utnyttet og har vært lite påaktet fra fiskerinæringens og myndighetenes side.

¹¹ Utdrag fra strateginotat mottatt fra ISOs sentrale sekretariat.

¹² Kilde: Diverse informasjonsmateriell fra NAS.

Av andre aktuelle komiteer, kan TC 207, *Environmental Management*, nevnes. Denne komiteen utarbeider standarder for verktøyer i miljøforvaltning, slik som miljømerking, styringssystemer, integrering av miljøhensyn i produktutvikling og terminologi. ISO har også en eget teknisk komité for vannkvalitet (TC147), som utvikler standarder for bl.a. prøvetaking og analyse. Grenseverdier for akseptabel vannkvalitet er imidlertid unntatt, noe som er konsistent med ISOs generelle policy på matområdet - beskrevet over. ISO har en egen teknisk komité (TC 8) som utarbeider standarder innenfor skipsfart og marin teknologi, slik som design, konstruksjon og utrustning av fartøyer.



Figur 2.4 CACs og ISOs arbeidsområder innenfor matproduksjon

CAC har en egen horisontal komité (CCMAS) for utvikling av analysemetoder, og det er denne komiteen som representerer det største potensialet for overlappning med ISOs arbeid. Imidlertid utvikler CAC kun i liten grad egne analysemetoder. Listen over CACs standarder på dette området viser at i de aller fleste tilfeller

adopterer CAC allerede eksisterende metoder, deriblant ISO-standarder.¹³ CAC og ISO samarbeider på dette feltet med henblikk på å unngå overlapp og konflikt, og arbeidet i CCMAS bærer preg av at man anstrenger seg for å koordinere med ISO. I tilfeller der ISO allerede har utviklet standarder forsøker CAC å basere sine egne standarder på disse. ISO har også status som observatør med talerett i alle CACs møter, noe som senker risikoen for at man uforvarende overlapper hverandres arbeidsfelt.

2.2.2 Regionalt nivå: CEN/CENELEC

Det internasjonale partnerskapet mellom ISO og IEC har en parallell på europeisk nivå. *European Committee for Standardization* (CEN) er en sammenslutning av nasjonale standardiseringsorganisasjoner i Europa. CEN koordinerer sitt arbeid med to europeiske partnere: *European Committee for Electrotechnical Standardization* (CENELEC) og *European Telecommunications Standards Institute* (ETSI). Til sammen dekker dette trekløveret alle områder for standardisering. CEN har, på samme måte som ISO, et generelt nedslagsfelt og vil i de aller fleste tilfeller være den organisasjon på europeisk nivå som er mest aktuell for standardisering innen fiskeri- og havbrukssektoren.

Medlemskap i CEN

Medlemskap i CEN er bygd på de samme prinsipper som ISO. CEN består i likhet med ISO av nasjonale standardiseringsorganisasjoner. Også CEN opererer med ulike grader av medlemskap. Det er kun nasjonale standardiseringsorganisasjoner (*National Members*) som har stemmerett i CENs organer. Disse medlemmene utgjøres i dag av de nasjonale standardiseringsorganisasjonene i EU og EFTA, samt Tsjekkia og Malta - 20 organisasjoner i alt. NSF er, som i ISO, Norges CEN-medlem. Alle disse medlemsorganisasjonene er også ISO-medlemmer. Både ISO og CEN har kun *nasjonale* standardiseringsorganisasjoner som medlemmer, og CEN har følgelig ingen status som selvstendig medlemsblokk i ISO. De to koordinerer imidlertid arbeidet gjennom en egen avtale (Wien-avtalen).

På samme måte som i ISO-systemet, så fungerer de nasjonale medlemmene som sekretariater for CENs tekniske komiteer.

I tillegg til de regulære medlemmene har CEN en rekke såkalte *Associates*. Dette er ulike interesseorganisasjoner med ønske om å fremme standardiseringsarbeid. Organisasjonene har møterett, men ikke stemmerett, i CENs organer og de mottar relevant informasjon, inklusive utkast til standarder, fra CEN. Det er for tiden 8 organisasjoner som har denne statusen.

I tillegg til *National Members* og *Associates* har CEN også kontakt med faste rådgivende organer (*Counsellors*). I dag er det EU-kommisjonen og EFTA Sekretariatet som spiller slike roller. Disse institusjonene deltar på CENs Generalforsamlinger og i policy-diskusjoner på administrativt nivå.

¹³ Kilde: CAC: Methods of Analysis and Sampling by Alphabetical Order of Commodity Categories and Names,
http://www.codexalimentarius.net/STANDARD/volume13/vol13_E.htm.

For nasjonale standardiseringsorganisasjoner utenfor EU og EFTA, er det mulig å søke status som såkalt *Corresponding Organization*. Mot en årlig avgift, mottar så organisasjonen kopier av alle CENs publikasjoner. Fire organisasjoner innehar i dag denne statusen.

CENs organisasjon

CENs organisasjonsstruktur tilsvarer i hovedtrekk den man finner i ISO. CENs øverste organ er Generalforsamlingen, som består av de nasjonale medlemmene samt de organisasjoner som har status som *Associates*. Generalforsamlingen avgjør spørsmål om medlemskap og budsjett, samt oppnevning av personer til sentrale verv.

Under Generalforsamlingen finner vi CENs styre (*Administrative Board*), som forbereder saker for Generalforsamlingen og har ansvaret for ledelsen av CENs virksomhet.

I likhet med ISO, har CEN et eget styre for tekniske saker (*Technical Board*) som styrer CENs standardiseringsprogrammer og har ansvaret for policyutvikling på standardiseringsfeltet. Selve standardiseringsarbeidet foregår, som i ISO, i en lang rekke tekniske komiteer (*Technical Committees (CEN/TCs)*).

CENs *Management Centre* ivaretar sekretariatfunksjoner, slik som administrering av stemmegivning, støtte til tekniske komiteer og forvaltning av budsjett, samt å ta for seg forespørsler fra allmennheten (CEN 2001).

CENs prosedyrer

CEN har i det store og hele adoptert ISOs prosedyrer i standardiseringsarbeidet. Også CEN baserer seg på konsensusprinsippet, samt ideen om at alle aktuelle interesser skal ha en plass i standardiseringsarbeidet. Europeiske Standarder skal hvile på enighet mellom alle berørte parter. Dette skal i hovedsak sikres gjennom at de nasjonale standardiseringsorganisasjonene har forpliktet seg til å sende balanserte og representative delegasjoner til besluttede organer i CEN.

I tillegg har CEN gjennom Wien-avtalen forpliktet seg til å etterstrebe at europeisk standardisering ikke kommer i konflikt med ISOs standardiseringsarbeid.

Det er imidlertid noen viktige forskjeller mellom standardiseringen i CEN og i ISO, og disse går først og fremst på disiplineringen av egne medlemmer. Innen ISO-systemet er det frivillig for et medlem å adoptere Internasjonal Standard som nasjonal standard, og det er også frivillig å avgi stemme. CEN følger et prinsipp om harmonisering av nasjonale standarder i EU og EFTA. Følgelig er alle CEN-medlemmer forpliktet til å adoptere Europeisk Standard som nasjonal standard. De er også forpliktet til å trekke tilbake alle nasjonale standarder som er uforenlige med Europeisk Standard.

Etter som prinsippet om konsensus er fulgt av forpliktelsen til å adoptere CENs standarder nasjonalt, så er også alle CENs medlemmer forpliktet til å avgi stemme når en Europeisk Standard skal vedtas.

Det høye nivået av deltakelse og disiplin man finner innen CEN muliggjøres ved det lille antallet medlemmer, som utgjør kun en brøkdel av det ISO har. CENs medlemsland er dessuten langt mer homogene og integrert enn ISOs - både

økonomisk, politisk og kulturelt. Dermed finner vi at standardiseringsarbeid på europeisk nivå har langt større gjennomslagskraft overfor medlemmene enn det internasjonale standarder har.

Det er også en forskjell mellom avstemningsreglene til CEN og ISO. Innen ISO har hver medlemsorganisasjon én stemme. I CEN er stemmene vektet etter medlemslandets størrelse. Norges Standardiseringsforbunds stemme har tre vekttall i CEN, mens de store medlemslandene i EU har ti.

Det høye nivået av harmonisering og disiplin på europeisk nivå har også et annet aspekt, nemlig den nære forbindelsen mellom EUs direktiver og Europeisk Standard. Etter at EUs nye metode, som er nærmere beskrevet i kap. 4, ble innført i 1985, gir ikke lenger EUs direktiver detaljerte regler for f.eks. prøvetaking og analyse av de produkter som er underlagt regulering. Direktivene vil nøye seg med å fastsette tillatte grenseverdier og deretter referere til Europeisk Standard som godkjent testmetode. Dersom en produsent velger å avvike fra Europeisk Standard, må vedkommende altså dokumentere at den anvendte metoden er tilfredsstillende. CENs standarder får dermed en viktig rolle i implementeringen av EUs regelverk, og EU-kommisjonen er i dag CENs viktigste oppdragsgiver.

Ved siden av det europeiske standardiseringsarbeidet, pågår det betydelig arbeid med å utarbeide retningslinjer og standarder innen ulike bransjer av næringslivet. CEN har derfor sett behov for å utarbeide en dokumenttype som er mindre forpliktende enn Europeisk Standard, og som derfor kan bygges på mer fleksible prosedyrer. Dette er bakgrunnen for etableringen av såkalte *CEN Workshops*. Disse foraene produserer konsensusbaserte *CEN Workshop Agreements* (CWAs). En CWA er et dokument som i det store og hele har samme struktur som en standard, men som ikke har samme formelle status. *CEN Workshops* har en bredere og mer åpen deltakelse enn det man finner i det regulære standardiseringsarbeidet, og en CWA kan produseres etter enklere regler og følgelig langt raskere enn en Europeisk Standard. Utarbeidelse av en CWA kan utgjøre forarbeid til Europeisk Standard, eller danne grunnlag for nasjonale standarder. Et stort pågående arbeid med retningslinjer for sporbarhet av fiskeprodukter (TRACEFISH) foregår som *CEN Workshop* (CEN 2001).

CENs standarder

Det har i svært liten grad vært utviklet Europeiske Standarder som går spesielt på sjømatsektoren, og det foreligger i dag ingen CEN-standarder spesifikt for fiskeprodukter. Et par analysestandarder, bl. a. for analyse av arsenikkinnhold i sjømat, foreligger på utkastnivå og det pågår arbeid med standarder for analyse av algetoksiner i skjell. Imidlertid utfører CEN mye arbeid rettet mot matprodukter generelt, og dermed også mye som er relevant for sjømatsektoren. CEN har ingen egen teknisk komité med ansvar for sjømatprodukter, så relevant arbeid sorterer under en generell komité for mat - CEN/TC 275 *Food Analysis*. CEN/TC 275 har en rekke arbeidsgrupper som arbeider med standarder for prøvetaking og analyse

av matprodukter generelt, og Fiskeridirektoratets ernæringsinstitutt er representert i flere av disse.¹⁴

CEN har også egne komiteer for vannanalyser (CEN/TC 230), hygiene- og sikkerhetsstandarder for matforedlingsmaskiner (CEN/TC 153), og for sjøgående fartøyer og marin teknologi (CEN/TC 300).

CEN har samme standardiseringsdomene som ISO. På matvaresektoren produserer CEN med andre ord ikke standarder for tillatelig innhold av bestemte stoffer eller fastsettelse av kvalitetskrav til selve matproduktet. CENs rolle er i hovedsak å utvikle metoder for prøvetaking og analyse. EUs nye metode definerer denne rollen som en arbeidsdeling mellom EUs politiske organer og standardiseringen, der CENs oppgave er å utarbeide standarder som skal lette implementeringen av reguleringer og direktiver. I likhet med ISO, har CEN imidlertid et bredt nedslagsfelt på andre områder, og vil være et relevant forum for utvikling av standarder for redskapsteknologi, miljøovervåking og lignende (CEN 2001)¹⁵.

2.2.3 Norges standardiseringsforbund/Norsk allmennstandardisering

Norges standardiseringsforbund (NSF) er en ikke-statlig organisasjon og ble stiftet i 1923, den gang under navnet Norges Industriforbunds Standardiseringskomité. NSF er Norges medlem i ISO og har vært med siden ISO ble opprettet i 1947. NSF representerer også Norge i CEN, og har også her vært med siden CEN ble startet i 1960.

I Norge er det NSF som har ansvaret for fastsettelse av Norsk Standard. Dette ansvaret innebærer utarbeidelse av nye standarder så vel som adopsjon av europeisk og internasjonalt utarbeidede standarder. NSF er også ansvarlig for å trekke tilbake utgåtte standarder.

I dag finnes det mer enn 10 000 Norsk Standard, mens litt over 2 000 av disse er utarbeidet nasjonalt. Selv om dette tallet indikerer at regionalt og internasjonalt standardiseringsarbeid har stor betydning for Norge, så er faktisk enda større enn disse tallene antyder. Som beskrevet tidligere, så er alle CENs medlemsorganisasjoner forpliktet til å adoptere Europeisk Standard som nasjonal standard, samt å trekke tilbake nasjonale standarder som strider mot den europeiske. I dag fastsetter NSF årlig ca 1 500 Norsk Standard, men utarbeider bare en ganske liten andel av disse selv. 90–95 prosent av de årlige fastsatte Norsk Standard er utarbeidet som Europeisk Standard. NSF står ikke under noen forpliktelse til å fastsette ISO-standarder som Norsk Standard, men dette gjøres likevel av og til på grunnlag av rent faglige vurderinger.

Det er imidlertid viktig å framheve at Norge ikke er noen passiv mottaker av disse standardene, men er aktivt involvert i arbeidet i både ISO og CEN, der standardiseringsarbeidet følger prinsippene om åpenhet og konsensus.

¹⁴ Fiskeridirektoratets ernæringsinstitutt er i dag representert i: WG 3 *Pesticides and PCB in fatty foods*, WG 6 *Microbiological contamination*, WG 9 *Vitamins*, WG 10 *Trace elements – heavy metals*.

¹⁵ Kildemateriale til dette delkapittelet er også hentet fra dokumentasjon på CENs hjemmesider: www.cenorm.be.

Medlemskap og organisering

NSF er en medlemsorganisasjon, og fungerer som sentralorgan for norsk standardiseringsarbeid. I 2001 hadde NSF 37 medlemmer, hvorav 9 var departementer (deriblant FID) og resten organisasjoner (se vedlegg). NSF's fagorganer inngår som medlemmer¹⁶. NSF's øverste organ er representantskapets årsmøte, som består av representanter for NSF's medlemmer. Årsmøtet velger Styret, samt medlemmer til representantskapet

Sentralorganet NSF er organisert i en standardiseringsavdeling, en markedsavdeling, en administrasjonsavdeling og en informasjonsseksjon. Avdelingene står under ledelse av Teknisk direktør og Administrerende direktør.

Det er likevel NSF's fagorgan som er mest sentrale i selve standardiseringsarbeidet. NSF har til nå fungert som et sentralorgan for fem medlemsorganisasjoner, eller fagorgan: Norsk Allmennstandardisering (NAS), Norges Byggstandardiseringsråd (NBR), Norsk Elektroteknisk Komité (NEK), Norsk Teknologisenter (NTS) og Post- og teletilsynet (PT). Det er disse organisasjonene som utfører selve standardiseringsarbeidet. Mens NSF er Norges medlem i CEN og ISO, representerer NEK Norge i CENELEC og IEC, og PT er Norges medlem i ITU og ETSI. På denne måten er organisasjonsstrukturen innen standardiseringen integrert og koordinert på internasjonalt, regionalt og nasjonalt nivå.

| | Internasjonalt | Regionalt | Nasjonalt |
|---------------------------------|-----------------------|------------------|---------------------|
| Generell standardisering | ISO | CEN | NSF (NAS, NBR, NTS) |
| Elektroteknikk | IEC | CENELEC | NEK |
| Telekommunikasjon | ITU | ETSI | PT |

Figur 2.5 Organisasjoner i det globale standardiseringsystemet

Når det gjelder standardisering innenfor sjømatsektoren så ligger dette hovedsaklig innenfor Norsk Allmennstandardiserings arbeidsområde. NAS er en privat stiftelse som ble opprettet i 1991 i kjølvannet av en utredning fra Standardiseringsutvalget og den påfølgende Stortingsproposisjon nr 106 (1989–90) fra Næringsdepartementet. Hensikten med opprettelsen av NAS var bl.a. å legge økt vekt på miljø- og forbrukerspørsmål.

NAS er ansvarlig for standarder innenfor bl.a. helse, forbrukersaker, miljø, landbruk og fiskeri. På disse feltene utarbeider de norske standarder og følger opp arbeidet i internasjonale organer. NAS består av en liten administrasjon på 8 ansatte, og er for øvrig organisert som et nettverk av komiteer og referansegrupper.

De kommersielle oppgavene, knyttet til standardiseringen er lagt til et eget selskap – Pronorm. Pronorm selger norske, utenlandske og internasjonale stan-

¹⁶ Post- og teletilsynet er organisert under Samferdselsdepartementet, som er medlem i NSF. De øvrige fagorgan har selvstendige medlemskap.

darder til norske kunder. De tilbyr også en rekke tjenester og produkter i tilknytning til disse.

I Næringsdepartementets Stortingsproposisjon nr. 106, ble også spørsmålet om sammenslåing av standardiseringen i Norge til én organisasjon vurdert. Men Næringsdepartementet fant at dette ikke skulle prioriteres på det tidspunkt.¹⁷ I et brev til Norges Standardiseringsforbund, i april 2002, la Nærings- og Handelsdepartementet imidlertid fram et slikt forslag. Hovedargumentet for sammenslåingen er at dagens fragmenterte organisering reduserer Norges slagkraft i det internasjonale standardiseringsarbeidet, samtidig som det internasjonale arbeidet får stadig større omfang og betydning for norske interesser. NHD antar at den oppsplittede organisasjonsstrukturen med mange separate administrasjoner fører til en lite effektiv bruk av økonomiske ressurser, og liten evne til å prioritere mellom oppgaver og koordinere arbeid. Årsmøtet i NSF's representantskap 23. mai 2002, sluttet seg til konklusjonen i NHDs brev. Omorganiseringen skal utredes nærmere i løpet av 2002.

Standardiseringsarbeidet i NSF

I likhet med ISO og CEN, så utføres det norske standardiseringsarbeidet i komiteer administrert av NSF's fagorganer. NSF har ikke egne direktiver for standardiseringsarbeidet, men følger i det store og hele samme prinsipper og prosedyrer som ISO. Dokumentene som utgjør selve standardene utformes etter ISOs retningslinjer.

NSF's arbeid er basert på åpenhet, frivillighet og konsensus. Åpenhetsprinsippet innebærer at alle interesserte parter kan delta – næringsliv, interesseorganisasjoner og myndigheter. Frivillighetsprinsippet innebærer at alt engasjement i standardiseringsarbeid skal foregå på frivillig basis. I dag involverer norsk standardiseringsarbeid 1 500 frivillige deltakere, og den samlede frivillige ressursinnsatsen er anslått å være over 80 millioner kroner. Konsensusprinsippet innebærer at standardiseringsarbeidet utføres med en målsetning om å komme fram til omforente løsninger. Dette betyr imidlertid ikke at man fastsetter noe krav til enstemmighet i komiteen.

På samme måte som i ISO, så foregår prosessen slik at den ansvarlige komiteen utarbeider forslag som så går på høring til interesserte parter før komiteen fatter beslutning om standarden.¹⁸

NSF og fagorganene utvikler samme brede spekter av standarder som ISO og CEN. Innenfor NAS sitt ansvarsområde produseres standarder for prøvetaking og analyse av matvarer, standarder for miljøstyring og ressursforvaltning, samt produktstandarder. Potensialet for utvikling av standarder innenfor fiskeri- og havbrukssektoren tilsvarer derfor det som er beskrevet under delkapitlet om ISO.

NSF's fagorganer utarbeider et visst antall Norsk Standard i året, men disse utgjør en forsvinnende liten andel av det antall standarder som behandles. Mer enn

¹⁷ Det er viktig å presisere at statlige myndigheter ikke direkte kan bestemme over Norges Standardiseringsforbund. Som medlem, representant i styrende organer og særdeles viktig økonomisk bidragsyter har staten imidlertid betydelig innflytelse.

¹⁸ Kilder: Dokumentasjon fra NSF på www.standard.no/standard/, foredragsmateriale fra NAS, intervjudata.

99 % av standardene NSF's fagorganer arbeider med er knyttet til standardisering i europeiske eller internasjonale standardiseringsorgan. Samlet sett behandler NSF over 1 200 standarder i året, og av disse vil kun et titalls være utviklet på rent nasjonal basis. NSF har ansvaret for å distribuere utkast til Europeisk eller Internasjonal Standard til interesserte parter i Norge. Dette gjøres gjennom et nettverk av ca. 2 500 kontaktpersoner og i faste referansekomiteer for viktige områder. NSF planlegger også å lette høringsprosessen gjennom mer ekstensiv bruk av Internett. NSF har imidlertid ikke kapasitet til å ta seg av alt som kommer av utkast til Europeisk eller Internasjonal Standard, men må gjøre visse prioriteringer. For det første så prioriteres de områder der NSF er pålagt bestemte forpliktelser, for eksempel i forbindelse med stemmeplikten i CEN. For det andre prioriteres områder som anses å være av særlig betydning for Norge. NSF tar sikte på å kunne prioritere ca. 40 % av det internasjonale standardiseringsarbeidet.

Hovedstrategier for å påvirke europeisk og internasjonal standardisering er å ta prosjektlederansvar i standardiseringsarbeidet innen ISO og CEN, samt å produsere underlagsmateriale nasjonalt før man fremmer forslag internasjonalt.

Finansiering

Norges Standardiseringsforbund har tradisjonelt mottatt en betydelig del av sin finansiering gjennom statsstøtte over NHDs budsjett. I dag foregår denne finansieringen slik at summen bevilges NSF, og deretter er det NSF's styre som avgjør fordelingen av midler mellom de ulike fagorganene.

Overføringene over NHDs budsjett har imidlertid vært redusert betydelig de siste par årene. I 2000 bevilget NHD 34,4 millioner kroner til NSF og fagorganene i standardiseringen. Av dette ble 10 millioner gitt som prosjekt- og reisestøtte, og resten som grunnbevilgning. For 2001 ble prosjekt- og reisestøtten avvirket, og bevilgningene følgelig beskåret med 10 millioner (NHD 2000–01; NHD 2001–02).

«I forhold til tidligere år er dette en klar reduksjon som medfører at det må foretas en streng prioritering mellom aktuelle standardiseringsoppgaver. Det er et mål å øke finansieringen fra private og offentlige brukere av standardiseringsorganisasjonenes tjenester.» (NHD 2000–01: 67).

Dette betyr at i dag må en vesentlig del av inntektene til nasjonalt standardiseringsarbeid og norsk deltakelse i internasjonalt standardiseringsarbeid dekkes gjennom bidrag fra interessenter og brukere av standardene.

Stortingsproposisjon 106 signaliserte på den ene siden en økt satsing på standardisering, inkludert økte statlige grunnbevilgninger, noe som skulle reflektere de brede samfunnsinteressene som ble ivaretatt i standardiseringen. På den annen side, slo proposisjonen fast at de enkelte brukerne burde betale for utviklingen av de standardene de benyttet. «Brukere» i denne sammenhengen omfattet både private aktører og forskriftsmyndigheter. De nye økonomiske rammebetingelsene for standardiseringen kan sees som et langt skritt i retning av en brukerfinansiert standardisering.

Dersom en overgang til brukerfinansiert standardisering ikke skal medføre en reduksjon eller avvikling i selve standardiseringsarbeidet, er man imidlertid avhengig av å institusjonalisere kommunikasjon mellom brukere og standardiseringen, for å sikre samsvar mellom det reelle behovet for standarder og det arbeidet som faktisk utføres. Fra brukergruppenes side kan det bli nødvendig å vurdere egen betalingsvilje, samt å prioritere økonomisk mellom ulike behov på feltet.

Standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren

Som allerede nevnt, er det gjort lite standardiseringsarbeid spesifikt på sjømatprodukter innenfor ISO og CEN. Søk som er gjennomført i databasene til en rekke ISO-medlemmer avslører også at det gjøres lite standardiseringsarbeid innenfor denne sektoren i utlandet. Et unntak er imidlertid den franske standardiseringsorganisasjonen Association française de normalisation (AFNOR), som har vært relativt aktiv på dette feltet¹⁹. Selv om aktivitetsnivået innenfor standardisering for fiskeri- og havbrukssektoren også i Norge har vært lavt i forhold til andre sektorer, så er det klart at nivået likevel har vært høyt i forhold til nivået internasjonalt. NAS har siden opprettelsen i 1991 utarbeidet en rekke Norsk Standard (NS) for fiskeri- og havbrukssektoren:

- *NS 9400 1993 Førstehånds fiskeomsetning – Sluttseddelens dataelementer – termer og koder.* Denne standarden ble utarbeidet etter et initiativ fra Fiskeridirektoratet, som også har signalisert behov for oppdatering.
- *NS 9401 1994 Atlantisk laks – Referanse-prøveuttak for bedømmelse av kvalitet.*
- *NS 9202 1994 Atlantisk laks – Måling av farge og fett.* Både NS 9202 og NS 9401 er eksempler på komplementariteten mellom CAC og den ikke-statlige standardiseringen. Disse to standardene er utviklet som målestandarder på områder hvor CAC har satt kvalitetskrav. Havbruksnæringen tok initiativ til utviklingen av disse målestandardene.
- *NS 9403 1996 Informasjonsutveksling i fiskeoppdrettsnæringen.*
- *NS 9404 1996 Trimmings- og skinningsgrader av laksefilet.*
- *NS 9405 1998 Fisk og fiskevarer – Retningslinjer for merking av kasser og paller ved omsetning av fisk og fiskevarer.* Utvikling av standard for sporbarhet av fiskeprodukter vil medføre behov for endring i denne standarden.
- *NS 9410 2000 Miljøovervåking av marine matfiskanlegg.* Denne standarden er utviklet under programmet for standardisering av miljødata, ledet av Miljøverndepartementet. Standarden gir retningslinjer for overvåking av bunnforholdene omkring marine oppdrettsanlegg.
- *NS 9424 2001 Vannundersøkelser – Retningslinjer for marinbiologiske undersøkelser på litoral og sublitoral hardbunn.*

NAS oppgir en rekke områder hvor det kan være aktuelt å sette i gang standardiseringsarbeid i Norge:

¹⁹ Søket har vært utført av NAS og Pronorm etter forespørsel fra NILF.

- Analyse og prøvetakingsmetoder
- Utstyr til fiske, havbruk og foredling
- Sporbarhet og merking
- Konvertering av bransjestandarder til Norsk Standard
- Ressursforvaltning og miljø.

NAS' og ISOs standarder på miljøområdet vil kunne omfatte for eksempel systemer for datainnsamling, kontroll og overvåking av miljøet – altså verktøyer for å implementere politiske mål. Det vil derimot ikke omfatte «eco-labelling» – altså krav til hva som skal anses som miljøvennlig. NAS og ISO-systemets standarder på dette feltet vil være en parallell til prøvetakings- og analysestandarder på matsikkerhetsområdet.

NAS er også involvert i flere pågående prosjekter²⁰ innenfor fiskeri- og havbrukssektoren:

- **Standarder for rømmingssikre merder/oppdrettsanlegg.** Prosjektet ble initiert etter henvendelser fra næringen, FOU-miljøer og offentlige myndigheter, som uttrykte behov for en standard på området. Disse miljøene er også representert i standardiseringskomiteen, som ble opprettet i 2002. På kort sikt er prosjektets målsetning å utarbeide Norsk Standard for godkjenning av rømmingssikre marine oppdrettsanlegg. På lengre sikt ønsker man å generere Europeisk eller Internasjonal Standard på dette området. Den Norske Standarden skal dermed oversettes til engelsk for å kunne danne grunnlag for standardiseringsarbeid i ISO eller CEN. Prosjektet mottar finansiering fra Fiskeridepartementet, og er bl.a. basert på forskningsresultater fra Tygut-prosjektet organisert under Fiskeridirektoratet og Norges Forskningsråd. NAS påpeker at statlige reguleringer på området kan anvende denne standarden som referanse, og at dersom standarden får status som Internasjonal Standard så vil handelspartnere ikke kunne bestride reguleringen.
- **TRACEFISH** er kortnavnet på prosjektet *Traceability of Fish Products*. Målet for dette prosjektet er utarbeidelse av et system for å sikre sporbarhet av fiskeprodukter, både villfanget fisk og oppdrettsfisk. Det skal utarbeides standarder for hvilken informasjon som skal overføres mellom de ulike ledd i verdikjeden, og hvordan den skal overføres. Standardene skal utarbeides som CEN Workshop Agreements (se kap. 2.2.2), og de fleste land innen EU/EØS er representert. Prosjektet finansieres av EU-kommisjonen gjennom EUs 5. rammeprogram. Norge har en sentral rolle i og med at prosjektet koordineres av Fiskeriforskning og SINTEF, samt at NAS er sekretariat for standardiseringsarbeidet. Sporbarhet er viktig for å sikre implementering av regelverk på en rekke områder, ikke minst miljø og matsikkerhet. EU er også allerede i ferd med å innføre regelverk som fordrer sporbarhet av fiskeprodukter. Fra januar 2002 er det

²⁰ Kilde: diverse informasjonsmateriale fra NAS.

innført krav om at emballasjen på fiskeprodukter skal oppgi hvorvidt fisken er villfanget eller oppdrettet, samt fangst- eller produksjonssted (Regulation EC/104/2000). Det er også forslag om at direktivet om produktsikkerhet (Directive 92/59/EC) skal utvides til også å omfatte matvarer fra og med 2003. Dette forslaget innebærer bl.a. at matvareprodusenten må ha rutiner for å tilbakekalle produktet. Det arbeides også med et eget direktiv om matvarehygiene, som er foreslått trått i kraft f.o.m. 2004 (Directive 93/43/EC). Dette direktivet vil bl.a. kreve sporbarhet gjennom hele produktkjeden. En standard for sporbarhet kan også bane vei for standarder eller reguleringer i forhold til økologiske konsekvenser av fangst og oppdrett. Sporbarhet kan derfor sees som en nøkkelfaktor i forhold til utvikling og implementering av standarder eller regler innenfor miljø og matsikkerhet. Det gir også detaljister og forbrukere mulighet for å basere sitt produktvalg på et langt bredere spekter av informasjon. Dette gjør at konkurransen mellom leverandørene utvides til nye områder. Det kan bli av stor betydning å opparbeide seg profil som leverandører av f.eks. ren eller miljøvennlig mat, spesielt i betalingsdyktige markeder. En må derfor forvente at implementering av en sporbarhetsstandard vil gi nye rammebetingelser for både regulering og markedsføring. Den potensielle betydningen av sporbarhetsstandard for miljømerking av fiskeprodukter har også vært erkjent av FNs Food and Agricultural Organization (FAO). Etter at WWF og Unilever tok initiativ til opprettelsen av et miljømerke på fisk i 1997, gjennom etableringen av *Marine Stewardship Council* (MSC), har FAOs fiskerikomité (COFI) drøftet mulighetene for å etablere et system for fangstsertifisering i statlig regi. Arbeidet i FAO har foreløpig ikke frembrakt noen internasjonal standard på dette²¹, men FAO Sekretariatet har sett TRACEFISH som ønskelig ut ifra FAOs målsetning om et statlig system for fangstsertifisering.²²

- **Skjellprøver.** Formålet med dette prosjektet er å utvikle standarder for vannprøver i områder for skjelldyrking. Arbeidet er nylig startet etter initiativ fra Fiskeridirektoratet (Region Skagerakkysten) og vil også ha SNT som bruker. Statlige myndigheter, Havforskningsinstituttet, Veterinærhøgskolen, universitetsmiljøer, NIVA og OCEANOR er representert i standardiseringskomiteen.
- **Samordning av miljødata.** Dette er et program som ble startet etter initiativ fra Miljøverndepartementet for å forbedre innsamlingen og forvaltningen av data om miljøet. Det skal utarbeides standarder for innsamling, lagring og behandling av miljødata, utarbeides standardisert terminologi. I tillegg skal man søke å koordinere norsk med internasjonalt arbeid. Den tidligere nevnte standard for Miljøovervåking av marine matfiskanlegg (NS 9410) er utviklet under dette

²¹ I 1995 vedtok FAO *Code of Conduct for Responsible Fisheries*, som er et sett retningslinjer for å fremme bærekraftig fiskeriforvaltning. Disse retningslinjene oppfyller imidlertid ikke krav for å kunne betegnes som noen internasjonal «standard».

²² Kilder: MSCs hjemmesider (www.msc.org); Informasjonsmateriale NAS; Fiskeriforskning: «Tracefish»; FAO 2001.

programmet, som er nærmere beskrevet under kapitlet «Nøkkelfaktorer for standardisering».

- **Vannundersøkelser.** Det er opprettet en komité for å fremme norske interesser i det regionale og internasjonale standardiseringsarbeidet innenfor prøvetaking og analyse av vann, samt å vurdere behovet for å utvikle norske standarder på området

Til tross for relevante enkeltprosjekter så mangler denne sektoren et system for systematisk kartlegging av standardiseringsbehov, samt prioritering mellom behovene. I 2000 gjorde NAS en utredning som bl.a. omfattet oversikt over fullført og pågående standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbruksområdet. Det inngikk også i prosjektet å synliggjøre standardisering som virkemiddel og bygge nettverk blant relevant målgrupper. Prosjektet resulterte i at det ble startet opp en del nye standardiseringsprosjekter, men mye av nettverksarbeidet på dette feltet gjenstår (NAS 2002b). Økt kontakt med interesserte brukergrupper framstår på den ene siden som nødvendig, gitt den nye økonomiske situasjonen for standardiseringen, men vil uansett være ønskelig ut ifra en målsetning om at standardiseringsarbeidet skal gjenspeile behovene i markedet.

NAS er en stiftelse og har ikke medlemmer og dermed heller ingen medlemskontingent. Til nå har det heller ikke vært avkrevd avgift fra medlemmer i standardiseringskomiteer. Arbeidet er derfor i nokså stor grad avhengig av direkte prosjektstøtte, samt inntekter fra salg. Etter som standardisering utvilsomt vil være i næringens interesse, er det rimelig å anta at det også vil være en viss vilje til å betale for nye prosjekter. Det gjenstår imidlertid å få oversikt over dette potensialet.

Nøkkelfaktorer i standardisering

Dersom Norges Standardiseringsforbund (NSF) vil fremme forslag om å starte opp arbeid med å utforme en internasjonal standard på et felt, så kan de i prinsippet gjøre dette på to måter. For det første, kan de velge en «top-down» tilnærming. Dette innebærer at NSF legger fram forslag innen en relevant komité i ISO om at man oppretter en arbeidsgruppe for det aktuelle prosjektet. Dersom man får gjennomslag vil komiteen utarbeide standarden på ISO-nivå, og NSF kan siden velge å adoptere denne som Norsk Standard. Problemet med denne tilnærmingmåten er at å starte opp standardiseringsarbeid i ISO kan ta flere år dersom det ikke allerede foreligger et betydelig underlagsmateriale, slik som en Norsk Standard eller et forberedende arbeid til en standard.

Den andre tilnærmingmåten er derfor å velge en «bottom-up» tilnærming. Dette vil si at man starter standardiseringsarbeidet på nasjonalt nivå. Når man har utformet en nasjonal standard eller gjort et betydelig forberedende arbeid for dette, så kan man fremme forslag innen ISO om at det utarbeides en Internasjonal Standard på dette feltet. Når et slikt forslag kan følges av et underlagsmateriale vil arbeidet komme i gang langt lettere og raskere på ISO nivå.

Følgelig vil igangsettelse av nasjonalt standardiseringsarbeid ofte være en gunstig framgangsmåte for å fremme også internasjonal standardisering. Et godt utviklet

nasjonalt system for kommunikasjon mellom på den ene siden næring og forvaltning og på den andre siden den nasjonale standardiseringsorganisasjonen vil uansett være avgjørende for å dekke behovet for internasjonale standarder.

I NHDs Stortingsproposisjon for 2000–2001, framholdes det at å påta seg sekretariatsfunksjon i den aktuelle standardiseringskomité i CEN eller ISO er den mest effektive måten å påvirke innholdet i standarden (NHD 2000–01: 66). Dette er også en anvendt strategi for NSF på områder som anses å være av stor betydning for Norge.

Ivaretagelse av norske interesser på standardiseringsområdet fordrer også et nasjonalt system for kommunikasjon mellom brukergrupper, finansieringskilder og standardiseringen. Standardisering innenfor ISO/CEN/NSF er meget desentralisert og krever et velfungerende nettverk av personer innen disse aktørgruppene. Innenfor avgrensede satsingsområder kan dette organiseres f.eks. gjennom langsiktige programmer som institusjonaliserer samhandlingen. Innenfor programmet for standardisering av miljødata, beskrevet i neste avsnitt, har dette vært gjort gjennom en sektorgruppe og en rekke temasentre hvor interesserte parter regelmessig drøfter behov innen standardiseringsarbeidet. Denne formen for institusjonalisert kommunikasjon mellom sentralt involverte og berørte parter er vesentlig for å kunne gjøre rimelige prioriteringer mellom alternative satsingsområder. Engasjement fra statlige myndigheter i disse foraene vil ofte være viktig, ikke bare fordi statlige organer ofte også vil være brukere, men også for å sikre en viss kontinuitet i finansieringen.

Innenfor miljøsektoren har det siden 1994 vært etablert et slikt program, med sterkt engasjement fra Miljøverndepartementet sin side. Programmet har også generert standardiseringsarbeid med relevans for fiskeri- og havbrukssektoren. Innenfor fiskeri- og havbrukssektoren finnes det imidlertid ikke noe eget program. Til nå har alt arbeidet her foregått på prosjektbasis etter konkrete søknader til Fiskeridepartementet. Det er grunn til å anta at det ligger et uutnyttet potensial i å etablere fastere rammer for kommunikasjon mellom interessenter i næring, forvaltning og FOU-miljøer med sikte på å definere standardiseringsbehov og prioritere mellom disse.

Eksempel: programmet for standardisering av miljødata

Et nasjonalt system for standardisering er avhengig av kommunikasjon og koordinasjon mellom brukere av standarder, standardiseringsorganisasjonene og finansieringskildene. Dette vil innebære at næringen og forvaltningen er allment kjent med de eksisterende muligheter for å løse problemer gjennom standardisering, at det finnes personell med ansvar og kompetanse for å følge opp slike spørsmål, samt at det finnes institusjonaliserte kommunikasjonskanaler mellom standardiseringsorganisasjonene og brukerne, samt finansieringskilder. Dersom det er liten betalingsvillighet innen næringen selv, vil god kontakt mellom myndighetene og den nasjonale standardiseringsorganisasjonen være nødvendig for å sikre kontinuitet i finansieringen.

Et eksempel fra miljøsektoren kan illustrere hvordan et slikt arbeid kan organiseres. Tidlig på 1990-tallet vurderte Miljøverndepartementet (MD) at

ressursene anvendt til innsamling av miljødata²³ i Norge var lite effektivt utnyttet. Bakgrunnen for dette var at man mottok data fra en rekke ulike kilder og brukte dem for en rekke ulike formål samtidig som man manglet enhetlige metoder for innsamling, arkivering og bruk av disse dataene. Dette skapte særlig problemer i forhold til den stadig økende internasjonale utvekslingen og rapporteringen av miljødata. Det var også problematisk å vurdere kvaliteten på disse dataene. Fraværet av standardiserte termer, samt enhetlige systemer for arkivering, koding og gjenfinning førte til at dataene ble dårlig utnyttet og at de samme data ble samlet inn flere ganger. MD vurderte følgelig at det lå betydelige besparelser i standardisering på dette området. Man ønsket å få utarbeidet enhetlig terminologi og standarder for måling, analyse, utveksling og gjenbruk av miljødata (MD 1993).

MD foreslo følgelig at det fra 1994 ble opprettet et eget program for standardisering av miljødata i regi av Norges Standardiseringsforbund. NAS er sekretariat for programmet, som har en årlig budsjetttramme på ca. 2 mill kroner, hvorav 1,5 mill bevilges fra Statens forurensingstilsyn (SFT) og ca. 0,5 mill over NAS' grunnbevilgning.

SFT har lederansvar i programmet, og skal bl.a. godkjenne virksomhetsplanene som utarbeides av NAS. SFT er også er viktigste økonomiske bidragsyter. Programmet støttes av en sektorgruppe under ledelse av SFT. Sektorgruppen skal vurdere og gi råd i forhold til planer, mål og budsjetter, samt foreslå nye prosjekter og formulere behov. I tillegg til SFT, så består sektorgruppen av interesserte direktører og forskningsinstitutter: SSB, Statens Kartverk, Havforskningsinstituttet, Norsk Institutt for Luftforskning (NILU), Norsk Institutt for Jord- og kartlegging (NIJOS) og Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Tidligere var programmet koplet til en rekke temasentre. Dette var fora der brukergruppene diskuterte og formulerte behov for nye standarder på området. Denne funksjonen er nå overført til SFT.

Til nå har programmet utformet et titalls Norsk Standard og har like mange under arbeid. Tre av standardene har også dannet grunnlag for standardiseringsarbeid på ISO-nivå. Dette reflekterer imidlertid bare en del av det arbeidet som gjøres under programmet. En viktig del av arbeidet består i å delta i europeisk og internasjonalt standardiseringsarbeid. Programmet har ca 50 europeiske og internasjonale standarder til høring, kommentar og avstemning årlig. NAS distribuerer disse standardene videre til aktuelle deltakere i programmet, som igjen videreformidler til aktuelle høringsinstanser, før norsk kommentar eller stemme avgis til ISO eller CEN.

Bransjestandarder og kvalitetskontroll

Samtidig som det på 1990 tallet ble innført krav om egenkontroll i bedriftene for å sikre at offentlige krav til mattrygghet og matkvalitet ble etterkommet, ble en del kvalitetsstandarder trukket ut av regelverket. Det ble overlatt til bransjen selv å

²³ I denne sammenhengen vil miljødata si data om tilstanden i vann, luft, jord samt levende organismer. Begrepet omfatter også skadelige aktiviteter og vernetiltak, miljøskadelige egenskaper og geografiske data.

bestemme hvilke krav som skulle stilles på disse områdene. De sentrale næringsorganisasjonene deltok så i et standardiseringsprosjekt ledet av Fiskeri-næringens landsforbund (FNL), som resulterte i et sett kvalitetsstandarder for sjømatprodukter. Standardene inkluderer for eksempel kvalitetsgraderinger for hvit-fisk og edelfisk. Disse standardene ligger følgelig tett opp mot CACs domene, selv om standardene ikke har vært direkte sammenholdt med CACs standarder. Fiskeri-direktoratet har imidlertid en funksjon i forhold til å attestere på at en gitt produsent har overholdt standarden og at standarden tilfredsstillende aktuelt regelverk. Bransjestandardene har imidlertid spilt liten rolle, etter som det er svært få innen bransjen som har valgt å benytte seg av dem.

Bransjestandardene omsettes gjennom Eksportutvalget for fisk, som i dag tilbyr drøyt tretti ulike standarder. NSF/NAS har ikke vært involvert i arbeidet med utviklingen av bransjestandarder, og disse følger derfor ikke ISOs retningslinjer for utformingen av dokumentet. En bransjestandard kan følgelig ikke uten videre konverteres til Norsk, Europeisk eller Internasjonal Standard. NAS vurderer mulighetene for å utvikle bransjestandarder innen fiskeri- og havbrukssektoren til Norsk Standard, men har foreløpig valgt å satse på nye standardiseringsområder.²⁴

Fiskeridirektoratet har i all hovedsak konsentrert sitt arbeid for standardisering om CAC-systemet. Det har til nå vært liten kontakt mellom direktoratet og den ikke-statlige standardiseringen.

²⁴ Kilder: Informasjonsmateriell og pers. kom. Eksportutvalget for fisk, pers. kom. NAS.

3 Standardiseringens rolle i internasjonal handel

3.1 Standardiseringens funksjon

Når et produkt opplyser å være fremstilt i henhold til en gitt standard, så følges produktet av et stykke «kompakt informasjon» om egenskaper eller produksjonsmåte. Dette innebærer potensielt store besparelser for både næringsliv, forbrukere og myndigheter.

For produsenter og forbrukere innebærer standarder at man enkelt kan forutsette at komplementære produkter (f.eks. CD-spillere og CD-plater) faktisk passer sammen. Fraværet av omforente standarder ville innebære at alle aktører i produksjonskjeden til enhver tid måtte samle inn, vurdere fullstendige data om egenskaper ved alle komplementære produkter, samt tilpasse seg og prioritere mellom disse. Standardisering innebærer at produsenten av f.eks. videospillere en gang for alle kan tilpasse produktet til kassetten på markedet.

Fra et forbrukersynspunkt, så innebærer standardisering en mulighet for å økonomisere med informasjon, og dermed tid og ressurser. Når vi kjøper et elektrisk apparat, trenger vi ikke å gjøre inngående studier av apparatets konstruksjonsmåte. Vi kan forutsette at apparatet passer i støpselet, tåler spenningen i strømmettet og at det er rimelig trygt dersom det bærer merket for NEMKO-godkjenning. Fotografen trenger for eksempel ikke lære seg betydningen av blenderintervallene til hvert eneste objektiv han har, og hastigheten til hver eneste film. Det holder at han en gang for alle har lært seg forholdet mellom

blenderintervall og ISO-verdiene for filmhastighet. Et marked uten standarder er i dag utenkelig.

Standarder innebærer også en betydelig økonomisering for kontrollmyndigheter og lovgivere, samt produsenter som berøres av deres forskrifter. Dersom myndighetene aksepterer at en gitt teknisk standard tilfredsstillende de generelle produktkrav som er fastsatt i regelverket, kan produsenter langt enklere tilpasse seg dette regelverket, samt dokumentere produktets lovlighet. EUs CE-merke, som er anvendt i forbindelse med EUs Nye Metode (nærmere beskrevet i kap. 4), er et eksempel på dette. Etter innføringen av Ny Metode, fastsetter EU ofte rammedirektiver for produktkrav istedenfor detaljerte retningslinjer for tekniske detaljer. Direktivet henviser så til en gitt Europeisk Standard, som anses å tilfredstille de generelle kravene i direktivet. CE-merket er så en egenerklæring fra produsenten om at produktet er fremstilt i henhold standarden referert til i direktivet, og følgelig at produktet er lovlig i henhold til EUs regelverk. Dersom produktet avviker fra standarden, må produsenten på egen hånd bevise at produktet tilfredsstillende de generelle kravene i direktivet.

Når de ulike land opererer med forskjellige standarder, kan disse hindre handel på flere måter. For det første skaper det praktiske problemer for brukere av komplementære produkter når f.eks. utenlandske batterier ikke matcher dimensjonene i norske produkter. For det andre møter stadig flere teknologier økende behov for internasjonalisering. Dette er særlig tydelig innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologien. Mer grunnleggende problemer kan skapes når statlige reguleringer er basert på ulike nasjonale standarder. Dersom f.eks. en Norsk Standard for prøvetaking og analyse av giftstoffer i mat avviker vesentlig fra en amerikansk standard på samme område, kan dette skape tekniske handelshindringer når de nasjonale kontrollsystemene er basert på disse standardene, og det ikke foreligger noen gjensidig godkjenning av landenes ulike kontrollsystemer.

Det er bl.a. disse problemene man søker å løse gjennom å etablere internasjonale standarder. Slike standarder utgjør en felles referanse for alle aktører i det globale markedet, og muliggjør samordning og tilpasning på en kostnadseffektiv måte. Når disse standardene legges til grunn også for de nasjonale reguleringene, så medfører det en harmonisering av regelverk og dermed en nedbygging av tekniske handelsbarrierer.

Internasjonale standarder kan følgelig betraktes som et middel for harmonisering av ulike staters tekniske reguleringer. På denne måten koples frivillige standarder til bindende regler. De internasjonale standardiseringssystemene spiller derfor en sentral rolle i arbeidet for en friere verdenshandel. De internasjonale standardiseringssystemene er grunnleggende ulike de mellomstatlige handelsregimene, men de to systemene er likevel tett forbundet, som illustrert i figur 6.

I den internasjonale standardiseringen kan vi skille mellom to i noen grad ulike systemer. På den ene siden har vi de mellomstatlige organisasjonene. På matvareområdet, er det *Codex Alimentarius Commission* (CAC) som er klart den viktigste av disse. CAC utarbeider standarder innenfor områder som omfattes av statlige reguleringer, og hvor det følgelig er behov for harmonisering av statenes regelverk. Typiske beslutningsområder er matsikkerhet, for eksempel grenseverdier for

bestemte stoffer, og krav til kvalitet. CACs arbeid har derfor karakter av politisk koordinering, selv om implementeringen av standarden i nasjonalt regelverk er frivillig. Temaene er følgelig ofte av en viss politisk karakter, og derfor også kontroversielle. I tillegg til det rent faglige aspektet, vil statlige representanter ofte ha behov for å posisjonere seg strategisk i forhold til sine handelspolitiske interesser (Borgen og Veggeland 2002). Ved etableringen av SPS-avtalen i 1995 fikk CACs standarder økt autoritet, noe som har økt betydningen av å påvirke utformingen av standardene.

På den andre siden har vi den ikke-statlige standardiseringen. Den viktigste internasjonale standardiseringsorganisasjonen er ISO. Arbeidet her er mer rettet mot utarbeidelse av omforente tekniske spesifikasjoner enn fastsettelse av eksplisitte normer for hva som bør være tillatt. Når man utarbeider en ISO-standard, er det likevel klart at aktørene skal legge faglige og normative oppfatninger om hva som er «akseptabelt» eller «best» til grunn for standardiseringsarbeidet. Det er også de nasjonale medlemsorganisasjonene, ikke stater, som til slutt fastsetter standardene. Dette betyr imidlertid på ingen måte at arbeidet har liten betydning for statlige beslutningstakere. Omforente tekniske spesifikasjoner vil ofte være et nyttig og til dels nødvendig redskap i implementeringen av politisk fastsatte sikkerhets-, kvalitets- eller helsekrav. Mens en regulering kan fastsette f.eks. grenser for tillatt innhold av tungmetaller i mat, så kan tekniske standarder beskrive *hvordan* maten rent praktisk skal behandles eller kontrolleres med henblikk på innhold av tungmetaller. Innenfor fiskeri- og havbrukssektoren vil man for eksempel finne forskrifter som fastsetter tillatte verdier av visse giftstoffer, eller grenser for lokal forurensning fra oppdrettsanlegg. ISO-standarder for sikringssystemer, prøvetaking eller miljøovervåking kan der utgjøre grunnlag for de spesifikke tekniske krav som skal sikre oppnåelse av politiske mål.

Vi ser følgelig at frivillige standarder er tett forbundet med bindende regelverk. Disse forbindelsene kan medføre at standarder i realiteten kan virke bindende, noe som vil bli beskrevet i neste avsnitt.

3.1.1 Standarder og regulering

I Annex 1 til WTOs *Agreement on Technical Barriers to Trade* (TBT-avtalen) er frivillighet oppført som et definatorisk kjennetegn på en standard. Det vil si at når en standard er fastsatt, så er det frivillig for de berørte aktørene i markedet hvorvidt de skal rette seg etter spesifikasjonene i standarden. I TBT-avtalen så er det nettopp frivillighet som er det definatoriske skillet mellom en standard og en regulering. Standarder og reguleringer kan for øvrig ha samme utforming og berøre de samme områder. Er så dette definatoriske skille absolutt og vanntett? I prinsippet så er det det. Standardiseringsorganisasjoner opererer etter prinsippet om frivillighet, og f.eks. Norges Standardiseringsforbund (NSF) krever følgelig ikke at norske bedrifter skal lage sine produkter i henhold til Norsk Standard. Dersom myndighetene baserer en forskrift på en standard, så er det forskriften som er bindende, ikke standarden. Også innen CAC har medlemsstatene anledning til å reservere seg

mot standardene, og dermed fritas for forpliktelsen til å inkorporere disse i nasjonalt regelverk. Likevel er det klart at standarder som i prinsippet er frivillige i realiteten likevel kan virke bindende.

For det første kan dette skje gjennom at internasjonalt regelverk krever at nasjonale forskrifter skal baseres på internasjonale standarder der slike foreligger. TBT-avtalen og SPS-avtalen i WTO slår fast nettopp en slik regel. Gjennom denne type avtaler kan en frivillig internasjonal standard i realiteten bli bindende for nasjonale myndigheter. På den annen side må det fremheves at når internasjonale standarder på denne måten virker forpliktende, så har det ingen ting med standarden eller standardiseringsorganisasjonene i seg selv å gjøre. De ulike nasjonale myndigheter forpliktes av standarder ene og alene fordi de seg i mellom er blitt enige om å betrakte disse standardene som forpliktende. Statlige myndigheter anvender på denne måten internasjonale standarder som et *middel* til å harmonisere sine nasjonale regelverk. Standardiseringsorganisasjonene selv er sånn sett «uskyldige tilskuere» til at deres standarder gjøres bindende. Når nasjonale myndigheter forplikter seg til å basere nasjonale forskrifter på en internasjonal standard, vil denne standarden naturligvis i praksis bli juridisk bindende også for de aktører som omfattes av forskriften. Oppsummert kan vi dermed si at standarder kan virke juridisk bindende gjennom at politiske myndigheter *tilskriver* standarder bindende kraft.

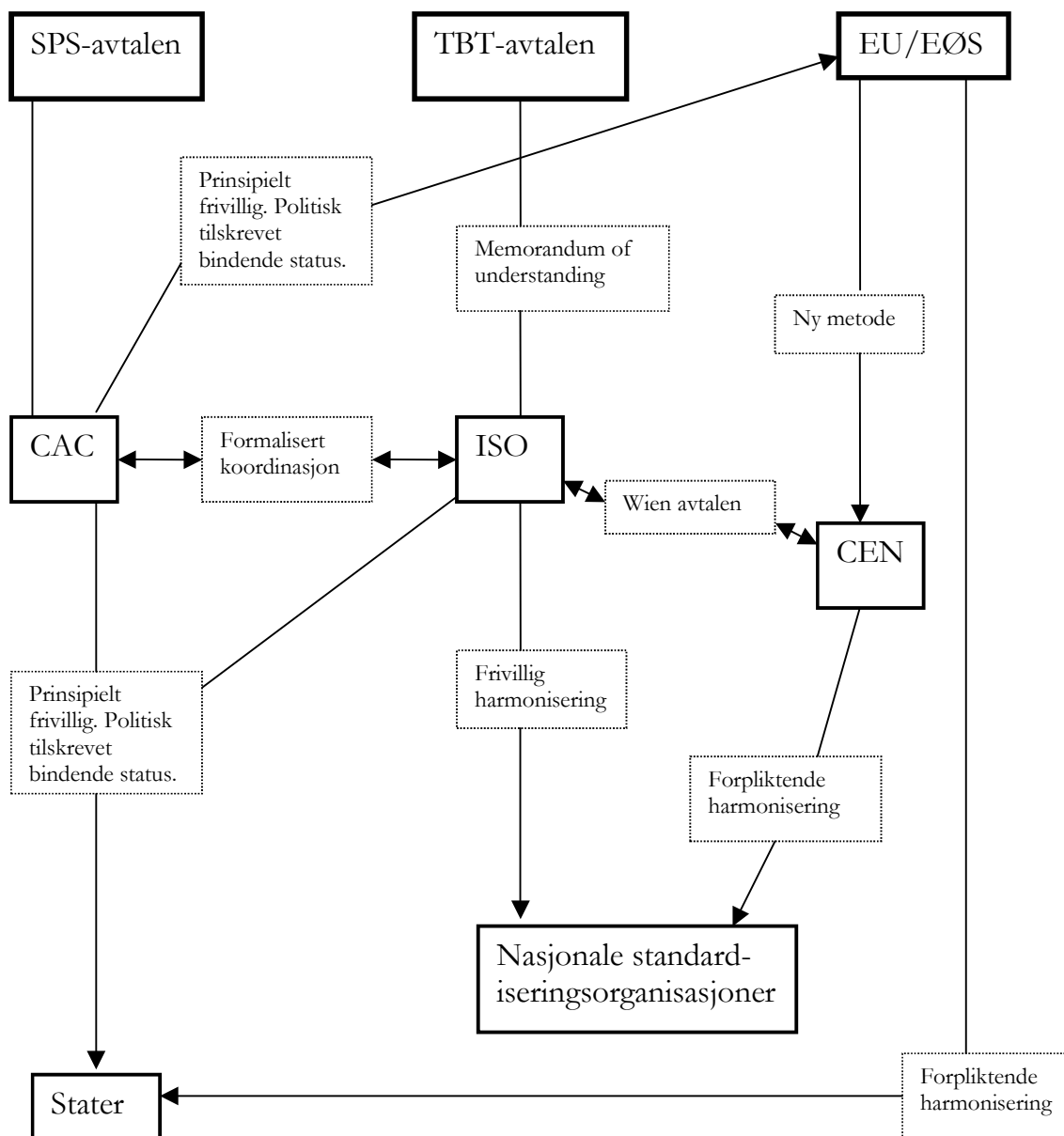
Standarder kan også knyttes til forskrifter på en annen og svakere måte. Statlige myndigheter kan bruke frivillige standarder som referanser i forskrifter, slik at overholdelse av en gitt standard automatisk innebærer overholdelse av en bestemt forskrift. Et slikt system er institusjonalisert i EUs nye metode, som er beskrevet i kapittel 4. Dette innebærer imidlertid ikke at standarden gjøres bindende for de aktørene som omfattes av forskriften. Det betyr bare at dersom de overholder standarden, så anses de å tilfredsstille kravene som fastsettes i forskriften. Dersom en produsent avviker fra standarden, så er ikke produktet automatisk i strid med forskriften, men produsenten må da på andre måter vise at det tilfredsstiller kravene. Standarden utgjør da et middel for kostnadseffektiv implementering av lovverk. For produsentene vil det å rette seg etter standarden som oftest være langt den mest effektive måten å sikre at produktet samsvarer med regelverket.

Vi har dermed sett at standarder kan anta reguleringslignende form på en sterk og en svak måte. Den sterke måten innebærer at statlige myndigheter tilskriver standarder bindende kraft for å harmonisere ulike staters nasjonale regelverk. Den svake måten innebærer at statlige myndigheter bruker standarder som referanse for å lette implementeringen av nasjonalt regelverk.

3.2 Det internasjonale standardiserings- og handelsregimet

Som vi allerede har antydnet, er det nære forbindelser mellom mellomstatlige handelsregimer og det globale standardiseringssystemet. Disse forbindelsene kan betraktes som et nettverk av sammenvevde institusjoner. Figur 6 illustrerer forbindelsene mellom de viktigste aktørene og institusjonene i dette nettverket. Flere

av disse institusjonene er nærmere beskrevet andre steder i denne rapporten, men vi vil likevel gi en samlet oversikt over systemet her.



Figur 3.1 Koplinger mellom standardiseringsregimer og handelsregimer

3.2.1 TBT-avtalen

I WTOs TBT-avtale spiller internasjonale standarder en sentral rolle. De er der ansett som et viktig middel til å harmonisere medlemslandenes tekniske reguleringer, og på den måten fjerne eller hindre tekniske handelshindringer. Vi kan dermed si at standarder her koples til reguleringer på den sterke måten, nemlig at stater tilskriver standarder bindende kraft med den hensikt å harmonisere regelverk. I TBT-avtalens artikkel 2.4 slås det fast at stater skal legge internasjonale standarder til grunn for sine tekniske reguleringer der hvor slike standarder eksisterer. Avvik fra internasjonale standarder krever særskilt begrunnelse. Artikkel 2.6 pålegger medlemmene å delta i internasjonalt standardiseringsarbeid med sikte

på å harmonisere landenes tekniske reguleringer. Plikten til å notisere nasjonale tekniske reguleringer gjelder også kun i de tilfeller der det ikke finnes noen internasjonal standard, eller der innholdet i reguleringen avviker fra internasjonal standard (artikkel 2.9). Med andre ord så vil en teknisk regulering ikke kunne anklages for å utgjøre en urettmessig teknisk handelshindring så lenge den er basert på internasjonal standard. I tillegg fastsetter TBT-avtalen et eget sett retningslinjer for utarbeiding av standarder. Disse er nedfelt i Annex 3 til TBT-avtalen, den såkalte *Code of Good Practice for the Preparation, Adoption and Application of Standards*. Disse retningslinjene er basert på de samme grunnprinsipper som resten av TBT-avtalen, nemlig at de ikke skal skape unødige handelshindringer, bestevilkårsprinsippet, samt at nasjonal standard skal bygge på internasjonal standard der det finnes. Behovet for disse retningslinjene følger logisk av TBT-avtalens krav om at tekniske reguleringer skal baseres på internasjonale standarder, etter som man da også må sikre at de standardiseringsorganisasjoner som deltar i arbeidet med å utvikle og adoptere internasjonale standarder driver sitt standardiseringsarbeid i overensstemmelse med TBT-avtalens prinsipper. TBT-avtalen tilskriver på den ene siden standarder en delvis bindende status, men fastslår på den annen side at medlemsstatene skal forsøke å sikre at standardiseringen foregår i henhold til prinsippene som ligger til grunn for TBT-avtalen. TBT-avtalens forhold til standardisering er nærmere beskrevet gjennom case i kap.4.

TBT-avtalen fremhever ingen spesifikke internasjonale standardiseringsorganisasjoner, men det er klart at i tillegg til de store mellomstatlige organisasjonene, som *Codex Alimentarius Commission* (CAC), så er de internasjonalt anerkjente ikke-statlige standardiseringsorganisasjonene ISO/IEC og ITU særlig viktige etter som deres rett til å fastsette Internasjonal Standard ikke er omstridt.

Selv om ISO er en ikke-statlig organisasjon, så er den i kraft av sin ledende posisjon i stor grad inkludert i mellomstatlige fora som om den skulle ha vært statlig. Det har tradisjonelt vært nære bånd mellom GATT/WTO og ISO. Inntil 1995 og opprettelsen av WTO, var ISO en fullverdig partner i formelle og uformelle mellomstatlige konsultasjoner, og var også velkommen til selv å fremme forslag. Etter 1995 har ISOs rolle blitt redusert til observatør på formelle møter. ISO er i dag for eksempel fast representert på TBT-komiteens møter, men er ikke lenger noen aktiv forslagstiller. Det er likevel et nært partnerskap mellom ISO og WTO innenfor spørsmål som angår standardisering. Artikkel C i *Code of Good Practice* slår fast at standardiseringsorganisasjoner som har akseptert eller trukket seg fra *the Code of Good Practice* skal melde fra til ISO om dette. Det samme gjelder informasjon om standardiseringsorganisasjonens arbeid. Disse punktene i TBT-avtalen er fulgt opp av en avtale mellom ISO og WTO om implementeringen av dette, den såkalte *Memorandum of Understanding on WTO Standards Information Service Operated by ISO*. Denne avtalen ble inngått i 1994 og innebærer at ISO skal ta i mot informasjon fra standardiseringsorganisasjoner som angår punktene nevnt i *Code of Good Practice*, samt utveksle informasjonen med WTO og gjøre den tilgjengelig for WTOs medlemmer. ISO produserer en egen publikasjon – *WTO TBT Standards Code Directory* – som bekjentgjør hvilke standardiseringsorganer som har sluttet seg til *Code of Good Practice* (WTO 1995; ISO/IEC

2001d). I dag er det 136 standardiseringsorganisasjoner fra 94 land, inkludert alle EØS-land (CEN-medlemmer), som har akseptert *Code of Good Practice*.

3.2.2 SPS-avtalen

I WTOs avtale om folke-, dyre- og plantehelse (*Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures* (SPS-avtalen)), spiller standarder grunnleggende sett samme rolle som i TBT-avtalen. Standarder tilskrives i noen grad bindende kraft med henblikk på harmonisering av ulike staters regelverk. Stater pålegges, med visse begrensninger, å basere sine regelverk på internasjonale standarder der slike eksisterer, og de pålegges å engasjere seg i internasjonalt standardiseringsarbeid (artikkel 3). I motsetning til TBT-avtalen, så nevner SPS-avtalen spesifikke standardiseringsorganisasjoner som særlig relevante: *Office International des Epizooties* (OIE), *International Plant Protection Convention* (IPPC) og *Codex Alimentarius Commission* (CAC). Det er sistnevnte som er viktigste organ i forhold til mattrygghet og menneskers helse.

SPS-avtalen i WTO tilskriver dermed CAC en autoritet som strekker seg utover det CAC selv krever av sine medlemmer. Frivilligheten i CACs standarder settes dermed delvis ut av kraft av en «ekstern» institusjon. Stater som reserverer seg mot en CAC-standard, vil følgelig oppleve at de likevel er forpliktet overfor denne standarden gjennom sin tilslutning til SPS-avtalen. Det var nettopp dette EU opplevde i «sardin-saken», som er beskrevet i kap. 4.

Det er således tydelig at man innenfor WTO-systemet benytter internasjonale standarder som utgangspunkt for harmonisering av nasjonale reguleringer. Dette innebærer både politiske og økonomiske besparelser. Det internasjonale standardiseringsarbeidet er basert på åpenhet, bred deltakelse og konsensus. Etter som standardiseringen er basert på faglighet og et desentralisert, konsensusorientert og relativt demokratisk system, har internasjonale standarder også relativt bred støtte og legitimitet blant berørte parter. I forhold til internasjonale forhandlinger på politisk nivå, framstår internasjonale standarder følgelig som en «snarvei» til harmonisering av nasjonale regelverk. Man kan muligens også forvente at denne snarveien medfører mindre motstand blant berørte grupper enn det autonome politiske vedtak gjør, fordi interessegruppene selv har vært trukket inn i standardiseringen.

3.2.3 EU

Innen EU-systemet kan vi si at standarder koples til reguleringer på den svake måten. Innenfor EUs «nye metode» brukes standarder som referanse for å lette implementeringen av EUs regelverk. I EU har man arbeidet konkret med å harmonisere regelverk på politisk nivå i mange år. Imidlertid møtte man problemet med å skulle vedta felles teknisk detaljerte reguleringer på politisk nivå. EU har valgt en modell som innebærer langt mer omfattende politisk harmonisering enn det man finner på WTO-nivå, og standardene spiller følgelig en litt annen rolle.

EUs nye metode innebærer at EU fastsetter rammedirektiv med generelle krav innenfor det feltet som reguleres. Deretter viser man til Europeisk Standard som

retningslinjer for hva man anser som tilstrekkelig for å fylle kravene. Europeisk Standard gjøres ikke dermed bindende. Avvik fra standarden medfører imidlertid at produsenten på annen måte godtgjøre at direktivet overholdes. Henvisning til standarden får dermed form av en forenklet implementering av politiske målsetninger. Henvisning til Europeisk Standard forenkler naturligvis den politiske beslutningsprosessen fordi disse da kan begrense seg til å omfatte målsetningene, mens utformingen av tekniske detaljer overlates til markedsaktørene selv. Det kan også tenkes at denne metoden kan innebære en legitimitetsgevinst fordi standardene utformes gjennom en desentralisert, åpen og konsensusbasert prosess som inkluderer aktørene innenfor den berørte sektoren. Når næringen så berøres av tekniske direktiver, så kan de forholde seg til standarder de selv har vært med på å utvikle framfor å bli pålagt detaljerte tekniske krav fra sentrale myndigheter.

Den forpliktende harmonisering av statlige reguleringer innenfor EØS følges av en tilsvarende harmonisering innenfor standardiseringen. I motsetning til ISO, så pålegger den europeiske standardiseringsorganisasjonen CEN sine medlemmer å adoptere Europeisk Standard som nasjonal standard. Når et «ny-metode direktiv» gjøres gjeldende i hele EØS, vil er den aktuelle tekniske standarden også være innført som nasjonal standard i alle EØS-land. I et strateginotat uttrykker ISO sin generelle støtte til at standarder utgjør referansedokumenter for reguleringer.

«ISO recommends wider use of the principle of “reference to standards”, already advocated by many intergovernmental organizations at the highest level leaving it the specialized organizations to propose the technical basis required.»

Mer detaljert beskrivelse av EUs nye metode finnes i kap.4.

3.2.4 Koordinering mellom ISO og CAC

Som beskrevet i kapittel 2.2.1, har ISO etablert en avtale med CAC som tar sikte på å unngå at de to produserer overlappende og konkurrerende standarder. Potensialet for overlapping gjelder i første rekke matvareområdet, som er CACs felt. ISOs politikk er på dette feltet å konsentrere seg om prøvetakings- og analysemetoder, samt matprodukter i rå eller naturlig tilstand eller som ikke er produsert for menneskelig konsum. ISO legger også vekt på å samarbeide konkret med CAC for å unngå overlappende standardiseringsarbeid på matvareområdet

CAC utarbeider standarder med det ISO kaller et «reguleringsaspekt» – slik som kvalitetsmål og grenseverdier for skadelige stoffer, mens ISO på matvareområdet i stor grad konsentrerer seg om å produsere tekniske beskrivelser av metoder for prøvetaking og analyse for å kunne kontrollere kvalitet og innhold av bestemte stoffer. Arbeidsdelingen mellom ISO og CAC kan i så måte minne om forholdet mellom «rammedirektiv» og utfyllende standarder, slik man finner det i EUs nye metode. En viktig forskjell er imidlertid at CACs standarder i prinsippet er frivillige, mens EUs rammedirektiv ikke er det.

3.2.5 Wien-avtalen mellom CEN og ISO

Mangfoldet av standardiseringsorganisasjoner og standardiseringsområder innebærer alltid en fare for at ulike organisasjoner kan utvikle standarder parallelt slik at flere og motstridende standarder kan gjøres gjeldende innenfor samme geografiske område. Dette problemet gjelder også for forholdet mellom ISO og CEN. I og med TBT-avtalens krav til at nasjonale reguleringer skal baseres på Internasjonal Standard der de finnes, så kan dette generelle koordineringsproblemet også forplante seg til å bli et politisk problem etter som EU etter den nye metoden bruker CEN-standarder som referanse i en del av sine direktiver. EU kan dermed i teorien risikere at direktivene strider mot TBT-avtalen.

Fra ISOs ståsted innebar EUs nye metode en fare for at standardiseringsarbeid ble trukket fra internasjonalt til regionalt nivå. Selv om TBT-avtalen på det tidspunktet ennå ikke var etablert, så var det helt klart et behov for å koordinere internasjonalt og europeisk nivå. CEN hadde siden 1980-tallet adoptert en rekke ISO-standarder som Europeisk Standard, men EUs nye metode skapte behov for mer systematisk og formalisert samarbeid. Dette samarbeidet mellom ISO og CEN ble formalisert i 1991 gjennom den såkalte «Wien-avtalen». Tanken bak avtalen var i størst mulig grad å bruke ISO-systemet til å dekke EUs behov for standarder, slik at overlappende og motstridende standardiseringsarbeid kunne unngås. Avtalen slår fast at man i hovedsak skal forsøke å overføre standardiseringsarbeid fra CEN til ISO, men at partene kan arbeide selvstendig ved dissens eller der det foreligger spesielle europeiske behov. Samarbeidet tar sikte på at standarder utvikles innen enten den ene eller andre organisasjonen, men at det samarbeides slik at standarden kan vedtas samtidig i begge organisasjoner. I dag står ca. 6 % av ISOs standardiseringsprosjekter under ledelse av CEN. Avtalen innebærer også at CEN er forpliktet til å forholde seg til kommentarer også fra ISO-medlemmer som ikke er medlemmer i CEN. CEN er også i sine statutter forpliktet til å samarbeide med ISO (CEN/ISO 2001).

I forhold til TBT-avtalen, reduserer Wien-avtalen risikoen for at europeiske standarder skal avvike fra internasjonale standarder, og dermed for at ny-metode direktiv skal stride med WTOs regelverk.

4 Internasjonale handelsavtaler og standardisering på matvareområdet

4.1 Innledning

Standardiseringsarbeid har spilt en stadig viktigere rolle under internasjonale handelsavtaler i senere år. Dette skyldes blant annet etableringen av WTO i 1995 og ikke minst SPS-avtalen og TBT-avtalen under denne. I tillegg har standarder også spilt en viktig rolle i forbindelse med intensiveringen av arbeidet med å etablere et felles indre marked i Europa på 1980- og 1990-tallet, blant annet gjennom satsingen på den «nye metoden» for harmonisering.

Vi skal her se nærmere på forholdet mellom TBT-avtalen og SPS-avtalen og standardiseringsarbeidet i Codex Alimentarius Commission, og på betydningen av standardiseringsarbeid i forbindelse med EUs «nye metode». Hensikten er å klargjøre hvilken rolle internasjonale standarder, som i utgangspunktet er frivillige, *kan* spille i forbindelse med regulering av internasjonal handel med mat, herunder sjømat.

4.2 WTOs SPS-avtale og Codex Alimentarius Commission

4.2.1 Om Codex og internasjonale standarder i SPS-avtalen

SPS-avtalen viser til at internasjonale standarder skal inngå som et viktig element i arbeidet med å fremme internasjonal handel, samtidig som folkehelsen, dyrehelsen

og plantehelsen skal sikres. Tre standardiseringsorganer trekkes fram som referansepunkter for SPS-avtalen: Codex (matvarestandardorgan under FN), Office International des Epizooties (OIE – Verdens dyrehelseorganisasjon) og International Plant Protection Convention (IPPC – plantehelseorgan under FN). Betydningen av disse fremheves flere steder. Allerede i innledningen (*preamble*) understrekes det at medlemslandene bør basere sine nasjonale tiltak på internasjonale standarder, retningslinjer og anbefalinger, inkludert de som utarbeides av Codex, OIE og IPPC. Den sentrale bestemmelsen om standardisering og internasjonal harmonisering er ellers artikkel 3:

Article 3
Harmonization

1. To harmonize sanitary and phytosanitary measures on as wide a basis as possible, Members shall base their sanitary or phytosanitary measures on international standards, guidelines or recommendations, where they exist, except as otherwise provided for in this Agreement, and in particular in paragraph 3.

2. Sanitary or phytosanitary measures which conform to international standards, guidelines or recommendations shall be deemed to be necessary to protect human, animal or plant life or health, and presumed to be consistent with the relevant provisions of this Agreement and of GATT 1994.

3. Members may introduce or maintain sanitary or phytosanitary measures which result in a higher level of sanitary or phytosanitary protection than would be achieved by measures based on the relevant international standards, guidelines or recommendations, if there is a scientific justification, or as a consequence of the level of sanitary or phytosanitary protection a Member determines to be appropriate in accordance with the relevant provisions of paragraphs 1 through 8 of Article 5.²⁵ Notwithstanding the above, all measures which result in a level of sanitary or phytosanitary protection different from that which would be achieved by measures based on international standards, guidelines or recommendations shall not be inconsistent with any other provision of this Agreement.

Vi har gjengitt disse tre punktene i sin helhet, siden de stod sentralt i WTO-tvisten om hormoner som vi senere skal komme tilbake til. Artikkel 3 inneholder i tillegg et punkt (3.4) som går ut på at medlemslandene ut i fra tilgjengelige ressurser skal ta sikte på å delta i standardiseringsarbeidet i Codex, IPPC og OIE, og et punkt (3.5) som viser til prosedyrer for å overvåke den internasjonale harmoniseringen og koordineringen av dette arbeidet med de relevante internasjonale organisasjonene.

Under definisjonene i SPS-avtalens annek A understrekes det at det er Codex som er det relevante standardiseringsorganet når det gjelder mattrygghet:

²⁵ For the purposes of paragraph 3 of Article 3, there is a scientific justification if, on the basis of an examination and evaluation of available scientific information in conformity with the relevant provisions of this Agreement, a Member determines that the relevant international standards, guidelines or recommendations are not sufficient to achieve its appropriate level of sanitary or phytosanitary protection.

3. *International standards, guidelines and recommendations*

(a) for food safety, the standards, guidelines and recommendations established by the Codex Alimentarius Commission relating to food additives, veterinary drug and pesticide residues, contaminants, methods of analysis and sampling, and codes and guidelines of hygienic practice;

På denne måten framstår Codex i SPS-avtalen som *det* sentrale referansepunktet for WTOs medlemsland når det gjelder å utarbeide nasjonale SPS-tiltak relatert til mattrygghet. Samtidig åpner SPS-avtalen for at landene kan innføre tiltak som avviker fra internasjonale standarder. I slike tilfeller stilles det imidlertid krav om vitenskapelig begrunnelse og dokumentasjon, blant annet gjennom risikovurderinger (jf. artikkel 3.3 og artikkel 5).

Spørsmålet er så hvordan forholdet mellom Codex og SPS-avtalen er blitt vurdert når tvister omkring nasjonale tiltak har oppstått. På mattrygghetsområdet er det foreløpig kun én tvist i WTO som har handlet om dette, nemlig hormon-saken mellom EU og USA/Canada. Vi skal se nærmere på de vurderinger panelet og ankeorganet gjorde av artikkel 3 og forholdet mellom SPS og Codex i denne saken.

4.2.2 **Twisteløsning i WTO: vurderingene av forholdet mellom SPS og Codex i hormon-saken**²⁶

Hormon-saken har fått mye oppmerksomhet og blir ofte referert til i andre WTO-tvister. Den var dessuten den første tvistesaken der SPS-avtalen var tema. Vi har tidligere gjennomført analyser av hormon-saken på mer bredt grunnlag (se Borgen og Veggeland 2001; Veggeland 2001a, 2001b) og skal derfor her konsentrere oss om ett bestemt aspekt, nemlig betydningen av Codex og Codex-standarder for SPS-avtalen. Først skal vi imidlertid gi en kort oppsummering av hendelsesforløpet i hormon-saken.

Striden stod mellom på den ene siden Canada/USA, som begge tillater bruk av visse hormoner i kjøttproduksjonen, og på den andre siden EU som i 1988 vedtok et forbud mot bruk av hormoner i slik produksjon. EUs forbud førte til at det året etter ble innført importstans for hormonbehandlet kjøtt, noe som rammet eksportører i Canada og USA hardt.²⁷ Dermed oppstod det en handelskonflikt som etter flere års diskusjoner førte til nedsettelsen av et WTO-panel i 1996. Panelet fikk i oppgave å vurdere saken rettslig i forhold til WTOs regelverk, da særlig i forhold til SPS-avtalen. Canadas og USAs saker var helt parallelle, og vi nøyer oss derfor med å referere USAs uttalelser i denne saken.

²⁶ Gjennomgangen av SPS-avtalen og hormon-saken bygger på: WTO (1997, 1998), Christoforou (2000), Victor (2000), Borgen og Veggeland (2001, 2002) og Veggeland (2001a, 2001b).

²⁷ Forbudet var basert på direktiv 81/602/EEC, direktiv 88/146/EEC og direktiv 88/299/EEC.

Panelet fastslo i 1997 at EUs importforbud ikke var forenlig med SPS-avtalen. EU anket saken, og i 1998 la ankeorganet fram sin rapport. I denne rapporten ble fortsatt importforbudet vurdert som et brudd på SPS-avtalen med utgangspunkt i at EU ikke hadde gjennomført tilfredsstillende risikovurderinger. Enkelte av panelets konklusjoner ble samtidig korrigert. Det ble blant annet slått fast at EUs tiltak *ikke* var skjult proteksjonisme, at SPS-avtalen *ikke entydig* innebærer at all bevisbyrde må ligge hos det land som innfører et SPS-tiltak, at det *kan være legitimt* å støtte seg på vitenskapelige minoritetssynspunkter, og at risikovurderinger *ikke må* være basert på strenge kvantitative vitenskapelige analyser.

Et viktig poeng i hormon-saken var at det fantes Codex-standarder for fem av de seks omstridte hormonene.²⁸ I tråd med SPS-avtalen skulle dermed EU være nødt til å begrunne og vitenskapelig dokumentere eventuelle avvik fra disse standardene. Spørsmålet var samtidig om det i det hele tatt var tatt hensyn til Codex-standardene i EUs bestemmelser.

I Codex-systemet er det JECFA, som har ansvaret for de tekniske og vitenskapelige analysene av veterinære preparater, tilsetningsstoffer m.m.²⁹ I denne komiteen har bruken av hormoner i matproduksjonen vært vurdert flere ganger. Så tidlig som i 1987 gjorde JECFA anbefalinger for fire av hormonene som var omstridte i hormon-saken, og i 1989 for enda ett. Codex Committee for Residues of Veterinary Drugs in Food vurderte anbefalingene til JECFA på et møte i 1987, og la på dette grunnlag fram utkast til standarder for de tre naturlige hormonene i tillegg til det syntetiske hormonet zeranol. Utkastene til disse standardene ble så godkjent av Codex Commission på trinn 5 i Codex-prosedyrene.³⁰ I 1991 ble standardene for de fire hormonene vurdert av Codex Commission på trinn 8, men avstemningen endte med at de ikke ble vedtatt. Samme år ble et utkast til standard for enda et syntetisk hormon (trenbolon) godkjent på trinn 5.

I 1995 ble så utkastene til standarder for de fem hormonene vedtatt av Codex Commission på trinn 8. Dette skjedde etter en avstemning, der en gruppe dominert av EU-landene fikk et knapt flertall mot seg. Standardene gjelder utelukkende i forhold til bruk av hormoner som vekstfremmende middel for kveg og kjøtt og kjøttprodukter fra kveg. Når det gjaldt de tre naturlige hormonene, var Codex-standardene helt like, siden det ble fastslått at det ikke var nødvendig å fastsette ADI (Acceptable Daily Intake) eller MRL (Maximum Residue Limit) for disse. Codex begrunnet dette med at bruken av de naturlige hormonene som vekstfremmende middel var «...unlikely to pose a hazard to human health» (WTO 1997:6–8).

Codex endte på denne måten opp med å vedta standarder for fem av de seks hormonene som var tema i hormon-saken. Prosessen fram mot vedtaket illustrerer

²⁸ Det fantes Codex-standarder for oestradiol, progesteron og testosteron (naturlige hormoner) og for trenbolon og zeranol, men *ikke* for melengestrol acetate (MGA) (syntetiske hormoner).

²⁹ I kapittel 2.1.1 i denne rapporten er det gitt en mer utførlig beskrivelse av JECFAs plassering i forhold til Codex-systemet.

³⁰ De åtte trinnene i prosedyrene for utarbeidelse av Codex-standarder er beskrevet i kapittel 2.1.1 i denne rapporten.

samtidig to problemer. For det første illustrerer den hvor tidkrevende det kan være å utvikle internasjonale standarder – fra JECFA kom med sine første anbefalinger til standardene var vedtatt, tok det åtte år. For det andre illustrerer den hvilke problemer som kan oppstå når Codex-standarder vedtas på tvers av sentrale lands ønsker. Standardene vil i slike tilfeller få en svekket legitimitet og autoritet. Dette er også bakgrunnen for at Codex har understreket behovet for konsensus i arbeidet.

Som vi har sett over var det et stort sprik mellom vurderingene som ble gjort i henholdsvis EU og Codex når det gjaldt bruken av hormoner. Dette spriket vokste etter hvert som EU vedtok stadig strengere regler knyttet til bruk av hormoner (Veggeland 2001a), mens Codex vedtok standarder som åpnet for bruken av hormoner og dessuten uttalte at det sannsynligvis var liten helsefare knyttet til dette. Det er på denne måten vanskelig å se at EU skulle ha tatt utgangspunkt i Codex-standardene ved utformingen av sine regler. For EU var det vanskelig å gi stor legitimitet til Codex-standarder de selv hadde gått sterkt imot. Disse standardene ble rett og slett betraktet som irrelevante.

Både spørsmålet om relevansen av Codex-standardene og spørsmålet om EU hadde basert sine regler på disse, ble tema i panelets og ankeorganets vurderinger i WTO. Det er samtidig interessant å merke seg at særlig panelet brukte mye plass i sin rapport på å gå detaljert gjennom historien bak Codex-standardene, Codex sine vurderinger av bruk av hormoner i matproduksjon, og innholdet i selve standardene.

EU argumenterte med at Codex-standardene ikke var relevante i hormon-tvisten og begrunnet dette med at det ikke fantes noen standarder for selve *bruken* av hormonene – standardene gjaldt kun grensenivåer fastsatt gjennom ADI og MRL (WTO 1997: par.8.66). EU hadde ikke fastsatt noen grenser for ADI og MRL og mente derfor at det ikke fantes noen Codex-standarder EU var nødt til å basere sine regler på. Videre mente EU at standardene viste til beskyttelsesnivå («level of protection») og ikke beskyttelsestiltak («measure»), noe som skulle gjøre dem irrelevante for EUs omstridte tiltak i denne tvisten. USA avviste på sin side EUs argumenter og mente at Codex-standardene i tråd med artikkel 3.1 i SPS-avtalen, var relevante i denne tvisten (WTO 1997: par. 4.81 og 4.82). Panelet støttet USA på dette punkt.

Spørsmålet var dermed om EUs tiltak var basert på Codex-standardene. USA mente at EU fullstendig hadde sett bort ifra Codex-standardene, mens EU som nevnt hevdet at standardene var irrelevante. Panelet konkluderte med at EUs tiltak ikke var basert på internasjonale standarder slik SPS-avtalens artikkel 3.1 krever. Samtidig tolket panelet uttrykket «based on» i artikkel 3.1 og artikkel 3.3 som i praksis å innebære det samme som «conform to» i artikkel 3.2. Panelet sa videre at EUs tiltak førte til et annet beskyttelsesnivå enn hva som ville vært tilfelle hvis tiltakene var basert på relevante Codex-standarder (WTO 1997: par. 8.77), og at de derfor måtte rettfærdiggjøres i tråd med artikkel 3.3. Panelet kom her til at tiltakene i så fall måtte oppfylle de krav som stilles i artikkel 5 om risikovurderinger. Konklusjonen var at EU ikke oppfylte kravene i artikkel 5 og dermed hadde brutt sine forpliktelser under SPS-avtalen.

Saken ble etter dette brakt videre til ankeorganet i WTO. Ankeorganet brukte mindre plass på å redegjøre for Codex og Codex-standardene. Enkelte av vurderingene var likevel relevante for forholdet mellom Codex og SPS-avtalen.

Ankeorganet sa seg enig med panelet i at også tiltak som var vedtatt og innført før SPS-avtalen trådte i kraft 1. januar 1995, var underlagt avtaleforpliktelsene (WTO 1998: par. 7.128). Ankeorganets vurderinger avvok imidlertid fra panelets når det gjaldt vurderingene av SPS-avtalens artikkel 3 (jf. WTO 1998: par. 10). For det første ble panelets sidestilling av begrepene «based on» og «conform to» tilbakevist, noe som kan tolkes som en «oppmykning» av kravet til hvordan nasjonale reguleringer skal samsvare med internasjonale standarder. For det andre viste ankeorganet til at panelet gikk for langt i sine vurderinger av artikkel 3, ikke minst når det gjaldt kravet til samsvar mellom beskyttelsesnivå i henholdsvis nasjonale reguleringer og internasjonale standarder.

Ankeorganet var imidlertid enig med panelet i at EU var forpliktet under artikkel 3.3 til å rettfærdiggjøre sine tiltak i henhold til artikkel 5.1. Hovedkonklusjonen ble dermed den samme som panelets, nemlig at EU ikke tilfredsstilte kravene til risikovurderinger i artikkel 5 og derfor ikke hadde oppfylt sine forpliktelser under WTO.

4.2.3 SPS-avtalen og Codex: Foreløpig oppsummering

Det er liten tvil om at Codex og Codex-standardene er relevante når det gjelder å vurdere om landene oppfyller sine forpliktelser under SPS-avtalen. Under denne avtalen er Codex *det* relevante organet. Samtidig vil det være usikkerhet om både hvilke standarder som skal være relevante for hvilke nasjonale reguleringer, og om hva som skal til for å kunne slå fast at de nasjonale reguleringene eventuelt er basert på disse standardene. Disse vurderingene må nødvendigvis gjøres fra sak til sak. Og som Victor (2000) også viser til, så spilte ikke Codex-standardene en veldig viktig rolle i hormon-saken. Det ble i denne saken trukket inn en rekke fageksperter, og mange av innspillene og vurderingene var helt på siden av det som var nedfelt i Codex-standardene. Hormon-saken gir derfor ikke et godt nok grunnlag for å vurdere de aktuelle standardenes autoritet. Likevel kan vi på grunnlag av både SPS-avtalens formuleringer og vurderingene i hormon-saken, fastslå at Codex har fått økt status på grunn av SPS-avtalen, noe som også har kommet til syne i aktivitetene i selve Codex etter 1995 (Borgen og Veggeland 2002).

4.3 WTOs TBT-avtale og Codex Alimentarius Commission

4.3.1 Om internasjonale standarder i TBT-avtalen

TBT-avtalen kan sies å bestå av tre hoveddeler (WTO Sekretariat 1999:73; Veggeland et al. 2002). Én del handler om utarbeidelse, godkjenning og anvendelse av tekniske reguleringer (jf. artikkel 2 for statlige myndigheter og artikkel 3 for lokale og ikke-offentlige organer), én del handler om standardiseringsorganers utarbeidelse, godkjenning og anvendelse av standarder (jf. artikkel 4 og Code of

Good Practice), og én del handler om tekniske prosedyrer («Conformity Assessment Procedures») som for eksempel testing, verifisering, inspeksjon og sertifisering, som tar sikte på å sikre at reguleringer og standarder overholdes (jf. artikkel 5, 6, 7, 8 og 9).

Selv om TBT-avtalen i likhet med SPS-avtalen understreker betydningen av internasjonale standarder, er den mindre konkret når det gjelder hvilke standarder og internasjonale standardiseringsorganer som skal være relevante for TBT-avtalen. Det er likevel liten tvil om at disse generelt er tillagt stor betydning, noe som understrekes flere steder i avtalen. Allerede i innledningen vises det til at internasjonalt standardiseringsarbeid er et viktig element i arbeidet med å legge forholdene best mulig til rette for handel på tvers av landegrensene:

AGREEMENT ON TECHNICAL BARRIERS TO TRADE

Members,

Having regard to the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations;

Desiring to further the objectives of GATT 1994;

Recognizing the important contribution that international standards and conformity assessment systems can make in this regard by improving efficiency of production and facilitating the conduct of international trade;

Desiring therefore to encourage the development of such international standards and conformity assessment systems;

Den sentrale bestemmelsen i TBT-avtalen om internasjonale standarders rolle er artikkel 2.4³¹:

2.4 Where technical regulations are required and relevant international standards exist or their completion is imminent, Members shall use them, or the relevant parts of them, as a basis for their technical regulations except when such international standards or relevant parts would be an ineffective or inappropriate means for the fulfilment of the legitimate objectives pursued, for instance because of fundamental climatic or geographical factors or fundamental technological problems.

Artikkel 2.4 viser her til at WTOs medlemsland *skal* («shall») bruke internasjonale standarder som grunnlag («basis») for sine tekniske reguleringer når slike standarder eksisterer eller snart vil bli ferdigstilt. Samtidig legger artikkel 2.4 opp til at visse hensyn kan rettferdiggjøre avvik fra internasjonale standarder. Slike avvik må imidlertid begrunnes og skal ikke bryte med grunnleggende prinsipper i WTO, som ikke-diskriminering og prinsippet om at tiltak ikke skal skape unødige handelshindringer. Medlemslandene oppfordres i likhet med i SPS-avtalen, til å delta i arbeidet som pågår i internasjonale standardiseringsorganer, noe som er nedfelt i artikkel 2.6:

2.6 With a view to harmonizing technical regulations on as wide a basis as possible, Members shall play a full part, within the limits of their resources, in the preparation by

³¹ Tilsvarende referanser til internasjonale standarder er gjort flere steder i TBT-avtalen, men artikkel 2.4 kan likevel betraktes som «hovedbestemmelsen».

appropriate international standardizing bodies of international standards for products for which they either have adopted, or expect to adopt, technical regulations.

I motsetning til SPS-avtalen lister ikke TBT-avtalen opp hvilke internasjonale standardiseringsorganer som skal være relevante og dermed ha autoritet i forhold til avtaleteksten. Avtalen inneholder imidlertid krav til at nasjonale standardiseringsorganer skal følge visse retningslinjer for utarbeidelsen av standarder («Code of Good Practice for the Preparation, Adoption and Application of Standards»). Vi skal se nærmere på disse retningslinjene.

4.3.2 TBT-avtalen og «Code of Good Practice»

Artikkel 4 i TBT-avtalen («Preparation, Adoption and Application of Standards») viser til at medlemslandene skal sørge for at nasjonale standardiseringsorganer godtar retningslinjene for standardiseringsarbeid – «Code of Good Practice» – slik de er nedfelt i avtalens Anneks 3. Samtidig vises det til at medlemslandene skal forutsette at standardiseringsorganer som aksepterer og følger «Code of Good Practice», er i overensstemmelse med TBT-avtalens prinsipper. Standardiseringsorganene skal rapportere («notifisere») til ISO om de har akseptert eller eventuelt trukket seg fra «Code of Good Practice».

«Code of Good Practice» inneholder flere av de sentrale prinsippene som ligger til grunn for både GATT-94 og TBT-avtalen. For eksempel viser punkt D til bestevilkårsprinsippet om at like produkter fra ulike land skal behandles på samme måte. Punkt E viser til at standardene ikke skal skape unødige handelshindringer. Punkt F er en identisk formulering som artikkel 2.4 i TBT-avtalen, bortsett fra at det her vises til at *nasjonale standardiseringsorganer* skal basere sine *standarder* på internasjonale standarder. Punkt G viser til at nasjonale standardiseringsorganer skal delta i arbeidet som foregår i relevante internasjonale standardiseringsorganer. Punkt H viser til at man skal unngå overlapping og duplikasjon i forhold til standardiseringsarbeid som foregår i andre nasjonale standardiseringsorganer, eller i relevante regionale eller internasjonale standardiseringsorganer. «Code of Good Practice» inneholder i tillegg flere punkter som dreier seg om informasjons- og dokumentasjonsplikt med hensyn til utarbeidelse av standarder.

Hensikten med «Code of Good Practice» er å koordinere standardiseringsarbeid på ulike nivåer, unngå at det gjøres dobbeltarbeid, redusere sannsynligheten for at det oppstår konflikt mellom standarder, og å sørge for at standardiseringsarbeidet skjer i samsvar med grunnleggende prinsipper i WTO,

TBT-avtalen stiller på denne måten visse krav til hvordan standardiseringsarbeidet skal foregå. Et viktig spørsmål er likevel hvilke standarder som vil bli vurdert å være relevante når en tvist oppstår.

4.3.3 Tvisteløsning i WTO: vurderinger av forholdet mellom TBT og Codex i sardin-saken³²

Siden 1995 har det kun pågått én tvist i WTO som berører TBT-avtalen og internasjonale standarder, nemlig tvisten mellom EU og Peru om varebetegnelsen for sardiner («Trade Description for Sardines»). I mai 2002 ble rapporten fra WTO-panelet lagt fram, og i denne ble det gjort en rekke vurderinger av både statusen til den aktuelle Codex-standard og av TBT-avtalens artikkel 2.4. Vi skal redegjøre nærmere for panelets vurderinger. Samtidig er det nødvendig å understreke at disse vurderingene kan bli omgjort ved en eventuell ankesak.

Spørsmålet om hvordan sardinprodukter skal markedsføres og hvilke varebetegnelser det skal være mulig å bruke for de ulike produktene, har i mange år

³² Se også beskrivelse av sardin-saken i Veggeland et al. (2002).

vært et omdiskutert tema. For eksempel pågikk det i perioden 1905–1915 rettssaker i flere europeiske land om retten til å bruke navnet sardiner på småfisk hermetisert på boks (Veggeland et al. 2002:75). Den gang kjempet Frankrike og Portugal for retten til å reservere sardinnavnet for en bestemt art som lever i Middelhavet, Svartehavet og det østlige Atlanterhavet, nemlig «Sardina Pilchardus».

Senere har dette spørsmålet vært hyppig diskutert i Codex, med det resultat at det er utarbeidet en egen Codex-standard for sardiner og sardinliknende produkter (CODEX STAN 94 – 1981 REV. 1–1995).³³ Standarden slår fast at det kun er «Sardina Pilchardus» som kan selges under betegnelsen «sardin». Standarden inneholder også en liste over arter (tilleggsarter) som betegnes som sardinliknende produkter. Disse kan selges som «X sardiner», det vil si med en tilleggsbetegnelse til sardinnavnet basert på tilhørighet til land (f.eks. «peruanske sardiner»), geografisk område (f.eks. «stillehavssardiner»), artsnavn (f.eks. «brislingsardiner»), eller en betegnelse som er i tråd med lov og tradisjon i det landet der «sardinene» selges (f.eks. «Südamerikanische Sardinene» i Tyskland) (jf. pkt. 6.1.1 i Codex-standard).

Arbeidet med Codex-standard har vært omstridt og er dessuten fortsatt omstridt i forbindelse med pågående revideringsarbeid. Uenigheten under revideringsarbeidet dreier seg blant annet om hvilke arter som skal inngå som «tilleggsarter» og hvilke tilleggsbetegnelser som skal brukes (f.eks. spørsmålet om de vitenskapelige, latinske artsnavnene bør inngå i varebetegnelsen). Poenget er at landene har ulike interesser på dette området basert både på eksportmuligheter og på kulturelle tradisjoner, noe som kommer til syne gjennom ulike syn på hvordan standarden bør utvikles. På møtet i *Codex Committee on Fish and Fishery Products* i Ålesund 3–7. juni 2002, var det nettopp spørsmål relatert til sardinstandard som skapte de store kontroversene. «Frontene» var her i hovedsak mellom de land som har fanget og solgt «Sardina Pilchardus», og de land som har markedsført andre småfiskarter under sardinnavnet.³⁴

Spørsmålet om varebetegnelser for sardiner ble tema i WTO da EU innførte importforbud for produkter fra Peru som var markedsført som «Peruvian Sardines». Bakgrunnen for forbudet var en EU-forordning fra 1989 (Nr. 2136/89)³⁵ som inneholdt et krav om at det *utelukkende* er «Sardina Pilchardus» som kan markedsføres som hermetiserte sardiner i EU-landene. Dette innebar at det heller ikke skulle være mulig å bruke sardinnavnet i kombinasjon med en tilleggsbetegnelse. De peruanske sardinliknende produktene var av typen «Sardinops Sagax» og oppfylte derfor ikke EUs krav.

Peru tok initiativ til konsultasjoner med EU innenfor rammen av WTO, for å få i stand en bilateral ordning. Konsultasjonene førte ikke fram, og det ble derfor i juli 2001 nedsatt et WTO-panel til å vurdere saken. Dette var første gangen konkrete bestemmelser i TBT-avtalen var tema for en tvisteløsning i WTO, og der-

³³ Se appendiks 1.

³⁴ Inntrykk basert på deltakelse i den norske delegasjonen til møtet i tillegg til den offisielle møterapporten utgitt av Codex-sekretariatet.

³⁵ Se appendiks 2.

med også første gangen forholdet mellom TBT-avtalen og internasjonale standarder rettslig skulle vurderes.³⁶

Peru mente EUs forordning var et brudd på artikkel 2 og artikkel 12 i TBT-avtalen, artikkel XI:1 i GATT-94, og prinsippet om ikke-diskriminering i artikkel I og III i GATT-94. Perus påstander var satt opp i prioritert rekkefølge. Dette innebar at panelet ble oppfordret til først å vurdere om EU-forordningen var i strid med artikkel 2.4 i TBT-avtalen; hvis dette ikke var tilfelle, skulle panelet gå videre med å vurdere eventuelle brudd med artikkel 2.2; hvis dette ikke var tilfelle, skulle panelet vurdere artikkel 2.1 etc. (WTO 2002: 4).

Vi avgrensner denne gjennomgangen til TBT-avtalens artikkel 2.4 og forholdet mellom TBT og Codex. Partenes argumenter i forhold til artikkel 2.4 var oppsummert som følger (jf. WTO 2002):

- **Om «Codex Stan 94» var en relevant internasjonal standard**

Peru

Peru påpekte at Codex er et internasjonalt anerkjent standardiseringsorgan på matvareområdet. Følgelig skulle «Codex Stan 94», som dessuten omfatter både «Sardina Pilchardus» og «Sardinops Sagax», være en relevant internasjonal standard som EU burde basert sine reguleringer på.

EU

EU var enig i at Codex er et internasjonalt anerkjent standardiseringsorgan av relevans for TBT-avtalen, men hevdet likevel at «Codex Stan 94» *ikke* var en relevant internasjonal standard i denne saken. En del av begrunnelsen var at standarden ikke eksisterte og heller ikke var nær ferdigstillelse, og at TBT-avtalen og artikkel 2.4 på tilsvarende vis heller ikke var klar, da EUs forordning ble vedtatt i 1989. I tillegg hevdet EU at standarden ikke var relevant fordi den ikke ble utarbeidet i tråd med konsensusprinsippet som TBT-komiteen hadde tatt med i sine retningslinjer for utarbeidelse av standarder. Et siste argument var at EUs forordning kun var rettet mot «Sardina Pilchardus» og ikke stilte direkte krav til det peruanske produktet «Sardinops Sagax».

- **Om EUs forordning var basert på («based on») Codex Stan 94**

Peru

Peru mente at EU var forpliktet til å bruke hovedelementene i Codex Stan 94 som grunnlag for sine reguleringer, og at EU hadde sviktet på dette punkt, siden ingen av elementene i standardens pkt. 6.1.1 (ii) kunne gjen-

³⁶ TBT-avtalen var også tema i den såkalte asbest-saken (WTO 2000, 2001). I denne saken vurderte imidlertid panelet det slik at de omstridte tiltakene ikke var berørt av TBT-avtalen, siden de ikke falt under avtalens definisjon av «tekniske reguleringer». Ankeorganet omgjorde denne beslutningen, men kom til at det ikke hadde tilstrekkelig grunnlag for å gå videre inn på vurderinger av konkrete bestemmelser i TBT-avtalen. Saken ble derfor vurdert ut i fra bestemmelser i GATT-94.

finnes i den aktuelle forordningen. I stedet hadde EU kun tatt hensyn til pkt. 6.1.1 (i) som reserverer sardinnavnet for «Sardina Pilchardus». Peru konkluderte derfor med at EU ikke hadde brukt standarden som utgangspunkt for sine bestemmelser.

EU

EU mente at Codex Stan 94 pkt. 6.1.1 (ii) ga landene et valg mellom *enten* å bruke sardinnavnet med en tilleggsbetegnelse *eller* en betegnelse som er i tråd med nasjonale lover og tradisjoner. I tillegg viste EU til at det i Codex Stan 94 står at forbrukerne ikke skal villedes, og at bruken av ordet «sardiner» for andre produkter enn «Sardina Pilchardus» nettopp ville villedde europeiske forbrukere.

- **Om Codex Stan 94 var ineffektiv eller upassende («ineffective or inappropriate») i forhold til å oppnå legitime målsetninger («legitimate objectives») i EU-forordningen**

Peru

Peru aksepterte at målsettingene i EUs forordning var legitime, men ikke *måten* forordningen la opp til at disse skulle fremmes på. I tillegg påpekte Peru at EU ikke hadde noen tilfredsstillende begrunnelse for hvorfor ikke Codex Stan 94 kunne være et passende virkemiddel med sikte på å fremme de oppgitte målsetninger.

EU

EU viste til at de tre overordnede målsettingene for forordningen var forbrukerbeskyttelse («consumer protection»), oversiktig marked («market transparency») og rettferdig konkurranse («fair competition»), og at disse var legitime målsetninger under TBT-avtalen. Samtidig hevdet EU at ethvert navn på sardinlignende produkter som inneholdt ordet «sardin» ville være et brudd med tradisjoner og lover i EUs medlemsland, og at dette dessuten ville villedde forbrukerne. Selv om Codex Stan 94 skulle vurderes som en relevant standard, ville den derfor ikke være et passende virkemiddel for å fremme EUs målsetninger.

Panelet avviste argumentet om at nasjonale reguleringer som var vedtatt før forpliktelsene som senere fulgte av TBT-avtalen, ikke skulle være relevante for avtalen. Dette ville i så fall ha undergravet hele avtalen. Panelet viste samtidig til at ankeorganet hadde gjort de samme vurderinger på et tilsvarende punkt i hormon-saken. EUs argument om at Codex Stan 94 ikke var relevant fordi den ble vedtatt etter EUs forordning, ble heller ikke akseptert. Denne vurderingen gjorde panelet med utgangspunkt i blant annet en tolkning av artikkel 2.5 i TBT-avtalen som viser til at avtalen ikke bare gjelder ved utarbeidelse og godkjenning, men også ved *anvendelse* av reguleringer. Standarder er under stadig revidering, og det er derfor nødvendig at landene kontinuerlig vurderer sine reguleringer i henhold til både pågående standardiseringsarbeid og til eksisterende avtaleforpliktelser. Panelet slo videre fast

at Codex Stan 94 var en relevant internasjonal standard, blant annet fordi den dreide seg om det samme produktet som EUs forordning, nemlig hermetiserte sardiner («preserved sardines»).

Perus argument om at EUs forordning ikke var basert på Codex Stan 94 fikk også støtte. Panelet var enig i at pkt. 6.1.1 (ii) i standarden inneholdt fire alternative måter å kombinere sardinnavnet med en tilleggsbetegnelse på. Det var derfor ikke rom for å stille krav om at sardinnavnet helt skulle utelates fra varebetegnelsen slik EU hevdet. Panelet avviste videre EUs argumenter om at sardinnavnet med tilleggsbetegnelse kunne villedde europeiske forbrukere. Dette ble blant annet begrunnet med at det ikke fantes bevis for at europeiske forbrukere alltid har knyttet sardinnavnet utlukkende til «Sardina Pilchardus». Etter panelets mening hadde derfor ikke EU fremskaffet bevis for hvorfor Codex Stan 94 skulle være en ineffektiv eller upassende måte å oppfylle de fremsatte legitime målsettingene på.

Konklusjonen var at EUs forordning representerte et brudd med artikkel 2.4 i TBT-avtalen og at WTOs tvisteløsningsorgan derfor skulle anmode EU om å tilpasse sine bestemmelser til forpliktelsene under TBT-avtalen.

Dette må sies å være en relativt knusende dom for EU, siden Peru fikk støtte på alle sine hovedpunkter. Et viktig poeng er samtidig at dette var første gang et domsorgan i WTO slo fast at Codex og Codex-standardene er autoritative referansepunkter i forhold til medlemsstatenes forpliktelser under TBT-avtalen. Et annet poeng er at panelet i praksis gikk langt i retning av å tolke og vurdere innholdet i og begrunnelsen for den aktuelle Codex-standard – dette gjaldt særlig pkt. 6.1.1 i standarden. Dette illustrerer nok en gang hvordan SPS-avtalen og TBT-avtalen institusjonelt har koplet arbeidet i Codex opp mot WTO.

Sardin-saken viser at kvalitetsstandarder, og ikke bare helserelaterte standarder, kan spille en viktig rolle i handelstvister relatert til matvarehandel under WTO. I internasjonal handel skaper ulike nasjonale kvalitetskrav store problemer som handelshindringer. Dette gjelder ikke minst for handelen med sjømat, der undersøkelser har vist at kvalitetsregler (TBT-tiltak) utgjør en langt større gruppe som handelshindringer enn helserelaterte tiltak (SPS-tiltak).³⁷ Dermed er det også et potensial for at kvalitetsstandarder får stor betydning også i fremtidige handelstvister.

I sardin-saken er samtidig et viktig og åpent spørsmål om ankeorganet kommer til å gjøre de samme vurderingene som panelet gjorde, og om den endelige dommen på samme måte vil understreke Codex' og Codex-standardenes sterke autoritet under TBT-avtalen.

4.3.4 TBT-avtalen og Codex: foreløpig oppsummering

Teksten i TBT-avtalen inneholder ingen direkte referanser til Codex, og det kan derfor virke som et åpent spørsmål hvilke internasjonale standardiseringsorganer

³⁷ Dette bygger på en undersøkelse utført av Canadas myndigheter. Informasjon om denne undersøkelsen ble gitt i intervju med John Emberley i Ålesund 10. juni 2002. Emberley er leder av International Association of Fish Inspectors (IAFI), tidligere ansatt i Canadas fiskeriforvaltning, og mangeårig deltaker i Codex.

som vil være relevante for avtalen. Det skulle imidlertid være liten tvil om at Codex vil være det relevante standardiseringsorganet på matvareområdet, både på grunnlag av organets stilling under SPS-avtalen, tilhørigheten til FN (FAO/WHO) og antall medlemsland som deltar i Codex' arbeid. I sardin-saken stilte da heller verken noen av partene eller panelet spørsmålstegn ved dette. På samme måte som i hormon-saken var det i stedet uenighet om gjeldende Codex-standard skulle være relevant som utgangspunkt for en nasjonal regulering og dermed som referansepunkt i den aktuelle tvisten. Med sikte på å få klargjort dette vurderte panelet både innholdet i Codex-standard og forholdet mellom denne og EUs omstridte forordning. På denne måten ser vi at TBT-avtalen i likhet med SPS-avtalen, åpner for at WTOs domsorganer ender opp med å «tolke» Codex-standarder. Begge avtalene bidrar til at arbeidet i Codex og WTO koples tettere sammen.

4.4 EU, «ny metode», og harmonisering av regelverk på matvareområdet

Ulike nasjonale produktkrav og reguleringer har hele tiden skapt problemer for handelen internt i EU. I forbindelse med planene på 1980-tallet om å fullføre etableringen av det indre marked innen 1993, ble det så et «akutt» behov for å gjøre noe med de tekniske handelshindringene som ble skapt av de ulike nasjonale kravene.

Harmonisering av konkrete, detaljerte produktkrav hadde vist seg å være tidkrevende, komplisert og uoversiktlig. EU-kommisjonen lanserte derfor i januar 1985 et forslag til en alternativ tilnærming («ny metode») til hvordan regler og standarder på en enklere måte kunne harmoniseres: «The new approach to technical harmonization and standards» (Egan 2001: 121). Kommisjonens forslag hadde året før fått solid støtte av medlemslandene på et møte i Det europeiske råd. Forslaget ble så formelt presentert i Hvitboken om det indre marked i 1985 og akseptert av Rådet i en Rådsresolusjon 7. mai samme år.³⁸ Det er i den forbindelse verdt å merke seg at Kommisjonen i Hvitboken skiller mellom «ny strategi» («*new strategy*») og «ny metode» («*new approach*») (Vos 1999: 57). «Ny strategi» viser til valget mellom å satse på harmonisering eller gjensidig godkjenning av nasjonale produktkrav (se under), mens «ny metode» viser til alternative måter å harmonisere på.

Et sentralt aspekt ved den «nye metoden» er arbeidsdelingen mellom EU og private standardiseringsorganer. Forenklet sagt går metoden ut på at EU lager rammedirektiver for utvalgte produktområder med overordnede krav til helse, miljø og sikkerhet, mens arbeidet med å utfylle disse bestemmelsene med detaljerte regler overlates til standardiseringsorganisasjonene. Rammedirektivene er bindende for medlemslandene, mens standardene i utgangspunktet er frivillige. Medlemmene av CEN, det vil si nasjonale standardiseringsorganer, er imidlertid forpliktet til å vedta Europeisk Standard som nasjonal standard. Dessuten må produsentene, hvis de

³⁸ Council Resolution of 7 May 1985 on a new approach to technical harmonization and standards.

velger å se bort i fra standardene, begrunne hvordan de eventuelt på annet vis kan oppnå målsettingene som er nedfelt i rammedirektivene. Ansvar flyttes på denne måten fra offentlige myndigheter til den enkelte produsent.

I «ny metode»-direktivene er det en egen «beskyttelsesklause» som åpner for at produkter som i utgangspunktet er forutsatt å være produsert i henhold til fastsatte krav, likevel kan holdes tilbake fra markedet av medlemsstatene (European Commission 2000:52).³⁹ Nasjonale myndigheter må imidlertid kunne påvise feil ved produktet og hvorfor det eventuelt skulle utgjøre en fare.

I Rådsresolusjonen fra 1985 er de sentrale elementene i den «nye metoden» fremsatt i form av fire prinsipper:

- Harmonisering ut i fra den «nye metoden» baseres på direktiver som er vedtatt i tråd med Romtraktatens artikkel 100 (det indre marked), og fokuserer på grunnleggende sikkerhetshensyn eller andre hensyn av generell interesse
- Oppgaven med å utforme tekniske og detaljerte spesifikasjoner overlates til kompetente standardiseringsorganisasjoner
- De tekniske spesifikasjonene er frivillige
- Nasjonale myndigheter er forpliktet til å akseptere at produkter som er produsert i henhold til harmoniserte standarder, er i overensstemmelse med grunnleggende krav i direktivene. Produsentene kan velge å se bort i fra standardene, men må i så fall bevise at produktet oppfyller grunnleggende krav til helse, sikkerhet etc. nedfelt i direktivene.

I de tilfeller der det ikke finnes europeiske eller internasjonale standarder eller der harmonisering ikke er ønskelig, legges det opp til at landene gjensidig godkjenner hverandres produkter i tråd med «Cassis-doktrinen».⁴⁰ Forutsetningen er fortsatt at grunnleggende, allmenne hensyn oppfylles.

Gjennom «ny strategi» og «ny metode» tok EU sikte på å fremskynde reguleringsarbeidet ved at: 1) Landene i den grad det var mulig, gjensidig godkjenner hverandres reguleringer og standarder, så vel som prosedyrene for å etterleve disse, og 2) Harmonisering av tekniske reguleringer i den grad det er nødvendig, skjer gjennom referanser til europeiske standarder (Egan 2001: 122).

³⁹ Det eksisterer for øvrig flere «beskyttelsesklause» i EF-retten, både i traktatene og i harmoniserte direktiver på enkeltområder. Disse åpner for at medlemslandene kan innføre bestemmelser som avviker fra EUs regler, men grunnlaget for slike avvik må i tilfelle kunne dokumenteres og begrunnes (Sejersted et al.1995: 214).

⁴⁰ I Cassis de Dijon-dommen fra 1979 slo EF-domstolen fast at forskjeller i medlemsstatenes lovgivning med hensyn til hvilke produkter som kan omsettes på det nasjonale marked, utgjør handelshindringer i EF. Saken gjaldt tyske regler om alkoholholdige drikkevarer som forbød salg av fruktlikører som hadde en alkoholprosent som var lavere (!) enn 25 %. Følgen var at den franske solbærlikøren Cassis de Dijon ikke kunne selges på det tyske markedet. EF-domstolen slo fast at Tyskland ikke på dette grunnlag kunne forby import. «Cassis-doktrinen» kan dermed sies å innebære en plikt for statene til gjensidig godkjenning av produktkravene i de andre landene når ikke grunnleggende hensyn er truet. Kilde: Sejersted et al. 1995:228-229.

Det ble fra EUs side understreket at for at systemet skulle fungere tilfredsstillende, måtte det kunne garanteres at standardene oppfyller målsettingene i direktivene. Dette sikres ved at Kommisjonen gir et mandat til de aktuelle standardiseringsorganisasjonene som dermed har en avtalefestet plikt til å følge EUs retningslinjer for standardiseringsarbeid (Egan 2001: 123).

I Rådsresolusjonen fra 1985 ble CEN og CENELEC utpekt som de kompetente organene som skulle ha ansvar for utformingen av *europiske* standarder innenfor rammen av EU-direktivene. I utgangspunktet er det derfor i hovedsak direktiver som er utviklet med utgangspunkt i samarbeidet med CEN/CENELEC, som kalles de egentlige «ny metode»-direktivene («New Approach directives») (European Commission 2000). En viktig motivasjon for det tette samarbeidet mellom EU og de europeiske standardiseringsorganene, har vært at dette er en raskere og mer effektiv måte å utvikle standarder på sammenliknet med det internasjonale standardiseringsarbeidet. Ofte tar det flere år å utvikle internasjonale standarder, og EU har derfor i relativt begrenset grad basert sine tekniske reguleringer på *internasjonale* standarder (European Commission 2001: 19). På den annen side tar Wien-avtalen mellom ISO og CEN nettopp sikte på å avverge konflikter mellom Internasjonal Standard og Europeisk Standard gjennom at ISO i størst mulig grad forsøker å dekke også EUs reguleringsbehov.

Europeiske standarder har dermed hatt størst betydning for regelverksutviklingen i EU. Tekniske standarder for industrien dominerer i CEN/CENELEC, men det finnes også en rekke CEN-standarder på matvareområdet.⁴¹ Det er samtidig viktig å være oppmerksomhet på at én eller noen få organisasjoner ikke har mulighet til å håndtere alle aspekter ved standardiseringsarbeidet. Følgelig finnes det et vidt spekter av standardiseringsorganer som dekker områder av relevans for EU-regelverket. For eksempel har arbeidet som gjøres i ISO og Codex både direkte og indirekte betydning for utformingen av EUs regler. Selv om CEN og CENELEC er utpekt som de sentrale standardiseringsorganer, kan derfor også andre organer spille en lignende rolle på enkelte produktområder. Codex-standardene er for eksempel viktige som referansepunkter for EUs matvarelovgivning, og flere av EUs matvaredirektiver refererer direkte til Codex-standarder. I tillegg viser prinsippene som er nedfelt i EUs generelle matvarelov, til at EU skal ta hensyn til internasjonale standarder.⁴²

GENERAL PRINCIPLES OF FOOD LAW

Article 5

General objectives

1. Food law shall pursue one or more of the general objectives of a high level of protection of human life and health and the protection of consumers' interests, including fair practices in food trade, taking account of, where appropriate, the protection of animal health and welfare, plant health and the environment.

⁴¹ Se oversikt over matvarestandarder på hjemmesidene til CEN: <http://www.cenorm.be/>

⁴² Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety

2. Food law shall aim to achieve the free movement in the Community of food and feed manufactured or marketed according to the general principles and requirements in this Chapter.

3. Where international standards exist or their completion is imminent, they shall be taken into consideration in the development or adaptation of food law, except where such standards or relevant parts would be an ineffective or inappropriate means for the fulfilment of the legitimate objectives of food law or where there is a scientific justification, or where they would result in a different level of protection from the one determined as appropriate in the Community.

På matvareområdet kan derfor Codex-standarder spille en tilsvarende rolle i regelverksutformingen, som den CEN-standarder spiller under den «nye metoden». Et eksempel på dette er hygienedirektivet fra 1993.⁴³ Her er det en rekke referanser til «General Principles of Food Hygiene of the Codex Alimentarius», for eksempel i artikkel 5:

Article 5

1. Member States shall encourage the development of guides to good hygiene practice which may be used voluntarily by food businesses as a guide to compliance with the provisions of Article 3.
2. Where the guides to good hygiene practice referred to in paragraph 1 are developed, they shall be developed as follows:
 - by food business sectors and representatives of other interested parties, such as appropriate authorities and consumer groups,
 - in consultation with interests substantially affected, including the competent authorities,
 - where appropriate, having regard to the Recommended International Code of Practice, General Principles of Food Hygiene of the Codex Alimentarius.

Artikkel 13 i direktivet viser til at man skal følge bestemte prosedyrer (i artikkel 14) for å følge opp utviklingen i internasjonale standardiseringsorganer, deriblant Codex.:

Article 13

Amendments to references to international standards, such as those of the Codex Alimentarius, contained in this Directive, may be adopted in accordance with the procedure laid down in Article 14.

EU legger på denne måten opp til at matvarelovgivningen i størst mulig grad skal være tilpasset internasjonale standarder, deriblant Codex-standarder. I artikkel 5.3 i matvareloven (Regulation (EC) No 178/2002) understreker samtidig EU at det i visse situasjoner kan være nødvendig å avvike fra internasjonale standarder. Dette

⁴³ Council Directive 93/43/EEC of 14 June 1993 on the hygiene of foodstuffs.

gjelder når internasjonale standarder er «ineffective or inappropriate» for å oppnå legitime målsettinger i matvarelovgivningen, der unntak kan rettferdiggjøres på vitenskapelig grunnlag, eller der internasjonale standarder kan føre til et annet beskyttelsesnivå enn ønskelig. Her ser vi at EU bruker formuleringer lik de som er nedfelt i SPS-avtalen og TBT-avtalen.

Poenget er at kriteriene for hva som kan rettferdiggjøre unntak, kan tolkes forskjellig, noe uenigheten mellom partene i hormon-saken og sardin-saken er gode illustrasjoner på. Det som i tråd med EUs matvarelovgivning er legitime avvik fra Codex-standardene, trenger derfor ikke bli vurdert på samme måten i WTO. Dermed blir det samtidig viktig for landene å få størst mulig innflytelse på utformingen av selve standardene, slik at disse i størst mulig grad samsvarer med nasjonale prinsipper. En del av den «politiske kampen» flyttes på denne måten over til internasjonale standardiseringsorganer. Dette gjelder ikke minst Codex, som i motsetning til for eksempel ISO og CEN, er et mellomstatlig og ikke et privat organ.

4.5 Oppsummering: Handelsavtaler og standardisering

På 1980- og 1990-tallet ble det skapt et nytt «internasjonalt regime» for standarder og handel på matvareområdet. I Europa kom dette til uttrykk gjennom arbeidet med det indre marked, satsingen på gjensidig godkjenning, og innføringen av den «nye metoden» i harmoniseringsarbeidet. Den «nye metoden» innebærer at EUs lovgivning på utvalgte områder konsentreres om rammedirektiver som fastsetter grunnleggende krav til helse, miljø og sikkerhet, og at harmonisering av mer detaljerte regler skjer gjennom referanser til standarder utformet av private standardiseringsorganer som CEN.

På matvareområdet har EU i økende grad lagt opp til å harmonisere gjennom referanser til standarder. Her framstår imidlertid det mellomstatlige standardiseringsorganet Codex som et sentralt referansepunkt. Utviklingen av EUs regelverk på matvareområdet følger dermed til dels prinsippene som inngår i den «nye metoden». Et overordnet prinsipp er i begge tilfeller at harmonisering av regelverk i størst mulig grad skal begrenses til grunnleggende og allmenne hensyn («essential requirements») og at standardiseringsorganer utenfor EU-systemet skal stå for arbeidet med å spesifisere reglene. EU har i denne sammenheng forsøkt å legge mindre vekt på vertikale kvalitetsregler for matvarer (spesifiserte krav til enkelprodukter), og i stedet konsentrere regelverksutformingen om horisontale regler (krav som går på tvers av ulike varegrupper) med utgangspunkt i helsehensyn. Referansene til Codex i matvaredirektivene er én måte å gjøre dette arbeidet enklere på.

Etableringen av WTO i 1995, der både SPS-avtalen og TBT-avtalen viste til at medlemslandene skulle følge internasjonale standarder, førte til at Codex fikk en mer betydningsfull rolle som standardiseringsorgan. Internasjonale standarder ble dermed også en viktigere del av arbeidet med å legge forholdene til rette for internasjonal matvarehandel. Et viktig poeng er at både EU og SPS-avtalen og

TBT-avtalen stiller krav om begrunnelse og dokumentasjon ved avvik fra internasjonale standarder. På denne måten har internasjonale standarder fått en styrket autoritet. Denne styrkede autoriteten gir statene insentiv til å tilpasse seg til standardene. Samtidig får statene insentiv til å øke sitt engasjement i forhold til å påvirke utformingen av standarder, og dessuten til å være mer forsiktige med hensyn til hvilke standarder som kan godtas. Dette gjelder ikke minst i Codex der det er statlige myndigheter som er representert i arbeidet.

Standardenes nye rolle i internasjonale handelsavtaler kan på den ene siden bidra til økt koordinering og færre handelshindringer. På den andre siden kan den nye rollen bidra til politisering av standardiseringsarbeidet og problemer med å utvikle dette arbeidet videre. I tillegg fører standardenes endrede reelle status til at vitenskapelige spørsmål og vitenskapelig uenighet bringes inn i handelstvister og blir håndtert av domsorganer som i utgangspunktet er innrettet mot å vurdere handelsrettslige spørsmål. Dette kan være spesielt problematisk i situasjoner med stor usikkerhet og/eller uenighet omkring det vitenskapelige grunnlaget for en regulering eller standard (Christoforou 2000).

Det hefter seg på denne måten både fordeler og ulemper ved standardenes styrkede rolle gjennom internasjonale handelsavtaler. Uansett er det imidlertid blitt slik – noe ikke minst hormon-saken og sardin-saken illustrerer – at internasjonale standarder kan spille en mer betydningsfull rolle i handelstvister enn tidligere, og at det derfor også er blitt et større element av «tvang» i forhold til å tilpasse seg disse standardene. Dermed er det også blitt viktigere for statene å holde seg oppdatert både på det internasjonale handelsregelverket og på utviklingen i det internasjonale standardiseringsarbeidet.

5 Avslutning

5.1 Oppsummering og konklusjoner

Vi har konkludert med at aktiviteten innen standardiseringen er i vekst internasjonalt. Standardiseringen har også fått en institusjonalisert rolle i mellom-nasjonale handelsregimer, som WTO og EU. På den annen side er fiskeri- og havbrukssektoren lite representert i denne utviklingen. Innenfor den internasjonale og europeiske standardiseringen har det til nå vært gjort relativt lite på dette feltet. Det meste av det relevante standardiseringsarbeidet har vært gjort i form av generelle matvarestandarder.

Det uutnyttede potensialet for standardisering innen fiskeri- og havbruk må derfor kunne karakteriseres som betydelig. Mangelen på standarder på dette området innebærer også potensielt en «flaskehals» i forhold til harmonisering av WTO-medlemmenes nasjonale reguleringer på dette feltet.

Våre data indikerer at i forhold til andre europeiske land er Norge ikke kommet spesielt kort på dette området. Det er likevel klart at fiskeri- og havbrukssektoren er kommet kort i forhold til andre sektorer, også i Norge.

Blant de internasjonale standardiseringsorganisasjonene, anser vi CAC og ISO for å være de viktigste for fiskeri- og havbrukssektoren. CAC er generelt ledende innenfor matsikkerhet og matkvalitet. CAC er et mellomstatlig organ orientert mot politisk koordinering. De fastsetter standarder for hva som skal anses «akseptabelt» i markedet, og er således reguleringsorientert, selv om standardene i seg selv i prinsippet er frivillige. ISOs arbeid er i hovedsak komplementært til CACs. ISOs standarder på matvareområdet dreier seg i hovedsak om prosedyrer for prøvetaking, analyse og kontroll, og kan følgelig betraktes som verktøy for å sikre en

enhetlig implementering av reguleringer som omfattes av CACs standarder. ISO utarbeider i tillegg standarder for transport, pakking, lagring, miljøovervåking og fangst- og produksjonsteknologi. Standardiseringen på regionalt nivå (CEN) og nasjonalt nivå (NSF) opererer innenfor samme domener og etter samme prinsipper som standardiseringen i ISO.

Satsing på standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbrukssektoren dreier seg følgelig i liten grad om å velge mellom enten det mellomstatlige CAC-systemet eller det ikke-statlige ISO-systemet. Hvilket system man skal ta i bruk er først og fremst et spørsmål om hvilke typer standarder man ønsker å utvikle. Ofte vil det være slik at f.eks. en ny kvalitetsstandard innenfor CAC vil utløse behov for en ny prøvetakingsstandard innenfor ISO.

Den stadig sterkere koplingen mellom det internasjonale standardiserings-systemet og de internasjonale handelsregimene har økt behovet for samarbeid og koordinering for å unngå at det utvikles ulike og motstridende standarder på samme felt. Vi ser derfor at de ulike institusjonene innenfor standardisering og handel er knyttet sammen av et nytt sett institusjoner. Sistnevnte har som regel karakter av samarbeidsavtaler. Et viktig aspekt ved denne institusjonaliseringen er at frivillige internasjonale standarder er blitt *tilskrevet* en viss bindende kraft av politiske myndigheter. Dette er gjort gjennom at internasjonale standarder er fremhevet som felles referanse i mellomstatlige avtaler (TBT-avtalen og SPS-avtalen i WTO). Standardenes rolle er derfor gått fra å være et kostnadsreducerende element i markedet til også å bli et verktøy for politisk harmonisering. Dette at internasjonale standarder økende grad brukes som middel til harmonisering av de ulike statenes nasjonale reguleringer, bunner i at de utgjør en politisk «snarvei» til felles regelverk. Man kan dermed oppnå en grad av harmonisering som ellers ville vært politisk umulig.

Når nasjonale reguleringer er basert på internasjonale standarder, så lar de seg svært vanskelig bestride av handelspartnere. Avvik fra Internasjonal Standard innebærer ikke automatisk at man stiller svakt i en eventuell tvistesak, men det øker sjansene for at handelspartnere vil «rasle med sabelen» og eventuelt se seg tjent med å bringe en sak inn for tvisteløsningsorganet i WTO. Å basere seg på internasjonale standarder vil derfor i betydelig grad kunne redusere de politiske kostnadene ved å innføre tekniske reguleringer på områder med potensielle interessekonflikter. De internasjonale standardenes potensial som middel til å harmonisere nasjonale regelverk er følgelig ikke bare knyttet til deres autoritet i tilfeller der handelskonflikter kommer så langt som til tvisteløsningsorganet i WTO. Det viktigste motivet for å basere reguleringer på internasjonale standarder vil som regel være å holde et lavest mulig konfliktnivå rundt de tekniske reguleringene. Tvistesaker i WTO-systemet kan sies å utgjøre ekstremtilfeller, der partene ikke klarer å løse problemene bilateralt. Tvistesakene er likevel interessante, fordi de kan si noe om hvilken juridisk autoritet standardene til syvende og sist har når konflikter må avgjøres ved voldgift.

Vi har derfor gått igjennom to tvistesaker i WTO som omhandler mat og hvor internasjonale standarder har spilt en rolle. Domsrapportene i både hormon-saken og sardin-saken viser at standardene (i disse tilfellene Codex-standarder) tillegges

betydelig vekt i vurderingene av om WTO-avtalene har vært overholdt. Disse rapportene antyder med andre ord at anerkjente internasjonale standarder har betydelig autoritet i henhold til TBT- og SPS-avtalene.

At standarder i økende grad har vært brukt som middel til å harmonisere nasjonale regelverk, samt at de tilskrives autoritet i handelstvister, innebærer at internasjonale standarder berører statenes handelsinteresser på en mer direkte måte enn før. Det er følgelig også blitt viktigere for politiske myndigheter å påvirke innholdet i standardene som utarbeides innen de anerkjente internasjonale standardiseringsorganisasjonene. Dette medfører igjen en viss fare for at rent faglige hensyn kan utfordres av næringspolitiske interesser i standardiseringen, og at standardiseringsarbeidet foregår under større politisk press enn tidligere.

5.2 Handlingsmuligheter

Når det gjelder mattrygghet og kvalitetsstandarder for sjømat, har Norge hatt et sterkt engasjement innenfor fiskekomiteen i Codex i mange år. Det er i første rekke innenfor det ikke-statlige standardiseringsarbeidet at det største forbedringspotensialet ligger for Norges del. I de tvistesakene vi har sett på, er det CAC-standarder som har vært aktuelle. Gitt den generelle utviklingen mot at standarder tillegges større autoritet, er det imidlertid rimelig å forvente at også f.eks. ISO-standarder kan dukke opp som sentrale elementer i framtidige handelskonflikter. Vi vil imidlertid presisere at standardenes viktigste funksjon er å *forbindre* at slike konflikter oppstår. Standardisering, enten den foregår i regi av CAC eller ISO-systemet, må derfor i første rekke sees som et middel til å redusere de økonomiske, administrative og politiske kostnadene forbundet med eksport og import. Innsatsen innenfor standardiseringen bør følgelig rettes mot de områder der disse kostnadene i dag er store, eller der man frykter at de kan komme til å bli det. Dersom Norge skal øke sin satsing på standardisering innenfor de områder som omfattes av ISO-systemets virksomhet, så kan vi knytte tre direkte anbefalinger til dette:

- For det første vil det være behov for å institusjonalisere kommunikasjonen mellom de parter som har interesse av standardisering på sjømatsektoren i Norge – i første rekke næring, forskning og forvaltning. En økt satsing på standardisering fra Norges side vil medføre økt behov for på den ene siden å få definert og artikulert konkrete behov og interesser i forhold til standardisering, og på den annen side å kunne gjøre en informert og saklig begrunnet prioritering mellom ulike behov og interesser. En mulig løsning er å etablere et eller flere langsiktige program, for eksempel under ledelse av Fiskeridirektoratet og Norges Standardiseringsforbund, der interesserte og berørte parter møtes i faste fora på regelmessig basis for å drøfte aktuelle behov og problemstillinger. Disse foraene vil da tjene to formål. For det første vil de ha til oppgave å klargjøre Norges interesser i forhold til pågående standardiseringsarbeid innenfor ISO og CEN. Slik klargjøring er en forutsetning for norsk innflytelse på den internasjonale standardiseringen. For det andre vil de ha til oppgave å initiere nye standardiseringsarbeider. Når det gjelder fiskeri- og havbruk, så vil nettopp dette være en

viktig oppgave etter som det til nå har vært gjort lite på dette feltet innen ISO-systemet. Det generelle behovet for å koordinere ISOs og CACs arbeid bør gjenspeiles også i Norges arbeid, noe alt bør ligge til rette for gitt Norges ledelse av fiskekomiteen i CAC. Personer involvert i Norges CAC-arbeid bør følgelig ha en naturlig og sentral plass også i arbeidet innenfor den ikke-statlige standardiseringen.

- For det andre har erfaringen vist at når man skal initiere standardiseringsarbeid på internasjonalt nivå, er det en stor fordel å kunne presentere et betydelig underlagsmateriale på forhånd. Dette innebærer ikke nødvendigvis at man har en fullt utviklet Norsk Standard på området, men at man har tatt denne prosessen et godt stykke på vei. På denne måten kan man lettere og langt raskere få i gang-satt arbeid på ISO-nivå. Initiativ til internasjonal standardisering kan derfor med fordel ledsages av nasjonale prosjekter på området. Dette reiser også spørsmålet om finansiering. Nedskjæringer i rammetilskuddene til standardiseringen i Norge innebærer at standardiseringsarbeidet i større grad enn tidligere må finansieres av brukerne. Det vil derfor være ønskelig å få en oversikt over den reelle og potensielle betalingsvilligheten innen fiskeri- og havbruksnæringa når det gjelder standardiseringen. En slik oversikt mangler i dag. Statlig deltakelse vil være ønskelig, ikke bare fordi staten vil være en aktuell bruker, men også for å sikre nødvendig kontinuitet på finansieringssiden.
- For det tredje er ledelsesansvar i internasjonale standardiseringskomiteer en viktig kilde til innflytelse på internasjonalt standardiseringsarbeid. Norge har allerede slikt ledelsesansvar innen CAC og også i en rekke ulike komiteer i ISO. En økt satsing på standardisering rettet mot fiskeri- og havbruk innen ISO-systemet bør følges av at Norges Standardiseringsforbund tar på seg lederoppgaver knyttet til de aktuelle prosjektene.

5.3 Kunnskapsbehov

Denne studien har også avdekket behov for kunnskap på enkelte nye områder. Vi vil særlig fremheve tre felt hvor det er behov for videre studier:

- Det første området knytter seg til forholdet mellom allmenne og spesifikke interesser i standardiseringen. Standardisering skal i hovedsak være en faglig forankret virksomhet. Ideelt sett skal vitenskap og praktisk erfaring møtes for å dekke samfunnsmessige behov for felles retningslinjer. Imidlertid knytter det seg også aktørspesifikke interesser til hvilke områder som omfattes av standardisering og hva innholdet i standardene skal være. Dette kan dreie seg om tekniske løsninger som gagnar bestemte aktører i markedet, eller helse- og kvalitetsstandarder det knytter seg bestemte handelspolitiske interesser til. I tillegg til de allment anerkjente standardiseringsorganisasjonene, som denne rapporten har fokusert på, finnes det også en mengde private aktører som bedriver standardiseringslignende virksomhet. Standardiseringsorganisasjoner som operer etter prinsipper om åpenhet og konsensus vil dermed kunne møte en rekke ulike aktører og interesser, både faglige, økonomiske og politiske. Det er behov for å

vite mer om hvordan de anerkjente standardiseringsorganisasjonene rent praktisk avveier og balanserer ulike interesser og hensyn i standardiseringen, og hvordan maktforholdet mellom aktørene påvirker prosessene. Denne rapporten har beskrevet standardiseringsprosessens formale trekk, men kunnskap om de mer realpolitiske aspekter ved standardiseringen krever egne studier.

- Det andre området gjelder identifisering av konkrete utfordringer innen eksporten av sjømat. Vi har konkludert med at det ligger et betydelig uutnyttet potensial i standardisering innen fiskeri- og havbrukssektoren. Imidlertid vet vi foreløpig lite om hvor behovet er størst. En mulig løsning på dette problemet er å gjennomføre en egen studie blant norske sjømateksportører, for mer systematisk å undersøke hvor disse rent konkret møter problemer i forhold til eksport og deres strategier for å løse dem. En slik studie kan tenkes å avdekke ikke bare behov for internasjonale standarder på bestemte områder, men også utmeisle handelsutfordringer mer generelt.
- Det tredje området knytter seg til økonomiske betingelser for standardisering innen fiskeri- og havbrukssektoren. Standardiseringen i Norge er blitt mer avhengig av brukerfinansiering. De viktigste brukergruppene vil være å finne innen næring og forvaltning. Imidlertid vet vi lite om den reelle og potensielle betalingsvilligheten i norsk fiskeri- og havbruksnæring i forhold til standardisering. Både kunnskapskomponenten og verdsettelseskomponenten er ytterst problematiske når studier av betalingsvillighet brukes som måleverktøy for å avdekke reelle samfunnsbehov, og vi vil ikke uten videre anbefale dette som framgangsmåte for å antyde det samfunnsmessige behovet for standarder. Imidlertid er framgangsmåten godt egnet til rent konkret å få oversikt over hvilke aktører som er villige til å bære kostnadene ved en økt satsing på standardisering innenfor fiskeri- og havbrukssektoren.

Referanser

- Borgen, Svein Ole og Frode Veggeland 2001: *Fiske, mattrygghet og tekniske handelshindringer*. NILF-rapport 2001–11. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, 2001.
- Borgen, Svein Ole og Frode Veggeland 2002: *Changing the Codex: The Role of International Institutions*. Working Paper 2002–16. Oslo: Norwegian Agricultural Economics Research Institute.
- CAC: Procedural Manual. Available from <http://www.codexalimentarius.net/>
- CAC: Understanding the Codex Alimentarius Commission. Presentation available from <http://www.codexalimentarius.net/>
- CEN 2001. Annual Report 2000–2001.
- CEN/ISO 2001, A Decade of international co-operation in standardization, med appendix: *Agreement on Technical Cooperation Between ISO and CEN – The Vienna Agreement*. CEN/ISO-B/31/2001.
- Christoforou, Theofanis 2000: «Settlement of Science-Based Trade Disputes in the WTO: A Critical Review of the Developing Case Law in the Face of Scientific Uncertainty», *Environmental Law Journal*, Vol. 8, No.3: 622–648.
- Egan, Michelle P. 2001: *Constructing a European Market*. Oxford University Press.
- European Commission 2000: *Guide to the implementation of directives based on the New Approach and the Global Approach*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission 2001: *Implementing Policy for External Trade in the Fields of Standards and Conformity Assessment: A Tool Box of Instruments*. Commission Staff Working Paper. Document # SEC(2001)1570.
- Fiskeriforskning: *Tracefish – Traceability of Fish Products*, Informasjonsbrosjyre.
- Food and Agricultural Organization (FAO) 2001, *Submission by FAO to the Second Tracefish Conference. Catch Certification and Eco-Labeling*, FAO September 21st 2001.
- ISO/IEC 2001a. *ISO/IEC Directives, Part 1, Procedures for the technical work*. ISOs hjemmesider: www.iso.ch.
- ISO/IEC 2001b. *ISO/IEC Directives, Part 2, Rules for the structure and drafting of International Standards*. ISOs hjemmesider: www.iso.ch.
- ISO/IEC 2001c. *ISO/IEC Directives, Supplement – Procedures specific to ISO*. ISOs hjemmesider: www.iso.ch.
- ISO/IEC 2001d, *WTO Standards Code Directory*, sixth edition, Genève.
- Miljøverndepartementet 1993. «Nye standardiseringsprosjekter på miljøområdet: terminologi/begrepsdefinisjoner og målemetodikk», Notat 1993-11-01.
- Norges Standardiseringsforbund 1998, *Standardisering og beslektede aktiviteter – Generelle termer (ISO/IEC Guide 2:1996)*, Norsk Standard (NS-EN 45020).
- Norges Standardiseringsforbund 2002, *Årsrapport 2001*.

- Norsk Allmennstandardisering (NAS) 2001, *Årsberetning 2000*.
- Norsk Allmennstandardisering (NAS) 2002, *Program for Standardisering av Miljødata – Resultatrapport for 2001*.
- Norsk Allmennstandardisering (NAS) 2002b, *Rapport fra prosjektet Oppstart av standardiseringsarbeid innenfor fiskerisektoren 2001*.
- Næringsdepartementet 1989–90, *St.prp.nr 106 (1989–90)*.
- Nærings- og Handelsdepartementet (NHD) 2000–01, *St.prp nr. 1 2000–2001*.
- Nærings- og Handelsdepartementet (NHD) 2001–02, *St.prp nr. 1 2001–2002*.
- Nærings- og Handelsdepartementet (NHD) 2002, *Standardiseringen i Norge*, brev til Norges Standardiseringsforbund 17.04.02.
- Randell, Alan, 1995. Codex Alimentarius: how it all began. in Food, Nutrition, Agriculture, No13/14, 1995. Utgitt av FAO, Roma. Også tilgjengelig via <http://www.fao.org/docrep/V7700YT/v7700t09.htm>
- Sejersted, Fredrik.; Finn Arnesen; Ole-Andreas Rognstad; Sten Foyn og Helge Stemshaug 1995. *EØS-rett*. Senter for Europa-rett, Universitetet i Oslo: Universitetsforlaget.
- Veggeland, Frode 2001a: *Internasjonale regimer og regulering av trygg mat*. NILF-rapport 2001:3. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Veggeland, Frode 2001b: «Effekter av internasjonale regimer : WTO og «hormon-saken» mellom EU og USA», *Internasjonal politikk*, Vol.59, Nr. 3: 333–366.
- Veggeland, Frode; Svein Ole Borgen; Stig Gezelius og Christel Elvestad 2002: *TBT-avtalen i WTO – tekniske handelshindringer og internasjonal handel med sjømat*. NILF-rapport 2002–3. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Victor, David G., 1997. *Effective Multilateral Regulation of Industrial Activity: Institutions for Policing and Adjusting Binding and Nonbinding Legal Commitments*. PhD Thesis, Dept. of Political Science, MIT.
- Victor, David G. 2000: «The Sanitary and Phytosanitary Agreement of the World Trade Organization: An Assessment after Five Years», *Journal of International Law and Politics*, Vol.32, No.4: 865–937.
- Vos, Ellen 1999: *Institutional Frameworks of Community Health and Safety Regulation*. Hart Publishing: Oxford.
- WTO 1995, brev fra *Director-General* i WTO til *Secretary-General* i ISO, med vedlegg *Memorandum of Understanding on WTO Standards Information Service Operated by ISO*, Genève 16. januar.
- WTO 1997: *EC Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones)*. Complaint by United States. Report of the panel. Document # WT/DS26/R/USA.
- WTO 1998: *EC Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones)*. Report of the Appellate Body. Document # WT/DS26/AB/R & WT/DS48/AB/R.
- WTO 2000: *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos – Containing products*. Report of the Panel. Document # WT/DS135/R
- WTO 2001: *European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos – Containing products*. Report of the Appellate Body. Document # WT/DS135/AB/R
- WTO 2002: *European Communities – Trade Description of Sardines*. Report of the Panel. Document # WT/DS231/R

WTO Secretariat 1999: *Guide to the Uruguay Round Agreements*. Kluwer
Law International/World Trade Organization.

Informantliste

Brungot, Lena: Fiskeridirektoratet, januar, februar, juni 2002.

Duus, Rolf, Norsk Allmennstandardisering, diverse møter og samtaler høsten 2001 og våren 2002.

Fallebø, Marit: Fiskeridirektoratet, 26/6 2002.

Favre, Christian J.: Assistant Secretary-General ISO, 5. februar 2002.

Johanson, Lennart: Fiskeridepartementet. Diverse samtaler 2001 og 2002.

Knutsen, Bjørn Røthe: Fiskeridirektoratet, 23. april 2001, desember 2001, februar 2002.

Lønaas, Britt Stokke: direktør, Norsk Allmennstandardisering, diverse møter og samtaler høsten 2001 og våren 2002.

Race, John, tidligere statens Næringsmiddeltilsyn, 28. mars 2001, desember 2001 29. januar 2002.

Solhjell, Liv: teknisk direktør, Norges Standardiseringsforbund, 29. november 2001, 30. mai 2002.

Smith, Michael: Director of Standards ISO, 5. februar 2002.

Valseth, Geir: Fiskeridirektoratet, januar, februar, juni 2002.

Appendiks 1: Codex standard for sardiner

CODEX STANDARD FOR CANNED SARDINES AND SARDINE-TYPE PRODUCTS CODEX STAN 94 – 1981 REV. 1–1995

1. SCOPE

This standard applies to canned sardines and sardine-type products packed in water or oil or other suitable packing medium. It does not apply to speciality products where fish content constitute less than 50 % m/m of the net contents of the can.

2. DESCRIPTION

2.1 PRODUCT DEFINITION

2.1.1 Canned sardines or sardine type products are prepared from fresh or frozen fish of the following species:

- *Sardina pilchardus*
- *Sardinops melanostictus*, *S. neopilchardus*, *S. ocellatus*, *S. sagax*, *S. caeruleus*,
- *Sardinella aurita*, *S. brasiliensis*, *S. maderensis*, *S. longiceps*, *S. gibbosa*
- *Clupea harengus*
- *Sprattus sprattus*
- *Hyperlophus vittatus*
- *Nematalosa vlaminghi*
- *Etrumeus teres*
- *Ethmidium maculatum*
- *Engraulis anchoita*, *E. mordax*, *E. ringens*
- *Opisthonema oglinum*

2.1.2 Head and gills shall be completely removed; scales and/or tail may be removed. The fish may be eviscerated. If eviscerated, it shall be practically free from visceral parts other than roe, milt or kidney. If ungutted, it shall be practically free from undigested feed or used feed.

2.2 PROCESS DEFINITION

The products are packed in hermetically sealed containers and shall have received a processing treatment sufficient to ensure commercial sterility.

2.3 PRESENTATION

Any presentation of the product shall be permitted provided that it:

- (i) contains at least two fish in each can; and
- (ii) meets all requirements of this standard; and
- (iii) is adequately described on the label to avoid confusing or misleading the consumer;
- (iv) contain only one fish species..CODEX STAN 94 Page 2 of 7

3. ESSENTIAL COMPOSITION AND QUALITY FACTORS

3.1 RAW MATERIAL

The products shall be prepared from sound fish of the species listed under sub-section 2.1 which are of a quality fit to be sold fresh for human consumption.

3.2 OTHER INGREDIENTS

The packing medium and all other ingredients used shall be of food grade quality and conform to all applicable Codex standards.

3.3. DECOMPOSITION

The products shall not contain more than 10 mg/100 g of histamine based on the average of the sample unit tested.

3.4 FINAL PRODUCT

Products shall meet the requirements of this Standard when lots examined in accordance with Section 9 comply with provisions set out in Section 8. Product shall be examined by the methods given in Section 7.

4. FOOD ADDITIVES

Only the use of the following additives is permitted.

Additive

Thickening or Gelling Agents
(for use in packing media only)

Maximum Level in the Final Product

400 Alginic acid

401 Sodium alginate

402 Potassium alginate

404 Calcium alginate

406 Agar

407 Carrageenan and its Na, K, and NH₄ salts (including furcelleran

407 Processed *Eucheuma* Seaweed (PES)

410 Carob bean gum

412 Guar gum

413 Tragacanth gum

415 Xanthan gum

440 Pectins

466 Sodium carboxymethylcellulose

GMP

Modified Starches

1401 Acid treated starches (including white and yellow dextrins)

1402 Alkaline treated starches

1404 Oxidized starches

1410 Monostarch phosphate

1412 Distarch phosphate, esterified

1414 Acetylated distarch phosphate

1413 Phosphated distarch phosphate
GMP. CODEX STAN 94 Page 3 of 7
1420/1421 Starch acetate
1422 Acetylated distarch adipate
1440 Hydroxypropyl starch
1442 Hydroxypropyl starch phosphate
Acidity Regulators
260 Acetic acid
270 Lactic acid (L-, D-, and DL-)
330 Citric acid
GMP
Natural Flavours
Spice oils
Spice extracts
Smoke flavours (Natural smoke solutions and extracts)
GMP

5. HYGIENE AND HANDLING

5.1 The final product shall be free from any foreign material that poses a threat to human health.

5.2 When tested by appropriate methods of sampling and examination as prescribed by the Codex Alimentarius Commission, the product:

- (i) shall be free from micro-organisms capable of development under normal conditions of storage;
- (ii) no sample unit shall contain histamine that exceeds 20mg per 100 g;
- (iii) shall not contain any other substance including substances derived from microorganisms in amounts which may represent a hazard to health in accordance with standards established by the Codex Alimentarius Commission;
- (iv) shall be free from container integrity defects which may compromise the hermetic seal.

5.3 It is recommended that the product covered by the provisions of this standard be prepared and handled in accordance with the appropriate sections of the Recommended International Code of Practice – General Principles of Food Hygiene (CAC/RCP 1–1969, Rev. 3–1997) and the following relevant Codes:

- (i) the Recommended International Code of Practice for Canned Fish (CAC/RCP 10–1976);
- (ii) the Recommended International Code of Hygienic Practice for Low-Acid and Acidified Low-Acid Canned Foods (CAC/RCP 23–1979);

6. LABELLING

In addition to the provisions of the Codex General Standard for the Labelling of Prepackaged Foods (CODEX STAN 1–1985, Rev. 3–1999) the following specific provisions apply:

6.1 NAME OF THE FOOD

The name of the product shall be:

- 6.1.1 (i) “Sardines” (to be reserved exclusively for *Sardina pilchardus* (Walbaum));
or. CODEX STAN 94 Page 4 of 7

(ii) “X sardines” of a country, a geographic area, the species, or the common name of the species in accordance with the law and custom of the country in which the product is sold, and in a manner not to mislead the consumer.

6.1.2 The name of the packing medium shall form part of the name of the food.

6.1.3 If the fish has been smoked or smoke flavoured, this information shall appear on the label in close proximity to the name.

6.1.4 In addition, the label shall include other descriptive terms that will avoid misleading or confusing the consumer.

7. SAMPLING, EXAMINATION AND ANALYSES

7.1 SAMPLING

(i) Sampling of lots for examination of the final product as prescribed in Section 3.3 shall be in accordance with the FAO/WHO Codex Alimentarius Sampling Plans for Prepackaged Foods (AQL-6.5) (Ref. CAC/RM 42–1977);

(ii) Sampling of lots for examination of net weight and drained weight where appropriate shall be carried out in accordance with an appropriate sampling plan meeting the criteria established by the CAC.

7.2 SENSORIC AND PHYSICAL EXAMINATION

Samples taken for sensoric and physical examination shall be assessed by persons trained in such examination and in accordance with Annex A and the *Guidelines for the Sensory Evaluation of Fish and Shellfish in Laboratories (CAC/GL 31 – 1999)*.

7.3 DETERMINATION OF NET WEIGHT

Net contents of all sample units shall be determined by the following procedure:

(i) Weigh the unopened container.

(ii) Open the container and remove the contents.

(iii) Weigh the empty container, (including the end) after removing excess liquid and adhering meat.

(iv) Subtract the weight of the empty container from the weight of the unopened container.

The resultant figure will be the net content.

7.4 DETERMINATION OF DRAINED WEIGHT

The drained weight of all sample units shall be determined by the following procedure:

(i) Maintain the container at a temperature between 20....C and 30....C for a minimum of 12 hours prior to examination.

(ii) Open and tilt the container to distribute the contents on a pre-weighed circular sieve which consists of wire mesh with square openings of 2.8 mm x 2.8 mm.

(iii) Incline the sieve at an angle of approximately 17–20.... and allow the fish to drain for two minutes, measured from the time the product is poured into the sieve.

(iv) Weigh the sieve containing the drained fish.

(v) The weight of drained fish is obtained by subtracting the weight of the sieve from the weight of the sieve and drained product..*CODEX STAN 94 Page 5 of 7*

7.5 PROCEDURE FOR PACKS IN SAUCES (WASHED DRAINED WEIGHT)

- (i) Maintain the container at a temperature between 20...C and 30...C for a minimum of 12 hours prior to examination.
- (ii) Open and tilt the container and wash the covering sauce and then the full contents with hot tap water (approx. 40...C), using a wash bottle (e.g. plastic) on the tared circular sieve.
- (iii) Wash the contents of the sieve with hot water until free of adhering sauce; where necessary separate optional ingredients (spices, vegetables, fruits) with pincers. Incline the sieve at an angle of approximately 17–20... and allow the fish to drain two minutes, measured from the time the washing procedure has finished.
- (iv) Remove adhering water from the bottom of the sieve by use of paper towel. Weigh the sieve containing the washed drained fish.
- (v) The washed drained weight is obtained by subtracting the weight of the sieve from the weight of the sieve and drained product.

7.6 DETERMINATION OF HISTAMINE

AOAC 977.13 (15th Edition, 1990)

8. DEFINITION OF DEFECTIVES

A sample unit will be considered defective when it exhibits any of the properties defined below.

8.1 FOREIGN MATTER

The presence in the sample unit of any matter, which has not been derived from the fish or the packing media, does not pose a threat to human health, and is readily recognized without magnification or is present at a level determined by any method including magnification that indicates non-compliance with good manufacturing and sanitation practices.

8.2 ODOUR/FLAVOUR

A sample unit affected by persistent and distinct objectionable odours or flavours indicative of decomposition or rancidity.

8.3 TEXTURE

- (i) Excessively mushy flesh uncharacteristic of the species in the presentation.
- (ii) Excessively tough or fibrous flesh uncharacteristic of the species in the presentation.

8.4 DISCOLOURATION

A sample unit affected by distinct discolouration indicative of decomposition or rancidity or by sulphide staining of more than 5 % of the fish by weight in the sample unit.

8.5 OBJECTIONABLE MATTER

A sample unit affected by Struvite crystals – any struvite crystal greater than 5 mm in length.

9. LOT ACCEPTANCE

A lot will be considered as meeting the requirements of this standard when:

- (i) the total number of defectives as classified according to section 8 does not exceed the acceptance number (c) of the appropriate sampling plan in the Sampling Plans for Prepackaged Foods (AQL-6.5) (CAC/RM 42 1977); *CODEX STAN 94 Page 6 of 7*
- (ii) the total number of sample units not meeting the presentation defined in 2.3 does not exceed the acceptance number (c) of the appropriate sampling plan in the Sampling Plans for Prepackaged Foods (AQL-6.5) (CAC/RM 42–1977);
- (iii) the average net weight or the average drained weight where appropriate of all sample units examined is not less than the declared weight, and provided there is no unreasonable shortage in any individual container;
- (iv) the Food Additives, Hygiene and Labelling requirements of Sections 3.3, 4, 5.1, 5.2 and 6 are met..*CODEX STAN 94 Page 7 of 7*

ANNEX “A”: SENSORY AND PHYSICAL EXAMINATION

1. Complete external can examination for the presence of container integrity defects or can ends which may be distorted outwards.
2. Open can and complete weight determination according to defined procedures in Sections 7.3, 7.4 and 7.5.
3. Carefully remove product and examine for discolouration, foreign matter and struvite crystals. The presence of a hard bone is an indicator of underprocessing and will require an evaluation for sterility.
4. Assess odour, flavour and texture in accordance with the *Guidelines for the Sensory Evaluation of Fish and Shellfish in Laboratories (CAC/GL 31–1999)*

Appendiks 2: EUs regulering for sardiner

COUNCIL REGULATION (EEC) No 2136/89 of 21 June 1989 laying down common marketing standards for preserved sardines

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Economic Community,
Having regard to Council Regulation (EEC) No 3796/81 of 29 December 1981 on the common organization of the market in fishery products (1), as last amended by Regulation (EEC) No 1495/89 (2), and in particular Article 2 (3) thereof, Having regard to the proposal from the Commission, Whereas Regulation (EEC) No 3796/81 provides for the possibility of adopting common marketing standards for fishery products in the Community, particularly in order to keep products of unsatisfactory quality off the market and to facilitate trade relations based on fair competition;

Whereas the adoption of such standards for preserved sardines is likely to improve the profitability of sardine production in the Community, and the market outlets therefor, and to facilitate disposal of the products; Whereas it must be specified in this context, particularly in order to ensure market transparency, that the products concerned must be prepared exclusively with fish of the species "Sardina pilchardus Walbaum" and must contain a minimum quantity of fish; Whereas, in order to ensure good market presentation, the criteria for the preparation of the fish prior to packaging, the presentations in which it may be marketed and the covering media and additional ingredients which may be used should be laid down; whereas these criteria must not, however, be such as to preclude the introduction of new products on to the market; Whereas, to prevent the marketing of unsatisfactory products, certain criteria which preserved sardines must satisfy in order to be marketed in the Community for human consumption should be defined; Whereas Council Directive 79/112/EEC of 18 December 1978 on the approximation of the laws of the Member States related to the labelling, presentation and advertising of

(3) OJ No L 379, 31. 12. 1981, p. 1.

(4) OJ No L 148, 1. 6. 1989, p. 1.

foodstuffs for sale to the ultimate consumer (5) as last amended by Directive 86/197/EEC (6) and Council Directive 76/211/EEC of 20 January 1976 on the approximation of the laws of the Member States relating to making-up by weight or by volume of certain pre-packaged products (7) as last amended by Directive 78/891/EEC (8), specify the particulars required for correct information and protection of the consumer as regards the contents of packages; whereas, for preserved sardines, the trade description should be determined according to the culinary preparation proposed, having particular regard to the ratio between the various ingredients in the finished product; whereas, where the covering medium is oil, the way in which the oil must be described should be specified; Whereas the Commission should have responsibility for the adoption of any technical implementing measures,

HAS ADOPTED THIS REGULATION:

Article 1 This Regulation defines the standards governing the marketing of preserved sardines in the Community.

Article 2 Only products meeting the following requirements may be marketed as preserved sardines and under the trade description referred to in Article 7:

- they must be covered by CN codes 1604 13 10 and ex 1604 20 50;
- they must be prepared exclusively from fish of the species “*Sardina pilchardus* Walbaum”;
- they must be pre-packaged with any appropriate covering medium in a hermetically sealed container;
- they must be sterilized by appropriate treatment.

Article 3 The sardines must, to the extent required for good market presentation, be appropriately trimmed of the head, gills,

(9) OJ No L 33, 8. 2. 1979, p. 1.

(10) OJ No L 144, 29. 5. 1986, p. 38.

(11) OJ No L 46, 21. 2. 1976, p. 1.

(12) OJ No L 311, 4. 11. 1978, p. 21.

caudal fin and internal organs other than the ova, milt and kidneys, and, according to the market presentation concerned, backbone and skin.

Article 4 Preserved sardines may be marketed in any of the following presentations:

1. sardines: the basic product, fish from which the head, gills, internal organs and caudal fin have been appropriately removed. The head must be removed by making a cut perpendicular to the backbone, close to the gills;
2. sardines without bones: as the basic product referred to in point 1, but with the additional removal of backbone;
3. sardines without skin or bones: as the basic product referred to in point 1, but with the additional removal of the backbone and skin;
4. sardine fillets: portions of flesh obtained by cuts parallel to the backbone, along the entire length of the fish, or a part thereof, after removal of the backbone, fins and edge of the stomach lining. Fillets may be presented with or without skin;
5. sardine trunks: sardine portions adjacent to the head, measuring at least 3 cm in length, obtained from the basic product referred to in point 1 by making transverse cuts across the backbone;
6. any other form of presentation, on condition that it is clearly distinguished from the presentations defined in points 1 to 5.

Article 5 For the purposes of the trade description laid down in Article 7, a distinction shall be drawn between the following covering media, with or without the addition of other ingredients:

1. olive oil;
2. other refined vegetable oils, including olive-residue oil used singly or in mixtures;
3. tomato sauce;
4. natural juice (liquid exuding from the fish during cooking), saline solution or water;
5. marinade, with or without wine;
6. any other covering medium, on condition that it is clearly distinguished from the other covering media defined in points 1 to 5.

These covering media may be mixed, but olive oil may not be mixed with other oils.

Article 6 1. After sterilization, the products in the container must satisfy the following minimum criteria:

(a) for the presentations defined in points 1 to 5 of Article 4, the sardines or parts of sardine must:

- be reasonably uniform in size and arranged in an orderly manner in the container,
- be readily separable from each other,
- present no significant breaks in the abdominal wall,
- present no breaks or tears in the flesh,
- present no yellowing of tissues, with the exception of slight traces,
- comprise flesh of normal consistency. The flesh must not be excessively fibrous, soft or spongy,
- comprise flesh of a light or pinkish colour, with no reddening round the backbone, with the exception of slight traces;

(b) the covering medium must have the colour and consistency characteristic of its description and the ingredients used. In the case of an oil medium, the oil may not contain aqueous exudate in excess of 8 % of net weight;

(c) the product must retain the odour and flavour characteristics of the species “*Sardina pilchardus* Walbaum” and the type of covering medium, and must be free of any disagreeable odour or taste, in particular bitterness, or taste of oxidation or rancidity;

(c) the product must be free of any foreign bodies;

(e) in the case of products with bones, the backbone must be readily separable from the flesh and friable;

(f) products without skin and without bones must present no significant residues thereof.

2. The container may not present external oxidation or deformation affecting good commercial presentation. Article 7 Without prejudice to Directives 79/112/EEC and 76/211/EEC, the trade description on the pre-packaging of preserved sardines must correspond to the ratio between the weight of sardines in the container after sterilization and the net weight, both expressed in grams.

(a) For the presentations defined in points 1 to 5 of Article 4, the ratio shall be not less than the following values:

- 70 % for the covering media listed in points 1, 2, 4 and 5 of Article 5,
- 65 % for the covering medium described in point 3 of Article 5;
- 50 % for the covering media referred to in point 6 of Article 5.

Where these values are complied with, the trade description must correspond to the presentation of the sardine on the basis of the corresponding designation referred to in Article 4. The designation of the covering medium must form an integral part of the trade description.

In the case of products in oil, the covering medium must be designated by one of the following expressions:

- “in olive oil”, where that oil is used,

or

- “in vegetable oil”, where other refined vegetable oils, including olive-residue oil, or mixtures thereof are used,

or

- “in . . . oil”, indicating the specific nature of the oil.

(b) For the presentations referred to in point 6 of Article 4, the ratio referred to in the first subparagraph must be at least 35 %.

(c) In the case of culinary preparations other than those defined in (a), the trade description must indicate the specific nature of the culinary preparation.

By way of derogation from Article 2, second indent at point (b) of this Article, preparations using homogenized sardine flesh, involving the disappearance of its muscular structure, may contain the flesh of other fish which have undergone the same treatment provided that the proportion of sardines is at least 25 %.

(d) The trade description, as defined in this Article, shall be reserved for the products referred to in Article 2.

Article 8 Where necessary, the Commission shall adopt, in accordance with the procedure laid down in Article 33 of Regulation (EEC) No 3796/81, the measures necessary to apply this Regulation, in particular the sampling plan for assessing conformity of manufacturing batches with the requirements of this Regulation.

Article 9 This Regulation shall enter into force on the third day following its publication in the Official Journal of the European Communities.

It shall apply as from 1 January 1990.

This Regulation shall be binding in its entirety and directly applicable in all Member States.

Done at Luxembourg, 21 June 1989.

For the Council

The President

C. ROMERO HERRERA

Appendiks 3: ANNEX 3 til WTOs TBT-avtale⁴⁴

CODE OF GOOD PRACTICE FOR THE PREPARATION, ADOPTION AND APPLICATION OF STANDARDS

General Provisions

A. For the purposes of this Code the definitions in Annex 1 of this Agreement shall apply.

B. This Code is open to acceptance by any standardizing body within the territory of a Member of the WTO, whether a central government body, a local government body, or a non-governmental body; to any governmental regional standardizing body one or more members of which are Members of the WTO; and to any non-governmental regional standardizing body one or more members of which are situated within the territory of a Member of the WTO (referred to in this Code collectively as “standardizing bodies” and individually as “the standardizing body”).

C. Standardizing bodies that have accepted or withdrawn from this Code shall notify this fact to the ISO/IEC Information Centre in Geneva. The notification shall include the name and address of the body concerned and the scope of its current and expected standardization activities. The notification may be sent either directly to the ISO/IEC Information Centre, or through the national member body of ISO/IEC or, preferably, through the relevant national member or international affiliate of ISONET, as appropriate.

SUBSTANTIVE PROVISIONS

D. In respect of standards, the standardizing body shall accord treatment to products originating in the territory of any other Member of the WTO no less favourable than that accorded to like products of national origin and to like products originating in any other country.

E. The standardizing body shall ensure that standards are not prepared, adopted or applied with a view to, or with the effect of, creating unnecessary obstacles to international trade.

F. Where international standards exist or their completion is imminent, the standardizing body shall use them, or the relevant parts of them, as a basis for the standards it develops, except where such international standards or relevant parts would be ineffective or inappropriate, for instance, because of an insufficient level of protection or fundamental climatic or geographical factors or fundamental technological problems.

G. With a view to harmonizing standards on as wide a basis as possible, the standardizing body shall, in an appropriate way, play a full part, within the limits of its resources, in the preparation by relevant international standardizing bodies of international standards regarding subject matter for which it either has adopted, or expects to adopt, standards. For standardizing bodies within the territory of a Member, participation in a particular international standardization activity shall, whenever possible, take place through one delegation representing all standardizing bodies in the territory that have adopted, or expect to adopt, standards for the subject matter to which the international standardization activity relates.

H. The standardizing body within the territory of a Member shall make every effort to avoid duplication of, or overlap with, the work of other standardizing bodies in the national territory or with the work of relevant international or regional standardizing bodies. They shall also make every effort

⁴⁴ Dette utdraget fra WTOs TBT-avtale er hentet fra WTOs hjemmesider (<http://www.wto.org>), og gjengitt i overensstemmelse med WTOs copyright bestemmelser.

to achieve a national consensus on the standards they develop. Likewise the regional standardizing body shall make every effort to avoid duplication of, or overlap with, the work of relevant international standardizing bodies.

I. Wherever appropriate, the standardizing body shall specify standards based on product requirements in terms of performance rather than design or descriptive characteristics.

J. At least once every six months, the standardizing body shall publish a work programme containing its name and address, the standards it is currently preparing and the standards which it has adopted in the preceding period. A standard is under preparation from the moment a decision has been taken to develop a standard until that standard has been adopted. The titles of specific draft standards shall, upon request, be provided in English, French or Spanish. A notice of the existence of the work programme shall be published in a national or, as the case may be, regional publication of standardization activities.

The work programme shall for each standard indicate, in accordance with any ISONET rules, the classification relevant to the subject matter, the stage attained in the standard's development, and the references of any international standards taken as a basis. No later than at the time of publication of its work programme, the standardizing body shall notify the existence thereof to the ISO/IEC Information Centre in Geneva.

The notification shall contain the name and address of the standardizing body, the name and issue of the publication in which the work programme is published, the period to which the work programme applies, its price (if any), and how and where it can be obtained. The notification may be sent directly to the ISO/IEC Information Centre, or, preferably, through the relevant national member or international affiliate of ISONET, as appropriate.

K. The national member of ISO/IEC shall make every effort to become a member of ISONET or to appoint another body to become a member as well as to acquire the most advanced membership type possible for the ISONET member. Other standardizing bodies shall make every effort to associate themselves with the ISONET member.

L. Before adopting a standard, the standardizing body shall allow a period of at least 60 days for the submission of comments on the draft standard by interested parties within the territory of a Member of the WTO. This period may, however, be shortened in cases where urgent problems of safety, health or environment arise or threaten to arise. No later than at the start of the comment period, the standardizing body shall publish a notice announcing the period for commenting in the publication referred to in paragraph J. Such notification shall include, as far as practicable, whether the draft standard deviates from relevant international standards.

M. On the request of any interested party within the territory of a Member of the WTO, the standardizing body shall promptly provide, or arrange to provide, a copy of a draft standard which it has submitted for comments. Any fees charged for this service shall, apart from the real cost of delivery, be the same for foreign and domestic parties.

N. The standardizing body shall take into account, in the further processing of the standard, the comments received during the period for commenting. Comments received through standardizing bodies that have accepted this Code of Good Practice shall, if so requested, be replied to as promptly as possible. The reply shall include an explanation why a deviation from relevant international standards is necessary.

O. Once the standard has been adopted, it shall be promptly published.

P. On the request of any interested party within the territory of a Member of the WTO, the standardizing body shall promptly provide, or arrange to provide, a copy of its most recent work programme or of a standard which it produced. Any fees charged for this service shall, apart from the real cost of delivery, be the same for foreign and domestic parties.

Q. The standardizing body shall afford sympathetic consideration to, and adequate opportunity for, consultation regarding representations with respect to the operation of this Code presented by

standardizing bodies that have accepted this Code of Good Practice. It shall make an objective effort to solve any complaints.

Appendiks 4: Standardiseringsorganisasjoner som har notifisert at de aksepterer appendix 3 i WTOs TBT-avtale: *Code of Good Practice for the Preparation, Adoption and Application of Standards*⁴⁵

Oppdatert 8. november 2001

Totalt 136 standardiseringsorganer fra 94 land

1. **Albania** General Directorate of Standardization (DPS)
2. **Argentina** Instituto Argentino de Normalización (IRAM)
3. **Australia** Australian Communications Authority (ACA)
4. " Australian Communications Industry Forum Limited (ACIF)
5. " Australian Forestry Standard Steering Committee
6. " Australian Gas Association (AGA)
7. " Standards Australia International Ltd. (SAI)
8. **Austria** ON Österreichisches Normungsinstitut
9. " Österreichischer Verband für Elektrotechnik (ÖVE)
10. **Bahrain** Standards and Metrology Directorate (BSMD)
11. **Bangladesh** Bangladesh Standards and Testing Institution (BSTI)
12. **Barbados** Barbados National Standards Institution (BNSI)
13. **Belgium** Institut belge de normalisation (IBN)
14. **Bolivia** Instituto Boliviano de Normalización y Calidad (IBNORCA)
15. **Bosnia and Herzegovina** Institute for Standardization, Metrology and Patents of Bosnia and Herzegovina (BASMP)
16. **Botswana** Botswana Bureau of Standards (BOBS)
17. **Brazil** Associação Brasileira de Normas Técnicas (ABNT)
18. **Bulgaria** Committee for Standardization and Metrology (BDS)
19. **Canada** Standards Council of Canada (SCC)
20. **Chile** Instituto Nacional de Normalización (INN)
21. **Colombia** Instituto Colombiano de Normas Técnicas y Certificación (ICONTEC)
22. **Costa Rica** Instituto de Normas Técnicas de Costa Rica (INTECO)
23. **Croatia** State Office for Standardization and Metrology (DZNM)
24. **Cuba** Oficina Nacional de Normalización (NC)
25. **Czech Republic** Czech Standards Institute (CSNI)
26. **Denmark** Dansk Standard (DS)
27. **Dominican Republic** Dirección General de Normas y Sistemas de Calidad (DIGENOR)
28. **Ecuador** Instituto Ecuatoriano de Normalización (INEN)
29. **Egypt** Egyptian Organization for Standardization and Quality Control (EOS)
30. **El Salvador** Consejo Nacional de Ciencia y Tecnología (CONACYT)
31. **Estonia** Estonian Centre for Standardisation (EVS)
32. **European Organizations** ETSI – European Telecommunications Standards Institute
33. " European Committee for Electrotechnical Standardization (CENELEC)

⁴⁵ Listen er hentet fra ISOs hjemmesider (www.iso.org) og gjengitt med tillatelse fra ISO.

34. " European Committee for Standardization (CEN)
35. **Finland** Finnish Standards Association SFS
36. **France** Association française de normalisation (AFNOR)
37. **Germany** DIN Deutsches Institut für Normung e.V.
38. **Greece** Hellenic Organization for Standardization (ELOT)
39. **Grenada** Grenada Bureau of Standards (GDBS)
40. **Guyana** Guyana National Bureau of Standards (GNBS)
41. **Hong Kong**, China Electrical and Mechanical Services Department of the Government of the HKSAR
42. " Highways Department of the Government of the HKSAR
43. " Office of the Telecommunications Authority
44. " Transport Department of the Government of the HKSAR
45. " Works Bureau of the Government of the HKSAR
46. **Hungary** Magyar Szabványügyi Testület (MSZT)
47. **Iceland** Icelandic Council for Standardization (STRI)
48. **India** Bureau of Indian Standards (BIS)
49. **Indonesia** Badan Standardisasi Nasional (BSN)
50. **Ireland** National Standards Authority of Ireland (NSAI)
51. **Israel** Standards Institution of Israel (SII)
52. **Italy** CEI – Italian Electrotechnical Committee
53. " Ente Nazionale Italiano di Unificazione (UNI)
54. **Jamaica** Jamaica Bureau of Standards (JBS)
55. **Japan** Consumer Product Safety Association (CPSA)
56. " Fair Trade Commission
57. " Japan Construction Mechanization Association (JCMA)
58. " Japan Environment Association (JEA)
59. " Japanese Industrial Standards Committee (JISC)
60. " Japan Marine Standards Association (JMSA)
61. " Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries
62. " Ministry of International Trade and Industry
63. " Society of Automotive Engineers of Japan, Inc. (JASO)
64. " The Japan Bearing Industrial Association (JBIA)
65. " The Japan Iron and Steel Federation (JISF)
66. " The Japan Society of Mechanical Engineers (JSME)
67. **Jordan** Jordan Institution for Standards and Metrology (JISM)
68. **Kenya** Kenya Bureau of Standards (KEBS)
69. **Korea**, Republic of Korean Agency for Technology and Standards (KATS)
70. **Kyrgyzstan** State Inspection for Standardization and Metrology (KYRGYZST)
71. **Latvia** Latvian Standard (LVS)
72. **Lithuania** Lithuanian Standards Board (LST)
73. **Luxembourg** Service de l'Énergie de l'État (SEE)
74. **Malawi** Malawi Bureau of Standards (MBS)
75. **Malta** Malta Standards Authority (MSA)
76. **Mauritius** Mauritius Standards Bureau (MSB)
77. **Malaysia** Department of Standards Malaysia (DSM)
78. **Mexico** Asociación Nacional de Normalización y Certificación del Sector Eléctrico. A.C. (ANCE)
79. " Dirección General de Normas (DGN)
80. " Instituto Mexicano de Normalización y Certificación, A.C.
81. " Instituto Nacional de Normalización Textil, A.C. (INNTEX)
82. " Normalización y Certificación Electrónica, A.C. (NYCE)
83. " Organismo Nacional de Normalización y Certificación de la Construcción y Edificación, S.C. (ONNCCE)
84. " Sociedad Mexicana de Normalización y Certificación (NORMEX)
85. **Moldova**, Republic of Department of Standards, Metrology and Technical Supervision (MOLDST)

86. **Mongolia** Mongolian National Centre for Standardization and Metrology (MNCSM)
87. **Morocco** Service de normalisation industrielle marocaine (SNIMA)
88. **Mozambique** Instituto Nacional de Normalização e Qualidade (INNOQ)
89. **Namibia** Namibia Standards Information and Quality Office (NSIQO)
90. **Netherlands** Nederlands Normalisatie-Instituut (NNI)
91. **New Zealand** Environmental Choice New Zealand
92. **New Zealand** (continued) Standards New Zealand (SNZ)
93. **Norway** Norges Standardiseringsforbund (NSF)
94. " Norsk Elektroteknisk Komité (NEK)
95. **Oman** Directorate General for Specifications and Measurements (DGSM)
96. **Pakistan** Pakistan Standards Institution (PSI)
97. **Panama** Ministerio de Comercio e Industrias (MICI)
98. **Peru** Instituto Nacional de Defensa de la Competencia y de la Protección de la Propiedad Intelectual (INDECOPI)
99. **Philippines** Bureau of Product Standards (BPS)
100. **Poland** Polski Komitet Normalizacyjny (PKN)
101. **Portugal** Instituto Português da Qualidade (IPQ)
102. **Romania** Asociația de Standardizare din România (ASRO)
103. **Saint Lucia** Saint Lucia Bureau of Standards (SLBS)
104. **Senegal** Institut sénégalais de normalisation (ISN)
105. **Singapore** Singapore Productivity and Standards Board (PSB)
106. **Slovakia** Slovak Standards Institute (SUTN)
107. **Slovenia** Standards and Metrology Institute of the Republic of Slovenia (SMIS)
108. **South Africa** South African Bureau of Standards (SABS)
109. **Spain** Asociación Española de Normalización y Certificación (AENOR)
110. **Sri Lanka** Sri Lanka Standards Institution (SLSI)
111. **Sweden** Allmänna Standardiseringsgruppen, STG
112. **Sweden** BST – Byggstandardiseringen
113. " HSS – Hälso- och Sjukvårdsstandardiseringen
114. " IKH, Kran- och Hisstandardiseringen
115. " ITS – Informationstekniska standardiseringen
116. " SEK – Svenska Elektriska Kommissionen
117. " SIS – Standardiseringen i Sverige
118. " SMS Svensk Material- & Mekanstandard
119. " TKS – Tryckkärlsstandardiseringen
120. **Switzerland** protelecom - The Swiss Telecom Association
121. " Schweizerische Normen-Vereinigung (SNV)
122. " Swiss Electrotechnical Committee (CES)
123. **Tanzania**, United Republic of Tanzania Bureau of Standards (TBS)
124. **Thailand** Thai Industrial Standards Institute (TISI)
125. **Trinidad** and Tobago Trinidad and Tobago Bureau of Standards (TTBS)
126. **Tunisia** Institut national de la normalisation et de la propriété industrielle (INNORPI)
127. **Turkey** Turkish Standards Institute (TSE)
128. **Uganda** Uganda National Bureau of Standards (UNBS)
129. **Ukraine** State Committee of Ukraine for Standardization, Metrology and Certification (DSTU)
130. **United Kingdom** British Standards Institution (BSI)
131. **Uruguay** Instituto Uruguayo de Normas Técnicas (UNIT)
132. **USA** American National Standards Institute (ANSI)
133. **Venezuela** Fondo para la Normalización y Certificación de la Calidad (FONDONORMA)
134. **Yugoslavia** Savezni zavod za standardizaciju (SZS)
135. **Zambia** Zambia Bureau of Standards
136. **Zimbabwe** Standards Association of Zimbabwe (SAZ)

Appendiks 5: Medlemmer i Norges Standardiseringsforbund⁴⁶

Organisasjoner

Bankenes standardiseringskontor
Coop Norge
Direktoratet for arbeidstilsynet
Justervesenet
Forbrukerrådet
Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
Jordforsk
Entreprenørforeningen – Bygg og Anlegg
Finansnæringens Hovedorganisasjon
Landsorganisasjonen Norge
Norges Bondelag
Norges Byggstandardiseringsråd
Norges Landbrukshøgskole
NTNU
Norsk Allmennstandardisering
Norsk Elektroteknisk Komité
Norsk Forening for Kvalitet og Ledelse
Norsk Teknologisenter
Norske Melkeprodusenters Landsforbund
Norske Sivilingeniørers Forening
Næringslivets Hovedorganisasjon
Oljeindustriens Landsforening
Posten Norge BA
Prosessindustriens Landsforening
Riksbibliotekjentesten
Statens Næringsmiddeltilsyn
Teknologibedriftenes Landsforening
Teknologisk Institutt

Departementer

Arbeids- og administrasjonsdepartementet
Barne- og familiedepartementet
Fiskeridepartementet
Forsvarsdepartementet
Kommunal- og regionaldepartementet
Miljøverndepartementet
Nærings- og handelsdepartementet
Samferdselsdepartementet
Sosial- og helsedepartementet

⁴⁶ Kilde: NSF 2002.

Appendiks 6: Oversikt over Codex-standarder utarbeidet av komiteen for fisk og fiskeprodukter. t.o.m. 2001

| | |
|---------------------|---|
| CODEX STAN 3–1991 | Rev.1–1995 Canned Salmon |
| CODEX STAN 36–1981 | Rev.1–1995 Quick Frozen Finfish, Uneviscerated and Eviscerated |
| CODEX STAN 37–1991 | Rev. 1 – 1995 Canned Shrimps or Prawns |
| CODEX STAN 70–1981 | Rev.1–1995 Canned Tuna and Bonito |
| CODEX STAN 90–1981 | Rev.1–1995 Canned Crab Meat |
| CODEX STAN 92–1982 | Rev. 1–1995 Quick Frozen Shrimps or Prawns |
| CODEX STAN 94–1981 | Rev. 1–1995 Canned Sardines and Sardine-Type Products |
| CODEX STAN 95–1981 | Rev 1 – 1995 Quick Frozen Lobsters |
| CODEX STAN 119–1981 | Rev. 1 – 1995 Canned Finfish |
| CODEX STAN 165–1989 | Rev. 1 – 1995 Quick Frozen Blocks of Fish Fillet, Minced Fish Flesh and Mixtures of Fillets and Minced Fish Flesh |
| CODEX STAN 166–1989 | Rev 1–1995 Quick Frozen Fish Sticks (Fish Fingers), Fish Portions and Fish Fillets – Breaded or in Batter |
| CODEX STAN 167–1989 | Rev. 1–1995 Salted Fish and Dried Salted Fish of the Gadidae Family Of Fishes |
| CODEX STAN 189–1993 | Dried Shark Fins |
| CODEX STAN 190–1995 | Quick Frozen Fish Fillets |
| CODEX STAN 191–1995 | Quick Frozen Raw Squid |
| CAC-GL 31–1999 | Sensory Evaluation of Fish and Shellfish in Laboratories |
| CAC/RCP 9–1976 | Recommended International Code of Practice for Fresh Fish |
| CAC/RCP 10–1976 | Recommended International Code of Practice for Canned Fish |
| CAC/RCP 16–1978 | Recommended International Code of Practice for Frozen Fish |

| | |
|-----------------|--|
| CAC/RCP 17–1978 | Recommended International Code of Practice for Shrimps or Prawns |
| CAC/RCP 18–1978 | Recommended International Code of Hygienic Practice for Molluscan Shellfish |
| CAC/RCP 24–1979 | Recommended International Code of Practice for Lobsters |
| CAC/RCP 25–1979 | Recommended International Code of Practice for Smoked Fish |
| CAC/RCP 26–1979 | Recommended International Code of Practice for Salted Fish |
| CAC/RCP 27–1983 | Recommended International Code of Practice for Minced Fish Prepared by Mechanical Separation |
| CAC/RCP 28–1983 | Recommended International Code of Practice for Crabs |
| CAC/RCP 35–1985 | Recommended International Code of Practice for Frozen Battered and/or Breaded Fishery Products |
| CAC/RCP 37–1989 | Recommended International Code of Practice for Cephalopods |

Kilde: Hjemmesidene til Codex Alimentarius, <http://www.codexalimentarius.net>.